

744. Gidsmarken, Husby-Sjutolfts sn. Nu vid Ekolsund.

Pl. 76.

Litteratur: B 607, L 668, D 1: 54. J. Bureus, Fa 6 s. 103 n:r 48 (Aschanens), Fa 5 n:r 202, Fa 1 s. 49; J. Hadorph, Resejournal (i Peringskiölds Monumenta 3), Gothlandz-Laghen (1687), bl. A 2; J. Peringskiöld, Monumenta 1 (31), Monumenta 4, bl. 12, 14; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 65 f., 115; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 125; L. Salvius, Beskrifning öfver Sverige I, om Upland (1741), s. 257 f.; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 228 f.; R. Dybeck, Reseberättelse 1860 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 43; S. H. Adlersparre, Omkring Sigurdsstenarna (i: Personhistorisk Tidskrift 18, 1916), s. 5, Åtter från Sveriges medeltid (ATS 21: 5), s. 45; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 53; O. von Friesen, Bynamn på de uppländska runstenarna (i: Namn och bygd 1930), s. 90, Runorna (1933), s. 214; E. Malmberg, Ekolsund (i: Svenska slott och herresäten 1, 1934), s. 195.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4, Gothlandz-Laghen och B 607); Dybeck, D 1: 54; v. Friesen, foto i Runorna (1933), s. 214.

Runstenen står rest i Ekolsunds park, 150 m. V om slottet, 25 m. V om hundgården, 15 m. N om västra infartsvägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

I Fa 6 anges stenens plats på följande sätt: »Gent mot samma kyrkia [= Husby-Sjutolfts] vid Thors myran i en haga.» Fa 5: »Tors myra.» I runinskriftförteckningen i Peringskiölds Monumenta 1 (31) anges runstenens plats vara i »Torsmyra marken strax nid om kyrkian westan före». På träsnittet i Peringskiölds Monumenta 4 (bl. 12) finnes bläckanteckningen: »På Gise-marken wester om Huseby Siutolfz kyrkia i trögd» (B 607: »Gåsemarken»; L 668: »V. om kyrkan, på Gidsmarken»),

Hadorph uppger i sin resejournal, att Husby-Sjutolft, »fornt Huseby Gismark», har fem runstenar: »en på Hårsta sudra gårde. 1 på Tors myran wid vägen, hvarpå en quinna finnes heta Gida. af hwilken Gismark heter all den marken dher om kring . . . och dher af heter kyrkian huseby Gismark som nu huseby Siutolft. Sedan finnas twenne R. stenar i Wigby gårde suder om byn. En fins och i Säfwestad i gårdet wid vägen åt Lisslena.» — I Sveriges runurkunder skriver Dybeck: »Gidsmarken, en egnd, som säges legat på Wiggby egor, vester om Husby Sjutolfts kyrka, lærer haft sitt namn af den på denna runsten nämnda Gida. Der har stenen stått till 1820, då han flyttades till parken vid Ekolsund.»

Ljusgrå granit. Höjd 1,85 m., bredd (på mitten) 1,43 m. Ytan är knottrig med små fördjupningar. Ristningen är djupt och tydligt huggen med breda och rundade linjer.

Inskrift:

· kipa · lit · raisa · stain · at · porterf · boanta · sin · sun · kupuaukar · auk byki · haruistam · bali · risti ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
 stn ∴
 75

Gyða let reisa stein at Þordiarf, boanda sinn, sun Guðlaugar, ok byggði Harvista(ðu)m. Balli risti stein.

»Gyða lät resa stenen efter Tordjäv, sin man, son till Gudlög, och (han) bodde i Härvesta. Balle ristade stenen.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk. Detta har här formen av en punkt utom efter 75 n, där sk utgöres av fem korsställda punkter ∴. Sk förekommer mellan varje ord i inskriften utom efter 50 k. 1 k, 2 i och 6 i äro ej stungna. I 4 a står bst vinkelrätt mot hst; det samma gäller om 9 a, 12 a och 62 a. Alla a- och n-runor ha ensidiga bst. Mellan 11 s och 14 t är stenens kant skadad; denna skada förefanns redan, då stenen ristades. I 24 e är punkten stor och djup. 27 b har, i likhet med inskriftens övriga b-runor (51, 64), den för Balle säregna

Fig. 177. U 744. Gidsmarken, Husby-Sjutolfts sn. Efter B 607.

formen; den övre bst ser ut som en k-bst. 39 k är ej stunget. 42 u är säkert. I 52 y är punkten grund men säker. 53 k är ej stunget. Sk efter 54 i står i en flaging men är trots detta djupt och tydligt; ytan har här sålunda haft ungefär samma utseende, då stenen höggs. 67 i, 68 r och 69 i ha förlorat korta stycken nedtill genom kantskada. Mellan 74 t och 75 n finnes icke plats för någon runa.

Aschaneus (F a 6): Inskriften har lästs i oriktig ordning; Aschaneus börjar nämligen nedtill till höger i st. f. uppe till vänster: **uaukr · auk · byk · h - ruistam · bali · risti stn : kipi · lit · raisa · stain · at · portarf boanta sun sin kup**. Denna läsning återkommer i F a 5. — Hadorph och Helgonius: 27 r, 57 b; dessa två felläsningar bero uppenbarligen på den för Balle karakteristiska b-runan. Sk efter 50 k. Hadorphs läsning finnes hos Dijkman och Celsius; den förstnämnde anmärker (a. a. s. 65): »på den ritade figuren står R. i stället för B.» — Dybeck: 42 l, 52 u; sk efter 50 k. — v. Friesen: 42 l, 52 u. Sk efter 50 k.

I företalet till *Gothlandz-Laghen* (1687) skriver Hadorph: »sådanne Runestenar . . . finnas på åtskillige ställen i Rijket, som förmäla om rijkra Män, hwilka någon märkelig Ort först hafwa vptagit eller bebyggt, såsom en ligger Wäster om Huseby Siutolfz Kyrckia på Gisemarken, hwarest

en Qwinna nämpnes som har bygt Harfwestad, nu warande stoora Kongzgården, widh Eekholmsund, som medh Harfwestad sammanlagd är.» Inskriften återgives och översättes på följande sätt: »**Gida lit raisa Stain at porterf boanta sin Sun Gupvaukur / auk Buki Harvistam. Bali risti stin.** Det är: Gida en förnäm qwinna lät resa Sten (denna) efter Portiärf Man sin, som war Gudwakers Son och hon bygde först Harwista. Bale uthögg Stenen.» Inskriften kommenteras: »På denna Sten fins klarliga Ordet **Buki** bemärkia byggia eller först vptaga och til brukz föra: Och sådane Stenar ära många i Rijket, som vtwijsa märkeliga Byggingar hwilka forna Män bekosta låtit, dhe hafwa och icke allenast med sådane Runstenar: gifwit sina Byggingar tilkänna, vthan och sedermera i Christendomen insatt Steenar i Murarne medh påhuggen Skriffit, som nämpner Bekostaren och åhret tå han Huset begynt hafwer.» P. Dijkman kommenterar **haruistam** genom att hänvisa till Hadorphs ovan citerade uttalande: »med detta ordet *Harvistam*, wisar framledne Kongl. Antiquitets Secreteraren Sal. Hr Hadorph, uthi sitt förtal til Gothlandz lagen, at det förstås **Harfwesta** gård i Husby Siutolft Sokn» (a. a. s. 66). Frågan om runstenens ortnamn behandlas också av Lars Salvius (a. a. s. 257 f.): »Af de ord, som stå på denna Runsten, *auk buki Harvistum*, det är: och bygde Harvista: Vil Secreteraren Johan Hadorfius visa . . ., at der med skal förstås Harvista, som sedan blifvit sammanlagt med Kongs-Gården Ekholmsund.» Denna har »tilförne . . . hetat Hervista eller Harvesta, efter som de störste Husen stå upbygde på Harvesta Bolsta. Den Runsten som står upsat på Gismarcken Väster om Husby Siutolfts Kyrka skal utvisa hvem som först bygt samma Hervista Gård.» N. R. Brocman anför U 744 som exempel på inskrifter, som omtala personer, vilka, »igenom Landets Upodling, Ödemarkers Bebygging, och nu mer eller mindre Namnkunniga Lägenheters Rykt, på våre Runstenar wärfwat sig et slags Odödlighet». I *UFT* (h. 1, 1871) »översättes» ortnamnet »Härfstad» och i en not tillfogas: »Harvesta skall varit en gård i socknen, som blifvit inlagd under Ekolsund. Annars ligger ett rusthåll Härfsta strax bredvid uti Fröslunda socken.» Det är detta förhållande, att det endast 4 km. NV om Husby-Sjutolfts kyrka finnes ett Härvsta, som förklarar, att von Friesen finner sannolikt, att **haruistam** på U 744 har åsyftat gården Härvsta i Fröslunda: »På en runsten vid Nopsgårde i Fröslunda socken (L 746; Dyb. fol. 1:111) sägs det om en person att han bodde i **herfistam**. Då närmaste by nu heter *Härvesta*, kan icke tvivel råda om att det är denna som avses. Samma namn möter oss också på en sten nära Husby-Sjutolfts kyrka, här under formen (i) **haruistam** . . . Det är väl ovan nämnda gård som avses, dock uppges att en by Harvesta har uppgått i det i Husby-Sjutolft liggande stora godset Ekolsund.» Brate konstaterar helt bestämt, att »Härvesta ligger i Fröslunda sn», se *Svenska runristare*, s. 53. Det kan emellertid icke råda någon tvekan om att **haruistam** på U 744 åsyftar Härvesta by i Husby-Sjutolfts sn (*in villa Hærwasta*, ^{15/9} 1343, SD 5 s. 193, or.). Huvudgården Ekolsund bestod nämligen »av fyra mantal i Harvesta by, av vilka tre ursprungligen varit skatte och ett frälse» (se J. A. Almquist, *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden*, 1931, s. 602 f.).

Redan Hadorph sammanställde namnet *Gidsmarken* med det kvinnonamn **kija** som börjar inskriften, se ovan s. 289. Också Dijkman ser här ett samband: »Såsom jord-tracten, kring Runsten / kallas Gismarcken / tyckz man kunna säkert säja / at den är i gamla tider worden kallad *Gidas*-marken / ty *Gida* står på stenen / som uthi Casu generandi, eller Genit. heter *Gidas* / och således / *Gidas* mark / *Gismark*.» Salvius uttrycker sig på liknande sätt: »Emedan Jordtracten omkring samma Sten kallas Gismarcken, synes likt, at den i gamla tider blifvit kallad *Gidas* Marck, utaf *Gida* som står nämder på Stenen . . .» Ännu Brate (*Svenska runristare*, s. 53) hyser samma mening: »Märk 'in villa husaby giismark', S. D. IV, 241 (1331), namnet alltså från medeltiden men torde härröra från runstenens *Gyda*.»

kija återger säkerligen det från hela Norden och från England kända kvinnonamnet *Gyða*. I runinskrifter är det jämförelsevis sällsynt; vid sidan av belägget på U 744 finnes det endast på Vg 110 (B 1155, L 1373) Näs (**kuþa**), på DR 48 (**gyþu** ack.), DR 99 (**kuþa**) samt på en gravhäll från

Bore kyrka, Jæderen (**kyba**). Namnet har varit föremål för diskussion, se *Danmarks Runeindskrifter* sp. 658, Lundgren-Brate s. 84, *Danmarks gamle Personnavne* sp. 440 och i dessa arbeten citerad litteratur.

Mansnamnet *Þordiarfr* är hittills endast känt från denna runinskrift; det enkla *Diarfr* är däremot ganska vanligt i Uppland.

Runföljden 39—47 **kuþuaukar** återger säkerligen ett *Guðlaugar*. *Guðlaug* är ett i runinskrifter vanligt namn, se Sö 263.

U 744 hör till Balles mest framstående ristningar. O. von Friesen jämför dess ornamentik med Ågersta-stenens (U 729): »De på Ågerstastenen som runram brukade djuren äro en friare utveckling av den ornamentik som består av ringlande, i åttor lagda djurslingor och som på Balles tidigare ristningar fyller stenens yta inom ett par efter stenens konturer lagda rundjur eller ett rundat runband av Livstens typ. Ett gott exempel på en ristning av sistnämnda typ erbjuder Gidsmarkensstenen . . .» (*Runorna*, s. 213 f.). Om Balles ristningar i Trögd se ovan s. 201.

745. Hammaren, Husby-Sjutolfts sn.

Litteratur: R. Dybeck, *Runa* (fol.) h. 1 (1865), s. 13; UFT h. 1 (1871), s. 44; S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43* (ATA).

Avbildning: Dybeck, a. a. pl. 4.

I *Runa* (fol.) skriver Dybeck: »Södra delen af Husby sjutolfts socken utgöres af allmanningen *Hammaren* och andra skogsmarker. På Hammaren finnas flere nu mer föga begagnade stigar, troligen gamla gång- och rid-vägar, af hvilka en, som har namnet tingsvägen, förenar sig med stora Ekolsundsvägen mellan Viggby och Kullinge. Runstenen står vid en af stigarne, på en jämnare plats omkring en half fjerdingsväg norr ut från Lishammarsviken, samt omgifves af några mer och mindre skadade grafkullar och stenkretsar. En liten bautasten är der äfven, och

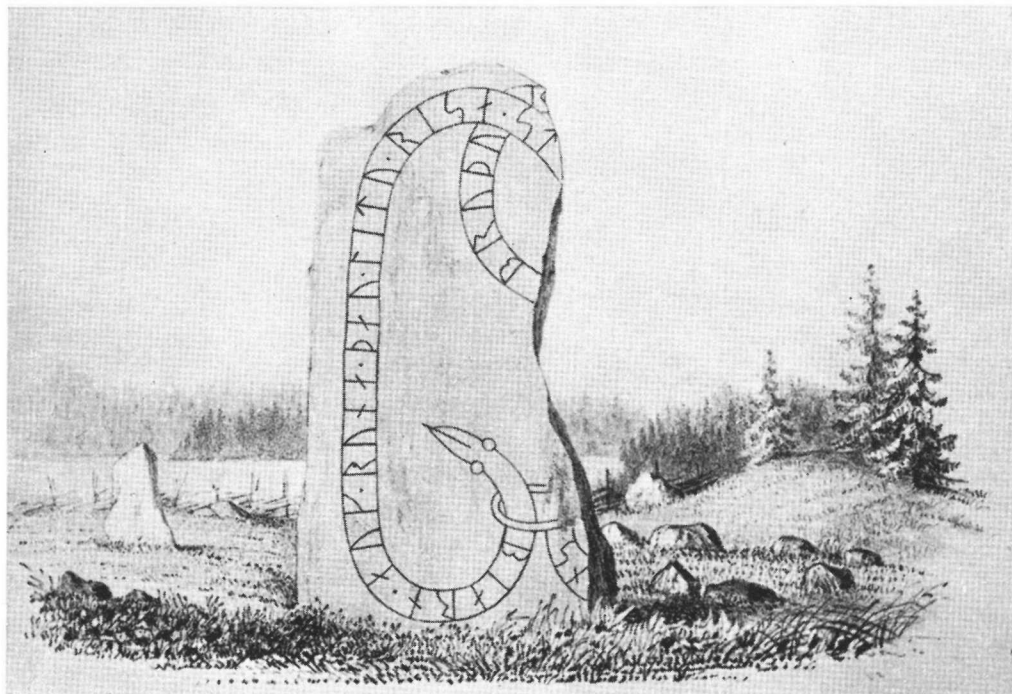

Fig. 178. U 745. Hammaren, Husby-Sjutolfts sn. Efter Dybeck, *Runa* (fol.).

tyckes utgjordt midtstenen i en nu i det närmaste förstörd skeppssättning. Runstenen är afslagen uppifrån och ned, såsom det synes, för länge sedan. Det afslagna finnes icke på stället.»

Stenen är numera försvunnen; den har förgäves eftersökts vid flera tillfällen 1941 och 1945.

Inskrift (enligt Dybeck):

biarn · auk · runa · þau · litu · risa · st ... brupur ... ns

5 10 15 20 25 30

Biorn ok Runa þau letu reisa stein ... broður ...

»Björn och Runa de läto resa stenen ... broder ...»

Om namnet *Runa* se U 687.

Ornamentiken tillhör en jämförelsevis ålderdomlig typ; ormhuvudet är sett uppifrån och har runda glosögon.

746. Hårby, Husby-Sjutolfts sn.

Pl. 74, 75.

Litteratur: B 604, L 670, D 1: 55. J. Bureus, Fa 6 s. 5 n:r 199, s. 87 n:r 199 (Bureus' egen uppteckning), s. 103 n:r 47 (Aschaneus), Fa 5 n:r 201, Fa 1 s. 49, Fa 13 s. 361, Fa 20 s. 14; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, Monumenta 1 (31), Monumenta 4, bl. 13; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius) Upsaliae 1717 (feltryck 1617), s. 96 och 97; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 435; R. Dybeck, Reseberättelse 1860 (ATA), Runstenar i Uppland, hvilka tarfva en snar omvårdnad (1864, ATA); UFT h. 1 (1871), s. 43; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 84.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 604); Dybeck, D 1: 55; v. Friesen, foto (UUB).

Stenen står vid den s.k. Seglabacke, 1 km. NÖ om Husby-Sjutolfts kyrka, 400 m. SV om Hårby, 3 m. NV om landsvägen Ekolsund—Hjälsta kyrka. En något västligare plats är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Enligt Bureus' anteckning i Fa 6 står stenen »Widh Hårby i Husby S.» Aschaneus i Fa 6: »J Trewddhärede i Hårby i Husby siutolft.» — *Ransakningarna:* »J Hårby Giärdet på Wäster sijdan om Byen, finnes een stoor breedh Runsteen een Mans högh, ligger lijtet på sudh medh Runeskrifft wthhuggin, betydelsen weet ingen.» — Hadorph antecknar i sin resejournal fem runstenar från socknen: »en på Hårsta sudra gärde». — I runinskriftsförteckningen i Peringskiölds *Monumenta* 1 anges stenens plats vara »Hårby gärde moot kyrkian»; på träsnittet i *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Hårby gärde. i trögdz h:» (B 604: »Hårby gärde»; L 670: »Hårby gärde»). — I reseberättelsen för år 1860 skriver Dybeck: »Runstenen å Hårby (icke Hårby som Göransson och Liljegren skrifva) återfanns efter en hel dags letande.» I *Sverikes runurkunder* omtalar Dybeck, att han fann stenen »efter anvisning af 80-årige Anders Andersson i Hårby — den ende å orten, som hade reda på honom —, vid den föga befarna gärdesväg, som från byn sträcker sig sydvestligt mot kyrkan. Han är mycket lutande och träffades alldeles öfverhöljd af ett stenröse (odlingsrör).» I sin förteckning (1864) över runstenar, som »tarfva en snar omvårdnad», skriver Dybeck, att stenen står »mycket lutande i en åker». — I *UFT* (1871) meddelas, att stenen är »upprest vid vägen mellan Husby-Sjutolfts och Hjälsta kyrkor». Runstenen har sålunda efter Dybecks besök flyttats åt öster, fram till stora vägen.

Grå grovkornig granit. Höjd 1,60 m., bredd 1,50 m. Ristningsytan har på flera ställen flagrat, varvid smärre partier av ristningen ha gått förlorade. I stort sett är ristningen tydlig. Skadan upptill t. v. fanns redan på 1600-talet. Här torde ett djurornament ha fördärvats.

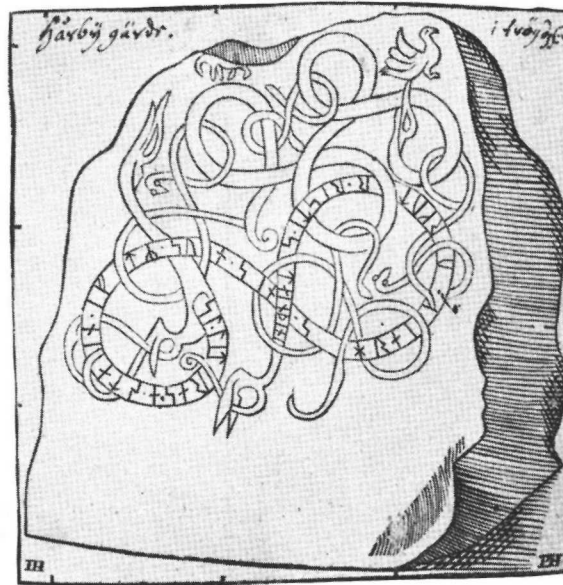

Fig. 179. U 746. Hårby, Husby-Sjutolfts sn. Efter B 604.

Inskrift:

· uikisl · lit · rasa · stain · eftr · sun sin · sihraif × purkufr · risti · stain · pina

Vigisl let reisa stæin æftir sun sinn Sigræif. Þorgautr risti stæin þenna.

»Vigisl lät resa stenen efter sin son Sigræv. Torgöt ristade denna sten.»

Till läsningen: Inskriften börjar med sk. 1 **u** har förlorat huvudstavens övre hälft genom flagring. 3 **k** och 8 **i** äro ej stungna. Ingen runa finnes mellan 11 **a** och 12 **s**. Sk efter 13 **a** är ett kort lodrätt streck. I 19 **e** är pricken grund och placerad i högra kanten av hst; r. är därför något osäker. Sk saknas efter 25 **n**. Efter 35 **f** har sk formen av ett kryss, vilket sannolikt beror på att ristaren har velat markera den nya satsens början. 39 **k** är ej stunget. Efter 52 **n** finnes en liten fördjupning, som sannolikt är huggen. Efter 56 **a** finnas, på andra sidan av den korsande lilla slingan, grunda fördjupningar, som icke förefalla att vara huggna. — Bureus (F a 6): Sk är uteglömt före 1 **u**; mellan 21 **t** och 22 **r** insattes ett **i**; sk insattes efter 25 **n**. Före 43 **r** har insatts ett **h**. — Aschaneus (F a 6): Sk har förbisetts före 1 **u**; mellan 11 **a** och 12 **s** insattes ett **i**; 19 **i**; sk efter 25 **n**; sk efter 35 **f** har formen av en punkt; sk efter 56 **a**. — F a 5: **uikisl · lit · raisa · stain · eftir · sun · sin · sihraif · purkufr · hristi · stain · pina** . . — Hadorph och Helgonius: Runorna 1—4 ha förbisetts. Sk saknas efter 9 **t**; 19 **i**; sk efter 25 **n**; 30 **i**, sk efter 35 **f**, runan 36 **p** samt sk efter 52 **n** ha förbisetts; 56 **i**. — Dybeck: Sk har förbisetts efter 9 **t**; 19 **i**; sk efter 25 **n**.

Om namnet *Vigisl* se U 35 och om *Sigræifr* se Sö 293 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 108.

Ristarens namn *Þorgautr* är i runinskrifterna tämligen vanligt, se Sö 336. E. Brate anser, att den ristare, som namnger sig på U 308, är identisk med den Torgöt, som har signerat U 746, se *Svenska runristare*, s. 84. På grund av vissa påfallande olikheter mellan de båda ristarna bör framhållas, att det torde ha funnits två ristare med namnet Torgöt. Jfr också U 694.

Formuleringen × **purkufr · risti · stain · pina** är anmärkningsvärd men förekommer även eljest; se t. ex. U 744 och U 756. Brate (a. a.) översätter orden: »Torgöt reste (ristade?) denna sten.» Det är emellertid uppenbart, att **risti** här måste uppfattas som pret. av verbet *rista*.

747. Kullinge, Husby-Sjutolfts sn.

Pl. 77.

Litteratur: L 674. O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 127; UFT h. 1 (1871), s. 44; Handlingar i ATA 1939; S. B. F. Jansson, Runskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA).

Stenen står rest i en bergig beteshage, 150 m. Ö om mangårdsbyggnaden, 15 m. SSV om Enköpingsvägen. 20 m. SSV om stenen finnes en gravkulle.

O. Celsius, som undersökte stenen den 11 aug. 1725, antecknar, att stenen står »uprätt» i »Kullinge gärde». Den är »med ormslängor ritad, men ingen skrift, som jag kunde märka.» — L 674: »Kullinge gärde . . . fullristad med slingor, inga runor synliga.» — UFT h. 1 (1871): »Kullinge gärde. Upprest vid landsvägen, utanför Säfsta. Denna sten har vanliga slingor utan runor.» — Då stora landsvägen Stockholm—Enköping breddades år 1939, flyttades stenen 5 m. åt S och lades med ristningsytan nedåt på en bergknalle. Så låg stenen fortfarande vid runskriftsinventeringen två år senare. Den restes genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1945.

Grå, grovkornig granit. Höjd 1,27 m., bredd (nedtill) 1,19 m. Ristningen är i stort sett djupt och kraftigt huggen. I runslingan finnes ingen sammanhängande inskrift. Vid ormens huvud synes dock början till runristning. Det första man ser är en mycket grund punkt; därefter synas delar av en hst och osäkra spår av bst. Därefter följer ett **k** med bst mycket lågt ansatt. Sedan en hst utan spår av bst, varefter ytterligare en runa, som kan ha varit **r** eller **b**. Därefter övre hälften av en hst och t.h. om denna en snedställd bst, möjligen en **u**-bst. Därefter en fördjupning som sannolikt är sk.

748. Kysinge, Husby-Sjutolfts sn.

Pl. 77.

Litteratur: R. Dybeck, Reseberättelse 1860, s. 12 (ATA); J. H. Söderlund, Skrivelser till Riksantikvarien ²⁰/₁, ⁶/₂ 1925, ²⁶/₅ 1926 (ATA); Handlingar i ATA 1925, 1926 och 1941.

Äldre avbildningar: J. H. Söderlund, foto 1925 (ATA); I. Schnell, foto 1926 (ATA).

Stenen står rest i trädgården, 25 m. Ö om huvudbyggnaden till Kysinge n:r 2 och 4, 10 m. SV om landsvägen Husby-Sjutolfts kyrka—Hacksta by.

R. Dybeck, som reste i Husby-Sjutolfts socken sommaren 1860, meddelar i sin reseberättelse, att »ett runstensfragment uppdagades i en källare vid Kysinge». Uppgiften åsyftar utan tvivel U 748. Detta framgår bl. a. indirekt av ett brev från J. H. Söderlund till Riksantikvarien den ²⁰/₁ 1925: »En äldre man, f. rusthållaren Bernhard Johansson i Kysinge . . . har berättat mig att för många år sedan fanns i en nu raserad källare i Kysinge en större sten med slingor eller ristningar uti. Nu är platsen fylld med jord och grus, men hr J. har för mig utpekat det ungefärliga stället där den bör ligga. Hemmanets nuv. ägare . . . har jag talat vid om saken.» Ett par veckor senare (⁶/₂ 1925) meddelar Söderlund: »Nu har jag låtit företaga grävningar vid Kysinge . . . Omkr. 1 mtr under jordytan påträffades den förmodade stenen. Den hade ett djur inristat på slätsidan. Några runor eller runslingor finnas ej.» Stenen restes på sin nuvarande plats år 1926.

Ljusröd granit. Höjd 1,30 m., bredd 0,85 m. Ristningen, som uteslutande består av en djurteckning, är delvis grund och otydlig genom vittring. Den nedre högra delen är väl bevarad.

749. Sävsta, Husby-Sjutolfts sn.

Pl. 78, 79.

Litteratur: B 603, L 669, D 1: 58. J. Bureus, Fa 6 s. 82 n:r 176 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 248, Fa 1 s. 57, Fa 20, s. 15; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 12; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617), s. 95; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 129; R. Dybeck, Reseberättelse år 1860, s. 12 (ATA), Runstenar i Uppland, hvilka tarfva en snar omvårdnad (1864, ATA); O. Gumælius och C. W. Paykull, Några ord till upplysning om bladet »Sigtuna» (1865), s. 54; UFT h. 1 (1871), s. 43; G. Engehart, Brev till Riksantikvariern den ²⁵/₂ 1886 (ATA); E. J. Amén, Skrivelse till K. B. i Uppsala den ¹³/₃ 1886 (ATA); S. H. Adlersparre, Omkring Sigurdsstenarna (i: Personhistorisk Tidskrift 18, 1916), s. 8.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 603); Dybeck, D 1: 58.

Runstenen står i Sävsta by i en hage, 12 m. N om gamla Enköpingsvägen, 175 m. VSV om den punkt, där denna äldre väg utgår från den nybyggda stora landsvägen. Stenens tidigare placering är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Runstenen är upptagen redan i Joh. Bureus' samlingar. Den fanns enligt Bureus »J Lislæna wid Söwestadh». I *Ransakningarna* finnes följande uppgift: »J Säfstadh giärdet, een stoor Breedh Runesteen, med Runeskrifft Uthuggen, på sudh liggandes, 2 al:r öfwer Jordan, Wäster om byen, dess bemerckelsse weet ingen.» — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* står: »Säwesta i Huseby siutolfft» (B 603: »Säwesta»; L 669: »Säfvestad»). — I *De Fierdhundria* upptages stenen under beteckningen »Lapis Sæfwestadiensis in Litslæna». — O. Celsius, som undersökte stenen den 11 aug. 1725, anger dess plats på följande sätt: »Säfwesta Postgård, Wid lilla stigen som löper åt landswägen.» (Denna uppgift återges av Brocman i R 556 a [UUB], n:r 603.) — R. Dybeck uppger i sin reseberättelse 1860, att »runstenen vid Säfsta . . . till mer än hälften är nedsunken i degig jord och ej utan betydlig kostnad kan bringas i behörig ställning». *Sveriges runurkunder*: »Denne ligger djupt sunken i sanken mellan byvägen, som från landsvägen mellan Ekolsund och Litslæna leder till Säfstad.» I sin förteckning (1864) över runstenar, som »tarfva en snar omvårdnad» skriver Dybeck, att stenen »ligger illa i en pöl». — I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» anges stenen ligga »vid vestra vägen, som från Säfsta by går fram till landsvägen mellan Ekolsund och Litslæna gästgifvaregård». Runstenen flyttades år 1886 (?) från denna plats utan tillstånd. Saken rapporterades den ²⁵/₂ 1886 av »ortens fornminnesvårdare», G. Engehart: »Förhållandet är . . . det, att intill stora landsvägen i Husby ⁷/₁₂ socken . . . befunnits en större runsten, men att för någon tid sedan samma runsten blifvit af en f. d. Landthandlare . . . bortförd från sin ursprungliga plats samt sönderslagen.» Detta brev föranledde Riksantikvariern att ingripa; se ämbetets skrivelse till K. B. i Uppsala län (VHAAkad:s koncepter den ²⁷/₂ och ¹⁶/₃ 1886). Länsmanneus rapport (¹³/₃ 1886) lyder: »I anledning af Eder . . . anmälan, att intill stora landsvägen i Husbysjutolfts socken stående runsten för någon tid sedan blifvit bortförd och derefter sönderslagen . . . får jag härmed vördsamt meddela, att den ifrågavarande runstenen, hvilken varit upprest invid allmänna landsvägen å Säfsta bys egor . . . blifvit af f. Landthandlanden Christian Hedbom . . . flyttad derifrån till en annan närbelägen plats, der stenen nu befinnes liggande, dock utan att synas vara skadad.» Stenen restes år 1945 genom Riksantikvarieämbetets försorg på denna plats.

Grå granit. Höjd 1,87 m., största bredd 1,96 m. Ristningen är djupt och tydligt huggen. Genom flagring och vittring har ytan nedtill, särskild t. v., blifvit knottrig, vilket gör, att ristningen på detta parti delvis har blifvit svår att urskilja. Linjerna äro breda och rundade, huggna med samma teknik som Balles.

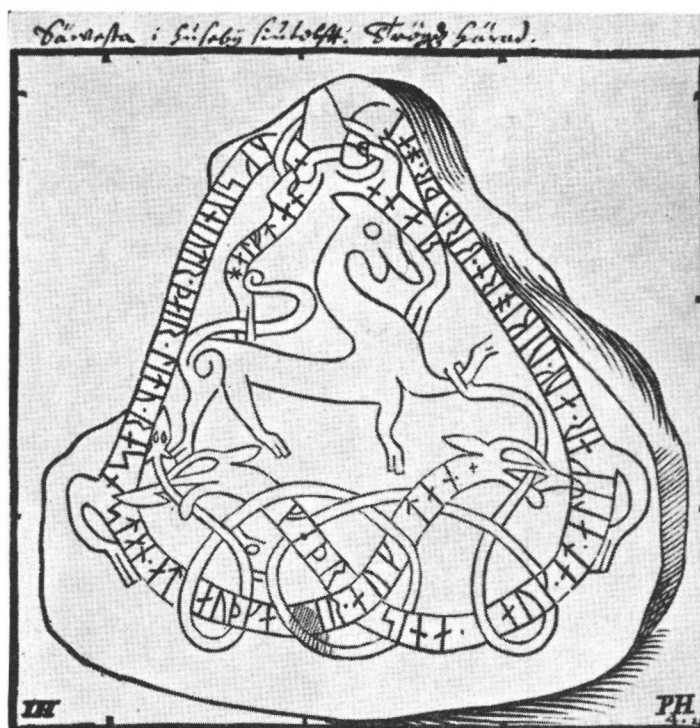

Fig. 180. U 749. Sävsta, Husby-Sjutolfts sn. Efter B 603.

Inskrift:

· halftan · auk · sikniutr · þair · litu · rasa · stan · at · aupkair · auk · tan t-
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

· feþr · sina · auk · at · almkar · auk · uibiorn · bryþr · halfanar ·
 50 55 60 65 70 75 80 85 90

Halfdan ok Signiutr þæix letu reisa stæin at Auðgæix ok Dan, feðr sina, ok at Almgæix ok Vibjorn, brøðr Halfdanar.

»Halvdan och Signjut de läto resa stenen efter Ödger och Dan, sina fäder, och efter Almger och Vibjörn, Halvdans bröder.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk. Från 12 i till 26 u saknas undre ramlinjen; här ha runorna huggits ända ut i stenens kant. Detsamma gäller undre ramlinjen vid runföljden 74 b—83 r, d. v. s. på motsvarande ställe i stenens högra kant. 30 a är otydlig på grund av vittring. I 36 t finnas inga spår av högra bst. 40 k är ej stunget. 51 e är säkert. 61 a står i en spricka; runan har förlorat övre delen. 66 k är ej stunget. 81 y är säkert. Mellan 87 f och 88 a finnes ingen runa. — Bureus (F a 6): Sk saknas framför 1 h; 51 a; runföljderna 63—68 almkar och 84—91 halfanar läsas helt riktigt. — Hadorph och Helgonius: Sk ha uteglömts före 1 h, 8 a, 11 s, 31 s, 37 a, 47 t, 50 f, 54 s och efter 91 r. R. 87 läses som m; i övrigt är läsningen riktig. — Celsius: Sk före 1 h har förbisetts; r. 8 a har uteglömts; likaså 42 i och 43 r. Celsius delar inskriften i två delar: runföljden 1—49 får n:r 1 och 50—91 n:r 2. Celsius kommenterar: »Den första draken innehåller N° 1 och begynnes der Skriffthen wid stjärten och ändas wid hufwudet. N° 2 går från hufwudet, och ändas wid stjärten . . . þ] uthi brüdr, är tecknat med ett diupt styng, såsom det wore drillat. ↑ uthi halftanar fattas, och är bortglömt effter slängan» . . . — Dybeck: Sk före 1 h, 8 a, 37 a, 47 t, 50 f och 54 s ha uteglömts. Dybeck kommenterar läs-

ningen: »Den hos Liljegren upptagna runan ↑ i inskriftens sista namn finns hvarken på stenen eller i Bautil. ♪ i samma namn är omisskänlig.»

Om namnet *Halfdan* se E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf* (1927), s. 46; om *Dan* U 114, *Signiutr* U 47, *Audgæirr* U 17 samt om *Vibiorn* U 51.

Almgæirr har varit ett mycket sällsynt namn. Detta är hittills det enda belägget från runinskrifterna, men namnet är känt från Sturlunga saga, se E. H. Lind, *Norsk-isländska dopnamn*, sp. 20. *Audgæirr* och *Almgæirr* ge ett exempel på variation; märk också *Dan* och *Halfdan*.

U 749 är huggen av en framstående runristare, troligen Balle.

750. Viggby, Husby-Sjutolfts sn.

Pl. 79.

Litteratur: B 605, L 671, D 1:56. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 13; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 126, *Acta Literaria Sveciæ* 3 (1730), s. 100 f.; UFT h. 1 (1871), s. 43; S. H. Adlersparre, *Omkring Sigurdsstenarna* (i: *Personhistorisk Tidskrift* 18, 1916), s. 8; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 53.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* 4 och B 605); Dybeck a. a.

Runstenen står i trädgården till Viggby n:r 1 och 3, 15 m. S om huvudbyggnaden, 4 m. N om Enköpingsvägen. Den andra Viggby-stenen, U 751, står 8 m. åt V.

I *Ransakningarna* finnes följande uppgift, som troligen åsyftar U 750: »På Säfwesta Ängh, säges liggia neder i Jorden een stoor Steen, som förmeenes vara Runsteen, doch weet man om dess beskaffenheet ingen wiss Vnderrättelse.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Wiggeby sudra gärde» (B 605: »Viggeby gård»; L 671: »Vigby gärde»). O. Celsius, som undersökte inskriften den 11 aug. 1725, anger stenens plats vara »Wiggeby gärde på backen». I *Sverikes runurkunder* skriver Dybeck: »Stenen har länge och till år 1850 legat med nedvänd ristning. Någre ynglingar företogo sig då att resa honom, i hopp att på stället finna jordgods. — 'Ja, de funno — intet, och detta är ibland icke så litet', mente en för-

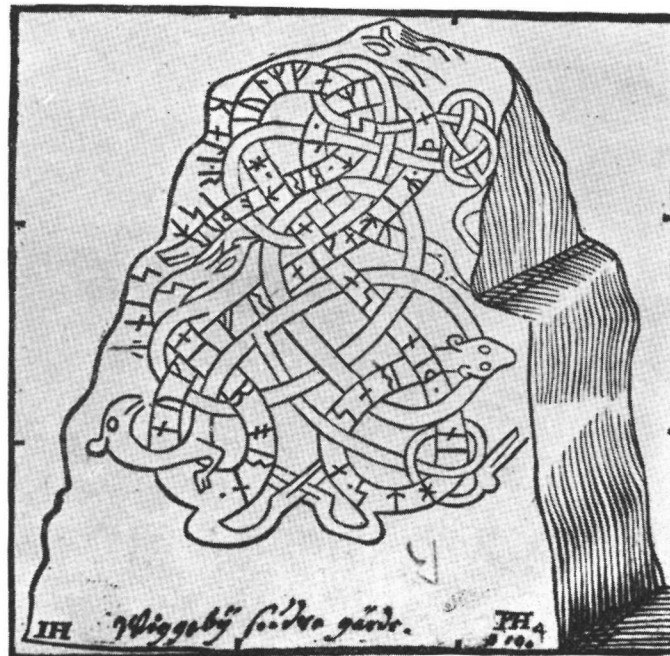

Fig. 181. U 750. Viggby, Husby-Sjutolfts sn. Efter B 605.

slagen äldre man i byn.» Denna stenens ursprungliga plats är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna». U 751 har ursprungligen stått »några famnar» öster om U 750, se Dybeck, a. a. n:r 57. De båda stenarna ha av allt att döma stått på var sin sida av en gammal väg, se U 751. I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865) anges platsen för U 750 vara »S. W. om Wiggeby, S. O. om Kullinge». Endast kort tid därefter har stenen, tillsammans med U 751, flyttats upp till Viggby. I *UFT* (1871) meddelas, att stenarna äro uppresta »invid landsvägen på gården vid Viggby».

Blågrå, skiffrig stenart. Höjd 1,73 m., största bredd (nedtill) 1,30 m. Ristningsytan har flera avsatser. Linjerna äro ovanligt djupa och tydliga, vilket förklarar Celsius' ord i F m 60: »Stenens figur ännu heel ny, däraf at han står framstupa, at luften ej kommer på skrifften, och tempestates, rägn, snö etc.»¹ Ristningslinjerna äro breda och rundade.

Inskrift:

· saibiorn · auk · fraikair · þair · litu ·
 5 10 15 20 25
 · raisa · sthin · þinsa · at · hiulmfast · broður · sin ·
 30 35 40 45 50 55 60
 · bali · risti ·
 65 70

Sæbiorn ok Frøygeirr þair letu reisa stæin þenna at Holmfast, broður sinn. Balli risti.

»Säbjörn och Fröger de läto resa denna sten efter Holmfast, sin broder. Balle ristade.»

Till läsningen: Alla de bevarade runorna äro tydliga. **a**- och **n**-runorna ha dubbelsidiga bst, vilket ej är regel hos Balle. 2 **a** är säkert; mellan 1 **s** och 2 **a** finnes ingen runa. 4 **b** har den för Balle typiska formen. 16 **k** är ej stunget, ej heller 25 **i**. I runan 35 **h** finnes en tydlig **a**-bst och en något svagare, korsande **n**-bst; detta är ett klart exempel på en felristning, som Balle har upptäckt och rättat: han har börjat hugga en **n**-runa men upptäckt felet och rättat runan. Därför är den oriktiga **n**-bst grundare; jfr U 753, r. 19 **n**. 60 **s** har förlorat nedre delarna genom en kantskada. R. 71 **i** är placerad efter 62 **n** i stenens vänstra kant. Anledningen till detta egendomliga förhållande är, att runan icke har fått plats efter 70 **t**; ristaren har tydligen räknat fel på utrymmet. — Hadorph och Helgonius; Sk före 1 **s** är uteglömt, likaså runan 5 **i**, sk efter 11 **k** samt runan 30 **i**. R. 35 läses riktigt som **h**. Sk efter 42 **a** och 59 **r** ha uteglömts, likaså sk före 63 **b**. — Celsius: 5 **i** är förbisett; 17 **r**; 18 **i** är uteglömt; 35 **a**; sk före 63 **b** saknas. Om runan 71 **i** anmärker Celsius, att den har »i kanten bortfallit». Celsius har sålunda icke observerat, att runan, på grund av att det ej har funnits plats efter 70 **t**, har placerats efter 62 **n**. — Dybeck: Sk före 1 **s** är förbisett. 2 **n**; 5 **i** har uteglömts, likaså sk före 12 **f**, runan 30 **i** samt runan 71 **i** och det följande sk. R. 35 **h** uppfattas som **a**. Dybeck har omedelbart efter 70 **t** i stenens kant tyckt sig se övre hälften av en **i**-runa. Någon runa har säkerligen aldrig funnits på denna plats; som ovan har framhållits, har Balle i stället placerat runan 71 **i** efter 62 **n**. Detta har Dybeck icke observerat.

Runföljden 1—8 **saibiorn** har hittills oriktigt lästs **sniborn** och därför också tolkats felaktigt som *Snøybiorn*; se U 559, där den äldre, oriktiga läsningen anföres. Uppenbarligen skall **saibiorn** i stället återge mansnamnet *Sæbiorn*. Om detta namn se U 439.

Om namnet *Frøygeirr* se U 518; om skrivningen **hiulmfast** och namnet *Holmfastr* se U 705.

¹ På liknande sätt uttalar sig Celsius i *Acta Literaria Sveciæ* (1730): »Qui hunc cippum inspexerit, juraret heri, aut nudius tertius positum; usque adeo nullum vel lapis ipse, vel sculptura ab aevo vitium contraxit. Neque crusta illa tenacissima obductus est, quæ pleraque obsedit monumenta runica, & lectu reddidit difficillima. Nimirum hic lapis a prima, ut apparet, qua erectus fuit, ætate inclinatus, a tempestatum sevitia quodammodo mansit immunis; quæ dictum inducunt muscum, & innumeris perpetuisque divexando injuriis ipsa etiam saxa paulatim dissolvunt, & exedunt.»

751. Viggby, Husby-Sjutolfts sn.

Pl. 80.

Litteratur: B 606, L 673 (och 672), D 1:57. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 14; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 127, 128; UFT h. 1 (1871), s. 43, h. 5 (1876), s. 88; S. H. Adlersparre, Omkring Sigurdsstenarna (i: Personhistorisk Tidskrift 18, 1916), s. 7, 8, Ätter från Sveriges medeltid (ATS 21: 5), s. 45 f.; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 58.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 606); Dybeck a. a.

Runstenen står rest i Viggby trädgård, 15 m. S om huvudbyggnaden, 4 m N om Enköpingsvägen. Den andra Viggby-stenen (U 750) står 8 m. åt Ö.

I *Ransakningarna* omtalas endast en runsten på Viggby mark: »J Wiggeby Giärdet, Söder om byen een Runsteen skrifwen på, smahl, på sudh liggiandes, 2 al:^r högh öfwer Jorden, ingen wet hwadh den bemercker.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen: »Wigby gärde» (B 606: »Vigby gärde»). O. Celsius, som undersökte U 750 den 11 aug. 1725, antecknar vid detta tillfälle, att det »äfwen ligger en stor sten i Wiggeby gärde . . . icke långt i från» U 750, »men hel uhtnött och släät till anseendet». Att denna Celsius' anteckning åsyftar U 751 är uppenbart. Dybeck beskriver (i *Sverikes runurkunder*) stenen och dess plats på följande sätt: »Ligger på sned å en stenig höjdsträcka på gårdet, några famnar öster om föregående [= U 750]. Ristningen är delvis utplånad . . . En gammal 'tingsväg', efter hvilken ännu betydliga stenläggningar finnas, har strukit förbi stenarna.» Denna stenens ursprungliga plats är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna». I beskrivningen (1865) till kartbladet anges platsen vara »S. om Wiggeby». Endast kort tid därefter har stenen, tillsammans med U 750, flyttats till sin nuvarande plats på Viggby gårdstomt. I *UFT* (1871) anges stenen stå upprest »bredvid» U 750 »invid landsvägen på gården vid Viggby».

Röd granit med grått ytskikt. Höjd 2,20 m., bredd 1,52 m. Ristningsytan är upptill och t. v. starkt vittrad, varigenom stora partier av inskriften ha blivit fullkomligt oläsliga.

Inskrift:

hulmkir · auk · labus · auk · lafsi · þair · litu · raisa stain · at aib - rn ·

fapur sin kōþan · . . . t . . .

50 55 60

Holmgæirr ok labus ok Lafsi þair letu raisa stain at Abiorn(?), faður sinn goðan . . .

»Holmger och labus och Lafse de läto resa stenen efter Åbjörn(?), sin gode fader . . .»

Till läsningen: Före 1 h finnas inga säkra spår av sk. Runföljden 1 h—7 r är jämförelsevis säker; runorna 5 k och 6 i stå nära varandra. 8 a har bst endast t. v. om hst. 11—15 labus förefalla säkra. 16 a har förlorat hst ovanför bst. Runföljden 19 i—23 i är säker. I 25 a är bst skadad genom flagring. 29 i är ej stunget. 30 t har bistavarna i en djup flagring. I 32 r är bistavens nedre del oledad och i det närmaste rak. Efter 36 a finnas inga säkra spår av sk, ej heller efter 43 t. T. h. om hst i r. 47 finnas två grunda fördjupningar, som knappast äro huggna; runan har sannolikt varit i. Efter 54 r finnes ej sk. Efter 57 n äro inga säkra spår av sk bevarade. Efter det sk, som finnes efter 62 n, är ristningsytan bortvittrad. I fortsättningen av den vänstra slingan kan man numera endast se ett t samt ett sk. Eljest finnas endast svaga skuggningar, vilka utgöra ristningsspår. Dessa runrester äro dock icke så säkra, att de tillåta bestämmande av någon runa. — Att ristningen redan på 1600-talet var svårt skadad genom vittring framgår

Fig. 182. U 751. Viggby, Husby-Sjutolfts sn. Efter B 606.

av Hadorphs och Helgonius' läsning: ... **ir auk · labus · auk · tafsi þair · litu rsa · stain · at aiabori ... rþur · sin kop · an · ista · karl · tarfrif**.

Celsius antecknar (1725), att stenen var »hel uhtnött och släät till anseendet. Dock synas vestigia af Ormslängor, och runor här och där, såsom 4| etc. Dock kunde ingen mening hämtas, i den hastighet jag honom besåg.» — Dybeck, som anmärker, att »ristningen är delvis utplånad», läser inskriften: ... þ ... **ir ... auk · labus · auk · tafsi · þair · litu · rasa · stain · at aborn ... þur · sin · kopan · ... a · - - -** ...

Inskriften har av allt att döma börjat upptill i den högra slingan; hittills har man tydligen räknat med att den har börjat nedtill i den vänstra. Den översättning, som lämnas i *UFT* (1871 och 1876), bygger t. ex. på denna uppfattning: »(I(n)sten, Karl, Tarfrid?) och Laurentius och Tafse, de läto resa sten efter Åbjörn, sin gode broder.» På liknande sätt tolkar Brate (1925) inskriften: »Östen(?), Karl, Tarfrid(?) och Larus(?) och Tafse(?) de läto resa stenen efter Abjörn, sin broder(?) god.»

Inskriftens första namn är *Holmgæirr*. Om detta se U 480. Runföljden 11—15 **labus** skall tydligen återge ett mansnamn. Vilket detta har varit, är tyvärr ännu omöjligt att fastställa.

Runföljden 19—23 **lafsi** återger med all sannolikhet samma namn, som har funnits på U 424 Rosersberg. (Där upptages den äldre, oriktiga läsningen **tafsi**.) Namnet finnes också belagt på Tjocksta-stenen, Danmarks sn (L 212). *Lafsi* torde vara ett smeknamn, avlett med ändelsen *-si*.

Fadern har troligen burit det jämförelsevis vanligt namnet *Abiorn*; om detta namn se Sm 2.

Redan Brate har antagit (i *Svenska runristare*), att U 751 har ristats av Balle. Allt talar för att antagandet är riktigt.

Vad som ursprungligen har stått i den vänstra slingan, efter 62 n, kan numera ej avgöras.

Stenytan var här tydligen redan på 1600-talet mycket svårt vittrad; det vore oförsiktigt att med ledning av Hadorphs osäkra läsning söka rekonstruera inskriften på detta fördärvade parti. Det förefaller sannolikt, att det är inskriftens intressantaste del, som här har gått förlorad.

Liljegren har i *Run-Urkunder* som n:r 672 upptagit ännu en runsten från Viggby. Den skulle ha stått vid sidan av U 750 och 751 i »Vigby gärde». Liljegren, som har hämtat uppgiften om stenen hos O. Celsius (*Svenska runstenar*, F m 60: 1, s. 128), beskriver stenen på följande sätt: »Utnött; spår efter slingor och några runor synas.» I *UFT* h. 1 (1871), s. 43 upptages denna sten efter Liljegren: »L. anför stenen som utnött, ehuru spår efter slingor och några runor synas. Troligen förstörd.»

Som redan Dybeck har framhållit (i *Sveriges runurkunder* 1, n:r 57), kan det icke råda något tvivel om att L 672 är samma runsten som L 673; Liljegren har alltså uppfört U 751 under två nummer.

752. Viggby, Husby-Sjutolfts sn. Nu i Husby-Sjutolfts kyrka.

Pl. 80.

Litteratur: J. H. Söderlund, Fyndrapport 1929 (ATA); Handlingar i ATA 1929 och 1930.

Fragmentet förvaras i vapenhuset, fastsatt vid dess östra vägg.

I skrivelse till Riksantikvarien ^{15/1} 1929 meddelar J. H. Söderlund, att en del av en runsten hade påträffats »i östra grundmuren i det s. k. Gamla mejeribyggnaden . . . Fragmentet är 20 cm. bredt och 36 cm. långt. Elva runor äro ristade i en längs med stenen gående slinga. Stenen är vanlig gråsten, och lik den i orten vanliga. Troligt är att då mejeribyggnaden för många år sedan reparerades en okänd runsten blivit söndersprängd och av delarna den nu funna inlagts i grundet.» Söderlund förmodar, »att de övriga runstensfragmenten använts till vägfyllnad då vägen från stora landsvägen ned till mejeriet anlades.» I en senare skrivelse (^{23/11} 1929) omtalar han, att fragmentet hade påträffats den ^{8/4} 1928 »i f. d. mejeribyggnaden, som en gång varit en bondgård . . .» Stenen togs ut ur grunden och fördes till kyrkan år 1929.

Grå granit. Mått 0,36 × 0,19 m. Tjockleken är 0,20 m. Ytan är jämn och linjerna mycket smala och grunda.

Inskrift:

-- u - ueinukui - - - - -
 5 10

Till läsningen: Ristningen börjar nu med en böjd linje. En så formad bst finnes eljest icke i inskriften, varför man ej kan vara säker på att linjen har ingått i en runa. Avståndet till r. 2 är så långt, att en runa skulle ha fått plats däremellan; någon runa har emellertid här ej funnits. Av r. 2 återstår endast nedre hälften. 3 u har förlorat hst ovanför bistavens utgångspunkt; u-bst utgå genomgående långt ned på hst. I r. 4 finnes en hst och en k-bst; möjligen kan en övre bst skönjas, varför r. kan vara k eller f. Före 5 u finnes en rund fördjupning, som knappast är huggen. 5 u har förlorat toppen. 6 e är tydligt stunget. 8 n har en kort bst t. h. om hst. I 12 i finnes upptill en rund punkt; r. skulle därför möjligen kunna uppfattas som e. R. 13 är skadad upptill och t. h. En fördjupning mitt på hst och t. h. om hst är sannolikt ej spår av huggning. Av r. 14 återstår endast ett kort stycke nedtill. Runorna 15, 16 och 17 stå i en rad ovanför de övriga. Av dessa tre runor synas endast korta spår.

Inskriften ger ingen språklig mening.

753. Litslena prästgård, Litslena sn.

Pl. 78, 81.

Litteratur: B 618, L 664. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 1 (31), Monumenta 4, bl. 8; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 133, Acta literaria et scient. Svec. 1730, s. 98 f.; UFT h. 1 (1871), s. 59 f.; Upsala ^{17/11} 1900; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 53; Handlingar 1924 i ATA.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 618); A. Karlén-R. Odenerantz, foto 1930, ATA (återgivet hos S. Lindqvist i Nordisk kultur 27, s. 173).

Fig. 183. U 753. Litslena prästgård.

U 754. Hällby, Litslena sn.

Efter B 618.

Runstenen står 600 m. SV om Litslena kyrka, 400 m. NNÖ om vägkorset Grillby—Uppsala och Grillby—Enköping, i södra kanten av en björkhage. Ristningsytan vetter åt S, åt den öppna slätten, från vilken stenen är synlig på långt håll. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping». Norr om runstenen är ett gravfält.

I *Ransakningarna* finnes följande uppgift: »J Litzlena Giärdes backa een stoor Steen, Vthan någon Skriffit på, een Mans Högh, som förmeenar wara Runsteen.» Detta har senare, tydligen av Hadorph, ändrats till: »J Litzlena *präste*Giärdes backa een stoor Runsteen, medh Skriffit» o. s. v. I *Ransakningarna* finnes också en relation av kyrkoherden i Litslena, Olaus Chytræus, daterad »Litzlena Prästegårdh den 23 April. Anno 1669». Där uppger han, att »J församlingen finnas allenast

twenne Runstenar af temmeligh storlek. Den ene¹ är i Prästegärdet uthi een backa, han ligger omkull, är wäll uthrijtadher . . . Mera hafwer iag inthet funnit wara i denna församlingen, eij eller wetha gamla män mera omtala, som iag här om frågat hafwer.» I runinskriftsförteckningen i Peringskiölds *Monumenta* 1 uppges, att stenen finnes i »Prästegärdet nid om stora backen westsuder om kyrkian». På träsnittet i *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Litzlena Prästegärde nid om stoor backan» (B 618: »På gärde»; L 664: »Prestgärdet, nedom stora backen»). O. Celsius, som undersökte inskriften i augusti 1725, uppger stenens plats vara »uppå Backan, straxt wid Kyrkioherdens Wreet, icke långt från stora ängen och landswägen. . . Straxt der bredwid är en stor grafplatz med stenar om lagd, och en spitsig hög sten wid den ena ändan.» Runstenen finnes ej upptagen i Dybecks *Sverikes runurkunder*, vilket säkerligen beror på att stenen då hade råkat i glömska. Däremot har den observerats vid den geologiska undersökningen; i beskrivningen (1863) till kartbladet »Enköping» meddelas, att »en ganska vacker» runsten finnes »på kullen vid väderqvarnen norr om Hummelsta». I *UFT* (1871) finnes följande uppgift om U 753: »denne sten är troligen den, som nu står nedanför Litzlena qvarnbacke, nära några ättehögar och en bautasten. Som jag ej fick tillfälle se den, utan endast hörde, att en runsten derstädes finnes, kan jag ej bestämdt afgöra detta.» Senare har stenen tydligen åter fallit omkull och glömts. Detta framgår bl. a. av en notis i tidningen *Upsala* (17/11 1900): »Från Litzlena meddelas . . . att å prestgårdsegorna derstädes hittats och blottats en större runsten af omkring 8 fots längd och 4 fots bredd samt försedd med inristade runor. Runstenen låg delvis uppe i jordytan, men först sedan mossan afskrapats syntes att det var en runsten.» Stenen restes först 1924; J. H. Söderlund rapporterar (15 sept. 1924): »En kullfallen större runsten å Litzlena prestgårds ägor har jag och kandidat hr. B. Svensonne under sommaren rest å sin plats.»

Grå granit. Höjd 2,30 m., bredd (på mitten) 1,27 m. Ristningen är i stort sett tydlig; särskilt ornamentslinjerna äro emellertid ofta mycket grunda. Som helhet är ristningen grund, med breda, rundade linjer. Huggningen lyser vit i den grå ytan.

Inskrift:

· ikiker · lit · raisa · stain · at · porlaik · boanta ·
 5 10 15 20 25 30

· sin · kōpan · auk · at · iorunt · auk · at · abiorn · bali · risti ·
 35 40 45 50 55 60 65 70

Ingigærðr let ræisa stæin at Þorlæk, boanda sinn gōðan, ok at Iorund ok at Abiorn. Balli risti.

»Ingegärd lät resa stenen efter Torlek, sin gode man, och efter Jorund och efter Åbjörn. Balle ristade.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk; dessutom finnes sk, när ny slinga börjar, vilket är regel i Balles ristningar. Sålunda finnes en punkt både efter 34 a och före 35 s. a- och n-runorna ha ensidiga bst. De tre b-runorna ha den för Balle typiska formen (k). 5 e är tydligt stunget. Sk efter 14 a är grunt men säkert. I 19 n finnes t. v. om hst en grund a-bst, vilket otvivelaktigt beror på felristning (jfr U 750, runan 35 h). Då denna bst icke har huggits lika kraftigt som den riktiga, har den ej imålats; Balle visar i sina ristningar ofta en påfallande osäkerhet, när det gäller a- och n-bst. I 29 b är hst upptill svag. 38 k är ej stunget. Runorna 46 a, 47 t och 48 i stå hopträngda; detta beror säkerligen på att Balle har råkat glömma prepositionen at och ristat 48 i efter 45 k. Avståndet mellan 45 k och 48 i är normalt runavstånd. Prepositionen (runorna 46 och 47) är insatt efteråt. Av förbiseende ristar han så 49 o på samma korta avstånd. Ingen ramlinje finnes ovanför runföljden 54 a—58 t; även eljest förekommer det,

¹ Den andra av Chytræus nämnda stenen är U 755 Kälsta.

att Balle hugger ut runor i stenens kant och låter denna tjänstgöra som den ena ramlinjen. 59 **a** är säkert, trots att bst är något grund. 61 **i** och 62 **o** äro korta, vilket beror på att stenkanten här svänger inåt. Icke heller där finnes någon övre ramlinje. Sk efter 73 **i** är säkert, ehuru det sitter högt. — Hadorph och Helgonius: Sk före 1 **i** samt runan 3 **i** ha förbisetts; likaså sk efter 6 **r** och 21 **t**; sk efter 34 **a** uppfattas som ett **i**. Sk har uteglömts före 35 **s**, efter 47 **t**, 64 **n** och 73 **i**. 59 **i**. — Celsius läser: **katr · lit · raisa · stain · at · þornaik · boanta · sin · koþan · auk · at · iorunt · auk · at · abiorn · bali · risti ·**

Namnet *Ingigerör* är jämförelsevis vanligt i de svenska runinskrifterna; skrivningen **ikiker** beror på att **þ** har fallit mellan de två **r**-en, se U 735.

Namnet *Þorlækur*, *Þorlæikr* har icke varit vanligt på östnordiskt område; det är eljest belagt i följande svenska runinskrifter: Ög 23, Ög 156 (L 1572) och DR 354, Kvibille kyrka, Halland. På Bornholm finnas två belägg (DR 384 och 400) och på Jylland ett (DR 160). På västnordiskt område är namnet mycket vanligt, och det påträffas även i England.

Om det i Uppland vanliga mansnamnet *Iorundr* se Sö 260. Om *Abiorn* se Sm 2.

Inskriften diskuteras av Celsius (F m 60: 1, s. 133); det är främst runföljden 22—27 **þorlaik**, som har tilldragit sig intresset. R. 25 **l** läses av Celsius som **n**, se ovan till läsningen, och detta förklarar spekulationerna: »*Törne* adhuc nomen est proprium Virorum . . . Thornay monast. in anglia . . . forte Thorgny Lagman, . . . Dornick ort i Flandern.»

U 753 kallas på orten allmänt »fågelstenen» efter den fågel, som Balle har ristat upptill på stenen. Ristaren har så gott som fullständigt lyckats reda den ytterst invecklade ornamentiken. Celsius konstaterar (i F m 60), att U 753 är »den fagersta ritning jag sedt. Måste vara satt efter en hedersman, eller riddare, som dhe 2 hästar synes betyda. torde och varit en utlenning, som namnet tyckes märka.»

754. Hällby, Litslena sn.

Pl. 82, 83.

Litteratur: B 618, L 2001, D 1: 59. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 1 (31), Monumenta 4, bl. 8; UFT h. 1 (1871), s. 60; Handlingar 1925, 1928—30 i ATA.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 618); R. Dybeck a. a.; J. H. Söderlund, foto (i v. Friesens samlingar, UUB).

Stenen står i en åker, 350 m. S om prästgårdens huvudbyggnad, 30 m. S om kraftledningen, som i väst-östlig riktning går över åkrarna. Strax V om runstenen står en sten utan inskrift. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

I *Ransakningarna* meddelas: »J Hälleby Giärdet widh Grufgrindh een Runesteen, något meer än 2 al:^r öfwer Jorden, på een sijda Skrifwen. Item een Dito, som intet är skrifwen på, 2 al:^r öfwer Jorden, treakantigh, doch säges wara Runesteen.» I runinskriftsförteckningen i Peringskiölds *Monumenta* 1 uppges, att en runsten står i »Litzlena by östsuder om kyrkian». På träsnittet i *Monumenta* 4 (och B 618) avbildas både U 753 och U 754; den bläckanteckning, som finnes på träsnittet, åsyftar endast U 753. Liljegren upptager stenen på »Ullstamma». Dybeck beskriver i *Sveriges runurkunder* stenens plats på följande sätt: »En gångväg — fordom törhända ridväg — sträcker sig utefter höjden mellan Litslena prestgård och Hällby. Der äro många stensättningar och någre bautastenar. Runstenen står å ett något lägre ställe invid vägen, der en bäck skurit sig genom höjden». UFT (1871): »Stenen står vid en gångväg mellan Prestgården och Hällby.» Senare föll stenen omkull; den restes år 1929.

Grå, grovkornig granit. Höjd 1,40 m., bredd 0,86 m. Ytan flagrar. Ristningen är ojämnt huggen. Figurerna t. v. och t. h. på ristningsytan äro delvis otydliga.

Inskrift:

fuporkhnis
5 10

Till läsningen: 4 o har bst endast t. h. om hst. I 5 r är bst upptill otydlig; den synes ha haft en oregelbunden form. 7 h har förlorat huvudstavens nedersta del. I 8 n är bst ojämn. I 9 i finnes en smal, skarp skåra tvärs över hst liksom en n-bst; den är knappast huggen. — Dybeck kommenterar sin läsning på följande sätt: »Runan ʃ, som saknas i bautiska afritningen, är tydlig. Derefter följer ett lika säkert *. Efterstående runa, som skulle vara † och har å sin midt några skrofligheter, är antingen | eller †. Ett misstag i afseende på rätta följden har således i båda fallen egt rum.»

U 754 är säkerligen en »häststen». Det är av intresse att finna futharken inristad på en sådan sten; runorna torde ha ristats för att bringa lycka åt ryttaren, jfr U 528. Redan Liljegren (L 2001) har riktigt uppfattat de bilder, som finnas på stenen, »som genom sin daning, samt ytterligare genom derå tecknade stigbyglar, ett par utan och ett par med stigläder, röjer sig tjent till stöd för till häst stigande ryttare» ...

755. Kälsta, Litslena sn.

Pl. 82, 83.

Litteratur: B 616, L 667, D 1: 61. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 9; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 134, Acta Literaria et scient. Sveciæ 3 (1730), s. 100; UFT h. 1 (1871), s. 60; O. von Friesen, Bynamn på de uppländska runstenarna (i: Namn och Bygd 18, 1930), s. 89.

Äldre avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 616).

Runstenen står vid Kälsta, i en beteshage, 5 m. från nordöstra kanten av landsvägen Härkeberga kyrka—Skolsta. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping». På kartan synes också, strax sydost om runstenen, gravfältet med bautastenarna.

I *Ransakningarna* meddelas: »Widh Kiälstadh Södergiärdz Grindh een Runesteen medh Skriff och Rijtning Vthhuggin, något meer än een fampn hög, hwad dess bemerkelse är weet ingen.» Om gravfältet och bautastenarna säges: »Vthi een Backa i samma Giärde, tree stoora fyrkantige Stenar opreeste widh pass 1 fampn ifrån hwar annan. Item derhoos ett stoort Steenkummel, af Menniskio händer tyckes sammanburne warit. Gudh weet hwadh dhe bemerckia.» I *Ransakningarna* finnes även en relation av kyrkoherde Olaus Chytræus, daterad »Litzlena Prästegårdh den 23 April. Anno 1669». Chytræus skriver: »J församlingen finnas allenast twenne Runstenar af temmeligh storlek. Den ene är i Prästegärdet [= U 753] ... Den andra ståår wijdh Kiälsta byyn, och brukas för een grindstulpa, är temmeligh stoor, släter, och wäll uthuggen. Mera hafwer iag inthet funnit wara i denna församlingen ...» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Kiälstad i Lisslena Sochn» (B 616: »Kälsta By»; L 667: »Kälstads by»). O. Celsius, som undersökte stenen den 22 juli och den 11 augusti 1725, uppger stenens plats vara »Kiählsta, wid grinden, hardt wid byn». Dybeck skriver i *Sverikes runurkunder*: »Runstenen står mellan Litslena och Herkeberga kyrka, så nära väggkanten invid Kälstad, att en del af nedre ristningen blifvit förstörd.» UFT (1871): Stenen »står lutande vid vägen mellan Litslena och Herkeberga kyrka».

Grå, grovkornig granit. Höjd 1,95 m., bredd 1,97 m. Ristningsytan är knottrig och ojämn, flerstädes avflagrad. Nedtill har t. ex. en flaging skadat inskriften svårt. Linjerna äro rundade och jämförelsevis djupa.

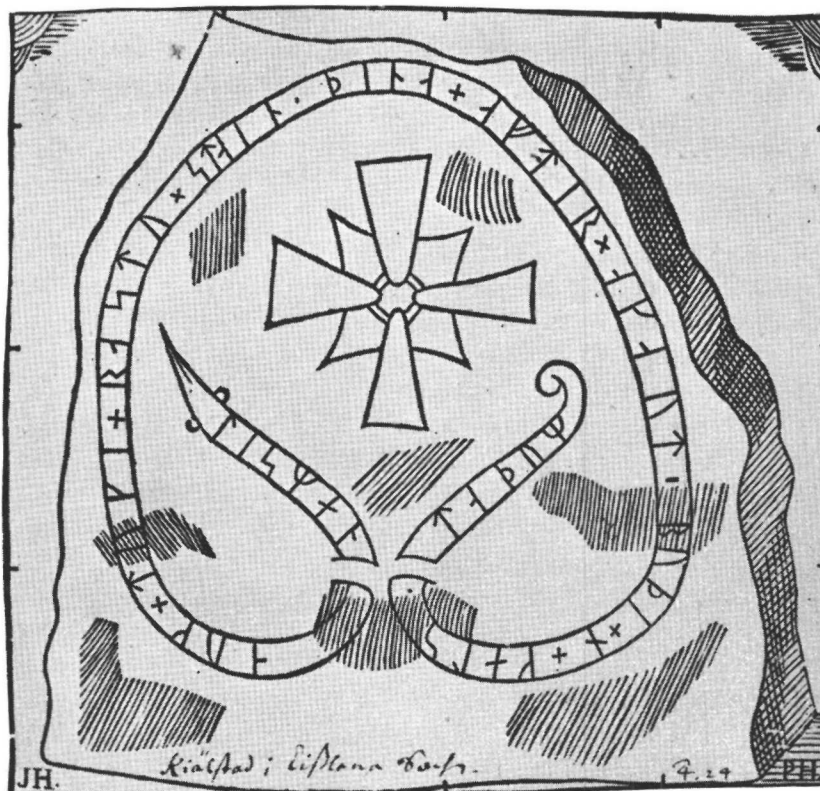

Fig. 184. U 755. Kälsta, Litslena sn. Efter B 616.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

+ lism[a] -- ... auk + tuki + rastu × stain + þina + aftir + akaut + buki + i + k[a]! - [tap]um

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Lidsmandr(?) ok Toki reistu stæin þenna æftir Agaut. Byggi i Kalstaðum.

»Lidsman(?) och Toke reste denna sten efter Ågöt. Han bodde i Kälsta.»

Till läsningen: Sk före 1 l är otydligt. I 1 l finnes under den grunda bst en fördjupning, som icke är huggen. 4 m är grunt och skadat i toppen; av bistavarna endast svaga spår. Av r. 5 återstår endast en svag hst, och av r. 6 finnas blott obetydliga rester; en kraftig, rund fördjupning i huvudstavens mitt kan knappast vara huggen. Vid r. 7, av vilken endast upptill ett kort och grunt stycke är bevarat, börjar den stora flagring, som svårt skadat ristningen nedtill. Före 8 a, som i likhet med inskriftens övriga a-runor har bst endast t. v. om hst, finnas inga spår av sk. 9 u har förlorat övre delen genom bortfall. Mellan 16 a och 17 s finnes ingen runa. 24 n har bst endast t. h. om hst. I 25 þ är bst svag. I 27 n finnas nu knappast några spår av bst. 35 k är ej stunget. 39 b har missformad bst. 40 u är ej stunget. 41 k har förlorat bst i en flagring. I 43 i finnes nedtill en korsande skåra, som ej är huggen. 44 k är skadat i toppen. Av r. 45 återstår endast en grund hst; runan förefaller att ha varit i. Efter r. 45 finnes på normalt runavstånd spår av r. 46; t. v. om hst finnes en bred skåra, som förefaller att ha gått vinkelrätt mot hst. Denna fördjupning gör icke intryck av att vara huggen. Upptill finnas spår av en l-bst. På normalt runavstånd från 46 l kan möjligen skönjas övre leden av 47 (s). Av run-

följden 48—50 **tap** återstår numera intet. Av 51 **u** återstår endast bst i flagringens kant. Efter 52 **m** finnas inga säkra spår av sk. — Hadorph och Helgonius: Sk förbisett före 1 **l**; r. 5—6 **an**; sk efter 24 **n** har fått formen av en punkt. 27 **n**. I sk efter 38 **t** är endast det lodräta strecket utsatt. 41 **p**; 43 **n**. Runföljden 44—52 **kals · tapum**. — Celsius: **lismhi auk + tuki + rastu + stain + piṅa + aftir + akaut + buko + i + kia . . . tapum**. — Dybeck: Sk saknas före 1 **l**; 5 **a**; spåren av r. 6 och 7 ha ej iakttagits. 45 **a**. 46 **l** har förbisetts; runföljden 44—52 läses **ka . . . tapum**.

Runföljden 1—7 har möjligen innehållit det sällsynta mansnamnet Lidsman. Det skulle i så fall här snarast ha haft formen **lismantr**; jfr **lipsmoṅr** på L 787 Vändersta, Simtuna sn samt *Lidsvaldr*(?) på U 734. Om namnet *Toki* se U 201. *Agautr* är eljest icke belagt; däremot är namnet **akuti** säkert styrkt i runinskrifter (se Sö 219).

Runföljden 44—52 återger givetvis ortnamnet Kälsta. Detta skrives år 1347 (*in*) *kælsta* och 1410 (*i*) *Kelsta*, se *SD* 5, s. 675 och *SDns* 2, s. 299. I uppsatsen *Bynamn på de uppländska runstenarna* (1930) skriver v. Friesen: »Vid *Kälsta* by . . . står en runsten på vilken läsas orden **i ka[ls]tapum** . . . där dock runorna [*ls*], som förr kunnat läsas, numera äro förstörda. Efter all rimlighet avser **kalstapum** namnet på den by, där stenen står. **kal-** = fsv. *Kæll* är förmodligen ett i vardagslag brukat kortnamn bildat av senare leden av sammansatta namn på *-kel* av äldre *-kætill* som *Thorkel*, *Stenkel*, *Askel* vilka på 1000-talets runstenar redan skrivas **purkil** (och **purkal**), **stainkil**, **askil**. Utom fornsvenskt *Kæll* finnas också kortformerna *Kælle* och *Kæli*, som troligen ha samma upprinnelse.»

O. Celsius anser, att U 755 har ristats av Balle: »Bali har ritat denna sten: synes af Korset» (se *F m* 60: 1, s. 134); i *Acta Literaria Sveciæ* (1730) skriver han: »Hunc lapidem inter Balianos retulimus, cruce appicta artificis manum manifesto distinguente.» Celsius uppfattning är oriktig; Balle kan ej ha ristat U 755.

756. Ullstämman, Litslena sn.

Pl. 84.

Litteratur: B 619, L 666. J. Peringskiöld, *Monumenta* 1 (31), *Monumenta* 4, bl. 10; O. Celsius, *Svenska runstenar* (*F m* 60) 1, s. 136, *Acta Literaria Sveciæ* 3 (1730), s. 99; *UFT* h. 1 (1871), s. 60; O. Janse, *Anteckning 1909* (*ATA*); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 53.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 619); O. von Friesen, foto 1912 (UUB).

Runblocket ligger i en åker på Ullstämman ägor, 150 m. S om Ullstämman soldattorp, 75 m. NV om Knoppbacka, 100 m. N om sockengränsen till Villberga.

På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes anteckningen »Ullstämman Skogztää på vägen som löper åth Grilleby» (B 619: »Ullstämman skogs tä»; L 666: »Ullstämman skogs tä, på vägen åt Grillebro»). O. Celsius beskriver blockets plats på följande sätt: »Ullstämman by, up öfver gårderna, på utmarken, wid torpen och vägen till Grillby». Senare har ristningen under en längre tid varit försvunnen; den saknas hos Dybeck och på Geologiska kartbladet »Enköping». I *UFT* (1871) uppges den vara »troligen borta». År 1909 återupptäcktes ristningen av O. Janse, som meddelade O. von Friesen, att blocket ligger »å hemmanet Fiskvik (Knoppbacka kalladt) nära Grillby järnvägsstation».

Rödgrå, grovkornig granit. Höjd 3,26 m., bredd 1,87 m. Ristningsytan är knottrig. Linjerna äro djupa, breda och rundade.

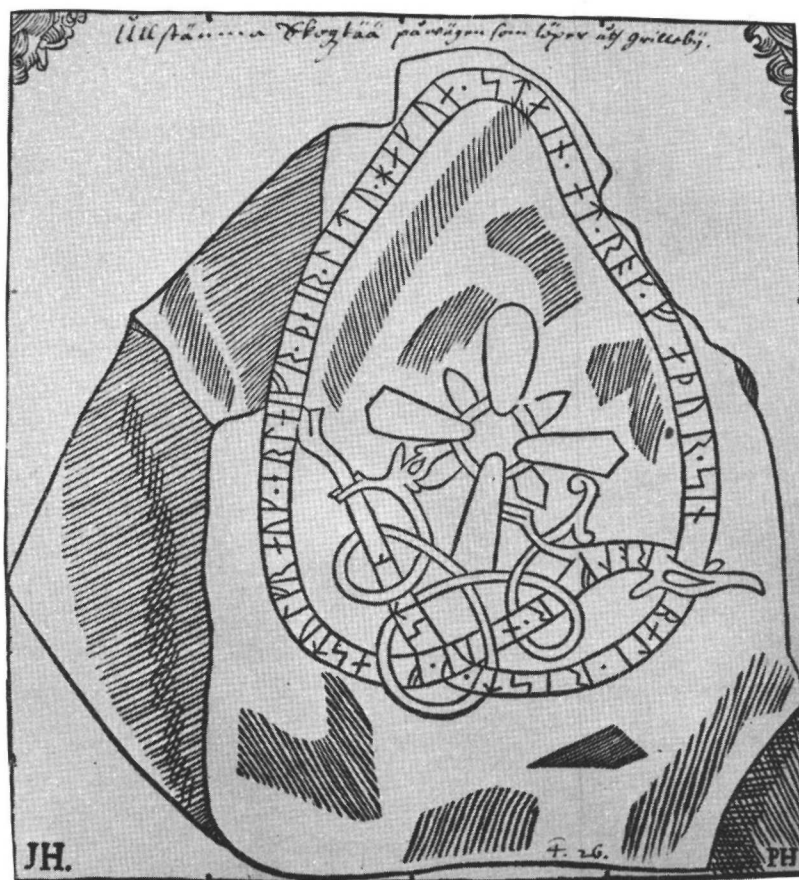

Fig. 185. U 756. Ullstämman, Litslena sn. Efter B 619.

Inskrift:

polfr · auk · fastulfr · auk · erlaifr · þeir · litu · hakua · stain · at · rok · faður · sin · bali · risti · stn ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Polfur ok Fastulfr ok Ærnlæifr þeir letu huggva stein at Hrok, faður sinn. Balli risti stein.

»Torulv och Fastulv och Ärnlev de läto hugga stenen efter Rok, sin fader. Balle ristade stenen.»

Till läsningen: Före 1 **p** finnes ej sk. 1 **p** är säkert. 2 **o** har bst endast t.h. om hst; det samma gäller inskriftens andra o-runa, 48 **o**. Nedersta delen av 18 **u** saknas. 20 **e** är tydligt stunget. 32 **i** är ej stunget, ej heller 37 **k**. Runföljden 47—49 **rok** är säker. 65 **t** har hst i en spricka i stenen. Mellan 68 **t** och 69 **n** har ingen runa huggits. R. 69 kan ha avsetts som binde-runa (**an**). — Hadorph och Helgonius: 1 **r**; sk har ej iakttagits efter 16 **r** och 57 **n**; 28 **e**. — Celsius läser inskriften fullständigt riktigt.

Inskriftens första namn är *Polfur*. Både Liljegren (L 666) och Brate (i *Svenska runristare*) återge namnet, efter Hadorphs och Helgonius' oriktiga läsning, som *rolfr*. Om namnet *Polfur*, som är den sammandragna formen av *þorulfur*, se Sö 328, där dock belägget på U 756 saknas.

Namnet *Fastulfr* är vanligt i runinskrifterna (ett 20-tal belägg), se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Runföljden 20—26 *erlaifr* torde återge ett mansnamn *Ær(in)læifr*; jfr skriv-

ningen **ermuntr** för *Ærinmundr* (U 81) och **irbiarn** för *Ærinbiorn* (U 567). Namnet *Ærinlæifr* är eljest icke belagt.

Runföljden 47—49 **rok** utgör faderns namn. Det är endast känt från denna runinskrift. Möjligen motsvarar det fisl. *Hrókr*.

Uttrycket **hakua · stain** kommenteras av Celsius (F m 60: 1): »*hakka sten: non resa. quia erectus non est. magnæ scil. molis et terræ affixus*».

En viktig förbindelseled har säkerligen på 1000-talet gått förbi runblocket.

757. Ullstämna, Litslena sn.

Pl. 84.

Litteratur: B 617, L 665, D 1: 60. J. Bureus, Fa 6 s. 87 n:r 200 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 249, Fa 1 s. 57; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 8; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 135, 2, s. 719, Acta Literaria Sveciæ (1730), s. 99 f.; UFT h. 1 (1871), s. 60; O. Alb. Öberg, Brev till Riksantikvarien den 13/2 1892 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 58; Handlingar i ATA 1924—26, 1929—30; J. H. Söderlund, Vad runstenen berättade (i: Enköpings Posten, Julnummer 1932).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 617); Celsius, teckning (i F m 60: 2, s. 719); Dybeck a. a.; J. H. Söderlund, foto 1922 (i von Friesens samlingar, UUB); Cl. Clæsson, foto 1930 (ATA).

Fig. 186. U 757. Ullstämna, Litslena sn.
Efter B 617.

Runstenen står i en stenig hage, 100 m. VSV om Ullstämna n:r 1, 15 m. SÖ om en liten väg, som i västlig riktning går till Ullstämna n:r 3. Den ursprungliga platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

Enligt Bureus (Fa 6) stod stenen »Vidh Ullstämna i Litslena» (»Ullstämna» Fa 5). *Ransakningarna* meddela: »J Ullstämna Giärdet, Wäster om Per Simonssons gårdh, een Runsteen skrifwin på een sijda, 2 al: öfwer Jordan, men ingen weet hvadh den betyder. Item i Per Simonssons Tompt, Tre Jordehögar, som tyckes af Menniskior wara i hoop burne . . .» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Ullstämna. Litslena sochn» (B 617: »Ullstämna»; L 665: »Ullstämna»). Celsius anger platsen för stenen vara vid »Ullstämna, uthi gårdsbacken straxt wid byn». I *Sverikes runurkunder* beskriver Dybeck stenens plats på följande sätt: »Ullstämna by ligger på östra delen af en vidsträckt och platt bergshöjd. Runstenen är å samma höjd, några famnar vester ut från byn. Han lutar mot ett mindre röse.» UFT (1871): »Stenen står på en höjd, lutad mot ett stenröse.»

Senare utsattes stenen för skadegörelse. O. Alb. Öberg skriver år 1892 till Riksantikvarien: »I Aftonbladet för ett eller två år sedan samt i Upsala Nya Tidning förra året lät jag en notis inflyta under rubrik 'Wandalismen' angående en runsten som blifvit flyttad och sönderslagen. För att någon af de som har inseende öfver forntida minnesmärken skulle märka den, men det har ej lyckats . . . Stenen ifråga har stott i Ullstämna by Litslena sn . . . men är nu flyttad från sin förra plats samt sönder slagen och ligger till hörnsten under ett stall.» Öbergs anmälan föranledde ingen åtgärd. Ännu

Celsius med rätta, att upptill på stenen »synes ej alt riktigt». Eljest äro ristningslinjerna djupa och tydliga; till formen äro de breda och rundade som hos Balle.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

bal[i · auk · iki-i]orn · auk · uikbi[or]n · þi[r] litu · risn · sten · at · uibiorn ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Balli ok Ingibiorn(?) ok Vigbiorn þæix letu reisa stæin at Vibiorrn.

»Balle och Ingebjörn och Vigbjörn de läto resa stenen efter Vibjörn.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Sk har i denna inskrift tre former: punkt, kort lodrätt streck och kort snedställt streck. **a-** och **n-**runorna ha ensidiga bst. I **b** har den för Balle typiska formen ꝥ. I **3 i** är bst nu endast svagt skönjbar. Därefter är ett stycke av stenen avslaget, varigenom runorna **4 i**—**12 i** ha gått förlorade. I stenens högra kant synas före **13 o** korta spår av två runor; av **11 b** återstår endast översta delen av bst i ett **b** av Balles typ, av **12 i** endast ett kort stycke upptill. **13 o** har bst endast t. h. om hst; ett stycke av hst har gått förlorat genom bortfallet. Efter **23 i** är ristningsytan avslagen. Ingen runa är nu bevarad före **26 n**. **29 r** och följande sk äro ej bevarade. **35 i** är ej stunget. Däremot är **40 e** tydligt stunget med ett kort tvärstreck. Av **45 i** finnes endast övre hälften. I **46 b** är halva hst och övre hälften av bst bevarade. Av **47 i** finnes endast ett kort stycke upptill. I **48 o** äro båda bst i behåll; den undre finnes i kanten av stenen. Sk efter **50 n** är tydligt. — Bureus (F a 6): **balu · auk · akiliorn · auk · uikbiorn litu risa · sten · at · uibiorn** . — Hadorph och Helgonius: **bali · auk iki-þorn · auk uikbiuun · þiir litu · risa · stin · at · uibiorn** . — Celsius: **bali · ... iorn · auk · sikbiurn · þeir litu · risn · sten · at · uibiorn** . — Dybeck: **bali · ... þiorn · auk · uikbiurn · þiir · litu · risa · stin · at · uibiorn** .

Av inskriftens andra namn, runföljden 8—15, återstå numera endast de tre sista runorna, ...**orn**. Namnet uppfattas av Brate (i *Svenska runristare*) och av Wessén (i *Nordiska namnstudier*) som 'Gerbjörn'. Då Bureus läser **akiliorn** och Hadorph **iki-þorn**, torde man snarast böra räkna med att namnet har varit **ikibiorn**, *Ingibiorn*.

Om mansnamnet *Balli* se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 259, om *Ingibiorn* se U 181, om *Vigbiorn* U 662 och om *Vibiorn* Sö 226.

Namnen *Ingibiorn*, *Vigbiorn* och *Vibiorn* ge exempel på variation, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 12.

Såsom redan Brate har antagit, har U 757 ristats av Balle. Brate anser, att den Balle, som nämnes först i inskriften, »kan vara Balle ristaren».

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIVNA AV

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

ÅTTONDE BANDET

UPPLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AV

ELIAS WESSÉN OCH SVEN B. F. JANSSON

TREDJE DELEN

ANDRA HÄFTET

ENKÖPINGS STAD, ÅSUNDA HÄRAD
OCH LAGUNDA HÄRAD

UPPSALA 1951

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

ARBETET UTGIVES MED ANSLAG
UR HUMANISTISKA FONDEN

Detta häfte har i sin helhet författats av Sven B. F. Jansson.
Fotografierna för Pl. 85 (U 759)—87, 90—95, 98 (U 778)—107,
110—114 (U 802), 115—129 (U 831), 130—133 (U 839) och 134
(U 839) äro tagna av Nils Lagergren. (Pl. 133 och 134 komma att
ingå i nästa häfte.) U 758 (Pl. 85), U 764 (Pl. 88), U 765 (Pl. 89),
U 772 (Pl. 96), U 792, U 793 (Pl. 108, 109), U 801 (Pl. 114) ha
fotograferats av Gunnar af Geijerstam, U 773—775 (Pl. 96—98) av
Harry Widestam, U 834 och 835 (Pl. 129) av författaren.

Enköping.

Från Enköpings stadsområde äro fyra runstenar kända. En av dessa (U 761) är emellertid sedan länge försvunnen och endast känd genom äldre uppgifter. Av de övriga äro två (U 758 och 759) nästan fullständigt bevarade, medan U 760 har förlorat ett stort stycke av den vänstra delen.

För Bureus voro två av dessa stenar kända: U 758 och 760. (Dessutom finnes en uppgift om »Een Runesteen på Lasse Svenssons lööt i Eneköpingh».) Uppgifterna om U 761 härröra från O. Rudbeck, vilket gör att åtminstone läsningen måste användas med försiktighet.

Ingen av Enköpings-stenarna finnes upptagen i *Bautil*.

Liljegren förtecknar fyra runstenar från Enköping: L 713—716. För honom var U 760 obekant; att Liljegren ändå upptager fyra inskrifter beror på att han som särskilt nummer upptager den ovan nämnda stenen från »Lasse Svenssons lööt», vilken här icke medräknats (= L 715). Dybeck behandlar två av stenarna (D 1: 83, 84), nämligen U 758 och 759. U 760 var vid hans besök försvunnen; den återfanns först år 1942. Efter Dybecks besök försvann också U 758. Den uppspårades, framtogs och restes år 1947.

758. Enköpings kyrka (S:t Ilian). Nu i Afzeliusparken.

Pl. 85.

Litteratur: L 713, D 1: 84. J. Bureus, Fa 6 s. 152 n:r 267 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 97, Fa 1 s. 24, Fa 10: 2 n:r 58 E, F f 6 n:r 45; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliae 1717 (feltryck 1617), s. 96 och 97; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 436; F. Burman i Nova Acta Reg. Soc. Scient. Ups., Vol. 5 (1792), s. 302; N. J. Ekdahl, Anteckning (i: Liljegren, Fullständig Bautil, ATA); R. Dybeck, Vårfrukyrka socken 1864 (ATA); O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; S. B. F. Jansson, Skrivelser till Riksantikvarieämbetet den ¹⁰/₁₀ och ¹²/₁₁ 1947 (ATA).

Äldre avbildning: J. Bureus, kopparstick (i F f 6); Dybeck, D 1: 84.

Runstenen står nu rest i Afzeliusparken, 20 m. SÖ om prästgårdsbyggnaden i Enköping.

Enligt Bureus, som undersökte inskriften den 25 juni 1642, fanns stenen i »Eneköping i förstörda kyrkian» (Fa 6). I Fa 5, där läsningen återfinnes på två små lappar, uppges, att stenen ligger »i Eneköpings gamle kyr.dör». Nederst på samma lapp meddelas tidpunkterna för undersökningarna: »1642 25 Junij 3 ¹/₄ post» samt »1647 27 Julij 11 ant(e)». Även i Fa 10: 2 finnes en platsuppgift: »J förstörda kyrkiones dör», men någon avbildning finnes icke; det för teckningen avsedda utrymmet är blankt. F f 6: »Eneköpingz kyrkedör». På en lös lapp, inklistrad i Liljegrens *Fullständig Bautil* 3 (ATA), finnes följande blyertsanteckning: »Denna sten blifvit flyttad från gamla kyrkan till prestgården i Enköping och ligger som grundsten till pastorshuset vid gatan». I *Sverikes runurkunder* omtalar Dybeck, att stenen »ligger i grunden till prestgårdsbyggnaden i Enköping, till hälften under jorden». I förteckningen »Vårfrukyrka socken» (ATA) antecknar han, att en runsten finnes i »östra grundmuren till prestbyggnaden». Stenen nämnes också av Kugelberg i beskrivningen till Geologiska kartbladet »Enköping»: »under Prestgårdsbyggnaden i Enköping; af sjelfva stenen blott hälften synlig».

Stenen blev därefter fullständigt dold under markytan och under grundmurens rapping; därigenom råkade runstenen i glömska. Genom Riksantikvarieämbetets försorg bröts stensälgningen utanför prästgårdsbyggnadens östra mur upp, varvid stenen återfanns (^{23/10} 1947). Den låg inmurad i byggnadens nordöstra hörn med ristningsytan utåt. Till största delen låg stenen under markytan; endast 30 cm. av dess högra kant sköt upp över marken. Det uppskjutande partiet var fullständigt dolt under grundputs. Runstenen togs ut ur muren och restes på sin nuvarande plats i Afzeliusparken.

Grå granit. Höjd 2,32 m., bredd (över det stående djuret) 0,92 m. Ristningsytan är på stenens mittparti hårt sliten, vilket stämmer med uppgifterna, att runstenen har varit placerad som tröskelsten. Nedtill och upptill är ytan ej sliten, varför ristningen där är tydligare. I stenens vänstra kant är ett parti av ristningsytan bortslaget.

Inskriften, som börjar upptill i högra slingan, lyder:

ikibirn : ak : þir : bryþr : litu : risa : stin : pina : at : ikhul : faþur : sin : kuþ :

hilbi : anta : hns btr : þin : h - n : h - - - - - ar - - - - - : risti : runar : þasi

Ingibiorn ok þæir brøðr letu reisa stein þenna at Igul, faður sinn. Guð hialpi anda hans bætr þen hann [hæfir til gert. Tíðkumi] risti runar þessi.

»Ingebjörn och bröderna med honom läto resa denna sten efter Igul, sin fader. Gud hjälpe hans ande bättre än han (har gjort sig förtjänt av. Tiddkume) ristade dessa runor.»

Fig. 188. U 758. Enköpings kyrka (S:t Ilian). Nu i Skolparken. Efter kopparstick i F f 6.

Till läsningen: Före 1 i finnas inga spår av sk. I 2 k är bst svag. I 5 i kan endast den övre delen skönjas; runan står i en flagringskant. I 8 a fortsätter bst t. h. om hst i en sväng upp mot övre ramlinjen; bst liknar därför en icke fullt avslutad k-bst och det är tänkbart, att ristaren har börjat hugga den följande runan (9 k) men upptäckt felet. 11 i är ej stunget. 15 y är tydligt. 19 i, 23 i, 28 i och 31 i äro ej stungna. I 32 n är bst mycket kort t. v. om hst. I runan 35 äro bst utnötta. 36 i har förlorat övre delen i en kantflagring; samma flagring har tagit bort övre delen av hst i 37 k. I 41 f torde undre bst ej ha huggits ända upp till övre ramlinjen. 48 n är grunt men säkert. I 49 k är av bst endast ett mycket otydligt spår bevarat. Före 52 h finnas inga spår av sk. 52 h och 53 i äro slitna och grunda men alldeles säkra. Runföljden 61—63 hns är tydlig. Sk saknas efter 63 s. Av 66 r är endast övre delen av hst och bst bevarad. 68 i är ej stunget. 70 h har förlorat övre delen; endast nedre delen av hst samt undre vänstra bst finnas. Av r. 71 återstår endast ett kort stycke nedtill. I 72 n är övre delen förlorad. Därefter finnes nedre punkten av ett sk. I 73 h äro undre delen av hst och nedre bistavarna bevarade. I r. 74 är endast undre delen av hst tydlig; möjligen kan man se spår av en a-bst t. v. om hst. Av r. 75 återstår endast ett kort stycke nedtill av hst. Därefter är ristningsytan bortslagen 28 cm.; på detta parti torde fyra runor ha stått. Av r. 76 återstår nedre delen av hst. I sk efter r. 76 är endast nedre punkten bevarad. Av r. 77 finnes nedre delen av en hst.

I 78 **a** är undre delen av hst och **a**-bst t. v. om hst bevarade. Av 79 **r** finnes nedre hälften av hst och bst.; bst är svag men säker. Av r. 80 återstår nedre delen. I det följande sk är undre punkten bevarad. I runföljden 81—86 ha runorna förlorat överdelarna: inga säkra spår av bst finnas här. Mellan r. 82 och 83 är ristningsytan skadad; här har funnits plats för en runa. 87 **r**—89 **s** ha förlorat övre delarna. Efter 94 **n** är ristningsytan ojämn, vilket förklarar det stora avståndet till 95 **a**. Efter 96 **r** utgöres sk av endast en punkt. Runföljden 97—100 **pasi** står utanför slingan. Efter 100 **i** finnes ej sk. Däremot finnas längre ned på stenen två punkter på stort avstånd från varandra; de göra snarast intryck av att vara huggna men böra icke betraktas som sk.

Bureus: Sk efter 3 **i**; 35 **t** är helt uttrit. Runföljden 36—40 läses **hahul**. Sk är uteglömt efter 51 **p**. 57 **o**. Sk efter 96 **r** består enligt Bureus av två punkter. — Dybeck: Runföljden 1—3 **iki** har icke lästs. 15 **u**. Runföljden 34—40 **at**: **ikhul**. Mellan 53 **i** och 54 **l** skjuter Dybeck in ett **a**. 61 **a**.

Om namnet *Ingibiorn*, som är belagt ett 10-tal gånger i runinskrifterna, se U 181. Faderns namn, *Igull*, är känt från ett 20-tal svenska runinskrifter, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106.

Runföljden 70—86 är svårt skadad; redan då Bureus undersökte inskriften år 1642 funnos dessa skador i stenens vänstra kant. De ha troligen uppstått i samband med att stenen lades in i kyrkdörren, sannolikt då S:t Ilians kyrka byggdes, omkring år 1300. Det skadade partiet kan med stor sannolikhet kompletteras på följande sätt: **han : hafia : til : kart : tipkumi**.

Den andra Tidkume-stenen i Enköping, U 759, har en i det allra närmaste likalydande avslutning. Om börens formulering se U 759.

Om ristaren *Tiðkumi* se U 733.

759. Enköpings kyrka (S:t Ilian). Nu i Skolparken.

Pl. 85.

Litteratur: L 714, D 1: 83. N. J. Ekdahl, Anteckning (i: Liljegren, Fullständig Bautil 3, ATA); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; R. Dybeck, Vårfrukyrka socken 1864 (ATA); H. Hildebrand, P. M. (Vårfrukyrkan) ^{20/10} 1873 (ATA); O. von Friesen, Anteckningar 1902 (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 61; Handlingar 1801/1926 och 2898/1927 i ATA; N. Sundquist, UFT 47: 1 (1944), s. 14.

Äldre avbildningar: E. Wallinder, bläckteckning i Kyrkoinventarium 1829 (ATA); Dybeck, D 1: 83; foto i UFT 47: 1 (1944), s. 14.

Runstenen står rest i Skolparken, 85 m. N om ingången till realskolan, 40 m. SÖ om porten till huset Drottninggatan 36; 50 m. åt S står U 760. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

I »Protocoll vid Inventeringen öfver forntida Minnesmärken i Enköpings Kyrka och å Kyrkogården den 28 Sept: 1829» finnes under § 15 följande uppgift: »Bland lemningar på St. Ægidii Kyrkogård finnes en *Runsten*, nu mera upprest i en af Rådmannen Sandström uppförd Stenmur, som omgifver denna fordna Kyrkogård, hvilken nu är odlad och besås med jordfrukter». På en i Liljegrens *Fullständig Bautil* (ATA) inklistrad papperslapp har N. J. Ekdahl över sin läsning antecknat: »Enköping wid St Ægidii kloster eller gamla kyrkan i en gårdsgård åt gatan». (L 714: »Vid S. Egidii kloster eller gamla kyrkan».) Då Dybeck undersökte inskriften, stod stenen »insatt i en omhågnad vid landsvägen utanför Enköpings norra tull» (*Sveriges runurkunder*). I »Vårfrukyrka socken» anger han stenens plats vara »Nedanför kyrkan, invid landsvägen». *Några ord till upplysning om bladet »Enköping»* (1863): »vid nordliga ändan af Enköping alldeles i vägdiket, en vacker [runsten]». Hans Hildebrand, som undersökte stenen år 1873, skriver: »Jag

använde några timmar för att i detalj granska den vackra runsten som förr stått i Enköpings Vårfrukyrkas kyrkogårdsmur, men nu är på ett mycket lämpligt sätt rest i parken nedanför kyrkan och skolhuset med framsidan vänd mot vägen».

Grå granit. Höjd 1,86 m., bredd 1,11 m. Ristningsytan är jämn och ristningen i stort sett djup och tydlig. Linjerna äro jämförelsevis breda och rundade.

Inskrift:

birynhiifn : ak : hrifnkr : ak : sik : ualti : utu : risa : stin : pini : at : askir : fapur : sin : kup trutin : hilbi :
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

anta : hans : bitr : pan : han : hifir : til : kart : tipkumi : risti : runar : pasi
75 80 85 90 95 100 105 110 115 120

Bryniulfr (?) ok Hraefningr (?) ok Sigvaldi letu reisa stein þenna at Asgeir, faður sinn. Guð drottinn hialpi anda hans bætr þæn hann hæfir til gært. Tidkumi risti runar þessi.

»Brynjulv och Rävning (?) och Sigvalde läto resa denna sten efter Åsger, sin fader. Herren Gud hjälpe hans ande bättre än han har gjort sig förtjänt av. Tidkume ristade dessa runor.»

Till läsningen: Före 1 **b** finnas inga spår av sk. Sk saknas också i inskriftens slut. 4 **y** är tydligt stunget. Efter 6 **h** synas två tydliga hst utan spår av bst. 15 **i** är ej stunget; ej heller 18 **k**. Sk efter 24 **k** är säkert. Runföljden 30—32 **utu** är ofrånkomlig. I 34 **i** finnes mitt på hst en obetydlig fördjupning, som sannolikt är naturlig. 39 **i** är ej stunget. 44 **i** är säkert. Sk efter 46 **t** är säkert. 49 **k** och 50 **i** äro ej stungna. Sk saknas efter 62 **p**. I 64 **r** kröker bst endast svagt. 70 **i** och 83 **i** äro ej stungna. Runföljden 86—91 : **pan : han :** är säker. 93 **i** är ej stunget. I 100 **k** finnes mellan hst och bst en tydlig, rund fördjupning med ojämna kanter. Dylika fördjupningar finnas flerstädes i ristningsytan; runan är med all sannolikhet ej stungen. Sk efter 115 **i** är säkert; likaså 122 **a**.

N. J. Ekdahl: Runföljden 1—10 läses **bipun : hiifn :**, 77 **i**. Mellan 84 **t** och 85 **r** inskjutes ett **i**. 122 **i**. — *Kyrkoinventarium 1829*: 17 **i**; sk efter 124 **i**. — Dybeck: 6—8 markeras som skadade; sk efter 46 **t** uppfattas som **i**; **i** sk efter 77 **a** är övre punkten glömd. Runföljden 86—91 : **pana : an :**. Sk saknas efter 115 **i**. H. Hildebrand skriver 1873: »Vid jämförelse med den af hr R. Dybeck publicerade teckningen fann jag i denna två läsfel samt dessutom sextio större och smärre oriktigheter». (Detta omdöme om Dybecks avbildning är alltför hårt.) — v. Friesen: 6 **h** är »säkert; stenen visserligen är teml. vittrad». 7 **i** och 8 **i** äro »säkra». Sk efter 77 **a** är »säkert» : 89—91 **han** är »säkert».

Runföljden 1—10 **birynhiifn** skall sannolikt återge det väl kända mansnamnet *Bryniulfr*. Detta namn är hittills belagt i sex andra runinskrifter, nämligen Vg 59, Sö 125, 155, U 252, L 150 Eklunda äng, Bälunge sn, Uppl., L 1552 Vänge kyrka, Uppl. E. Brate föreslår i *Svenska runristare* (1925) tolkningen »Björnulv (?)», vilken dock förefaller mindre sannolik. I stället bör man räkna med, att i namnets första led **biryn** (*Bryn-*) vokalen *i* har inskjutits mellan *b* och *r*; jfr t. ex. skrivningen **burut** för *Brodd* (ack.) på U 530.

Även det andra namnet i inskriften har ett egendomligt utseende. Runföljden 13—19 **hrifnka** kan tänkas återge ett *Hraefningr*, patronymikon till mansnamnet *Hrafn*. Troligen är det samma namn som på Vg 59 skrives **rifnika**; se E. Hellquist, *Om de svenska ortnamnen på -inge* (1904), s. 110, 116 och jfr **rhafnukatufi**, *Hrafnunga-Tofi*, på DR 26 Læborg. Brate tolkar (i *Svenska runristare*) namnet som »Rävnger».

Den tredje sonens namn, *Sigvaldi*, är eljest endast känt från två svenska runinskrifter, nämligen L 188 Samnan, Gamla Uppsala sn samt Sö 42. I de danska runinskrifterna finnes endast ett belägg på namnet (DR 62 Sjelle).

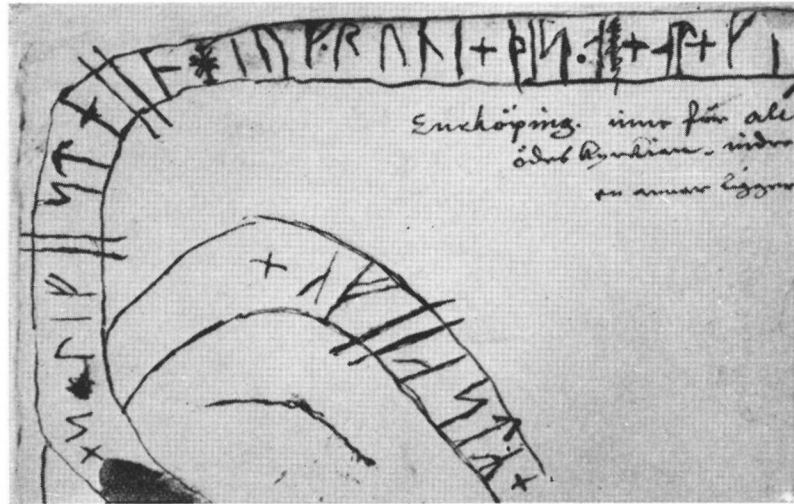

Fig. 189. U 760. Enköpings kyrka (S:t Ilian). Nu i Skolparken. Efter teckning i F a 5.

man kanske gissa på *Sigfastr*; det är nämligen tänkbart, att sonens namn har bildats genom variation på faderns namn. *Afastr* har varit ett utomordentligt sällsynt namn. Det är hittills endast känt från ytterligare en runinskrift, nämligen L 1221 Vetlanda kyrka, Smål.: *afas...*

Mellan runan 3 och 4 t ha 15—20 runor gått förlorade. Man kan taga för givet, att här, efter det första namnet, har stått »... lät hugga stenen efter...» [+ *lit* + *akua* + *sten* + *at* +].

U 760 är signerad av Livsten, vilkens verksamhetsområde är begränsat till västligaste Uppland och östra Västmanland. Han har i dessa trakter signerat fem ristningar: U 760, U 767 Norrby, Vårfrukyrka sn, L 789 Brunnby, Frösthults sn, L 792 Stora Runhällen, Enäkers sn samt L 1014 Sala landsförsamlings kyrka. Om ett par andra, osignerade ristningar av hans hand se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 271 ff. samt U 719. U 760 visar många för Livsten karakteristiska drag i inskriftens stilisering, i runformer och ornamentik. Om ristaren, som torde ha varit verksam på 1030—40-talen, se O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 38, *Runorna* (1933), s. 211 f., E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 42 ff. samt A. Lindblom, *Sveriges konsthistoria* (1944), s. 30, 32 f.

Om namnet *Lifstæinn* se U 173.

761. Enköping.

Litteratur: L 716. O. Verelius, *Manuductio compendiosa ad Runographiam Scandicam* (1675), s. 74; O. Rudbeck, *Atlantica* 1, s. 213, 832 f. (= nytrycket 1937—39 1, s. 136, 526), Planschbandet Tab. 31, fig. 110; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 32.

Avbildning: Träsnitt i Rudbecks *Atlantica*, planschbandet Tab. 31, fig. 110.

I Verelius' *Manuductio compendiosa ad Runographiam Scandicam* (1675) finnes en uppgift om en fragmentarisk runsten »icke långt från Enköping». Uppgiften om stenen härrör från Ol. Rudbeck, om vilkens undersökningar Verelius bl. a. skriver: »Ex vetustioribus, ad vias publicas collocatis, nonnullos, iter faciendo, in Uplandia notavit: quos inter pes lapidis fracti non procul ab *Enecopia*, mutila hac inscriptione *tir · atla · fapur · sin* · ætatem fert trium millium septingentorum annorum». I *Atlantica* finnes stenen avbildad, och O. Celsius upptar den i *Svenska runstenar* 2 efter Verelius och Rudbeck.

Av den fragmentariska stenen var, enligt träsnittet i *Atlantica*, endast nedre högra delen bevarad.

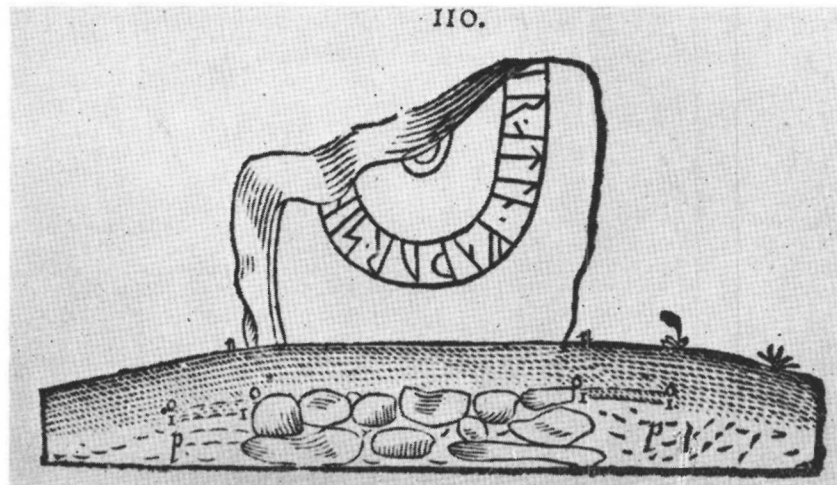

Fig. 190. U 761. Enköping. Efter Rudbecks Atlantica.

Inskrift (enligt träsnittet):

... ir · atln · faður · sin ...

... *æftir Atla* (?), *faður sinn* ...

... »efter Atle» (?), sin fader» ...

Runföljden 3—6 **atln** uppfattas av Rudbeck som mansnamnet Atle, om vilket namn han bl. a. konstaterar, att man finner det »uti K. Sagorna på gammalt Pergam. ... och på Runsten T. 31 F. 110» [= U 761]. Det är emellertid att märka, att U 761 är den enda svenska runinskrift, där detta namn förekommer, och att detta enda exempel härrör från *Atlantica*. Under sådana omständigheter måste belägget betraktas som synnerligen osäkert.

Rudbeck använder denna runsten för sin dateringsmetod. Han skriver a. a. s. 832: »Wid dessa begrafningz plassar, finner man och stundom Runstenar sätte. Hwilka de gamla våra Fäder hafwa på sådant sätt nedersatt. Först hafwa dhe upgrafwit en grop och stundom först i gropen lagt andra stora stenar, och der ofwan uppå rest up Runstenen, på det han ey skulle siunka, men stundom hafwa de dett förgätit. Derföre och många Runstenar hafwa sig sänkt. Men der hård klapurjord, eller Alf hafwer varit, hafwa de stundom intet nogon sten underlagdt. Sedan när Runstenen är worden uprest, hafwa de runt om honom lagt små Steen, att han intet skulle luta. Och med sådan steen fylt gropen iämnt med jorden, såsom man kan see af Burei Runsten den 134. ther han en hafwer låtit med sådanna små stenar afrita. Stundom hafwa de och fylt jord eller sand emellan dessa stenar. Nu sedan Stenen är således nedersatt, hafwer uppå dessa små stenar och sand rundt omkring runstenen lagde, sett sig en swartmylla på samma sätt, som det sker uppå all annor jord, och ätebackar omrörde: hwilken ju tiockare hon är, ju längre tid tillbaka är stenen sätter. Och är hon mehta klar till att see, där Ättebackarna äro upkastade af bara hwita sand, eller annor grof sand, eller och skarpa Leran, och der stenarna äro uti äfwen samma slagz jord nedsatte, ty hon skilljes som Dag och Nat ifrån den swarta matjorden, som sedan der ofwan på hafwer sig sätt. Ja, den som will profwa detta upfundna sätt om stenarnes ålder, kan det lätteligen giöra. Nembligen, om en i sin barndom wil låta upkasta en flat sandhög, serdeles af hwit sand, eller hwit och blå lera, och der uti upresa en steen, och den låta stå orörd, så skall en see, om Gud spar en Lifwet till 70, 80, 90 eller 100 år huru meckta liten swartmylla där ofwan på sedan sig hafwer sätt, när man med en spada skiär twärt igenom den swarta Myllan, med Sanden eller leran. Widare här om läs c. 6. f. 125. Att detta må klarare wara för ens ögon, hafwer jag låtit afrita en steen af gammal ålder med des ättebacka, swartmylla, sand och kringlagde steenar, såsom hela backen war då twärt

nedergrafwin på en sida Taf. 31. Fig: 110. p p. är sand och gräs, emellan p. och p. är stenar lagda kring Runsten, n. n. är öfwersta swartmyllans släta plan, emellan n n. och i i. är svartmyllan, som hafwer sig sätt ifrån Noachz flodz tid. n. n. o o. är swartmyllan, som hafwer satt sig sedan stenen är rörder ofwan på Sanden, och de små stenar som äro lagda kring Runsten. När man nu afdrager Swartmyllans högd o. o. i. i. af Swartmyllas högd n n i i så finner man Runstens ålder. Nu huru mycket swartmyllan hafwer sig sätt sedan Noæ flod, är wijst Cap. 6. Af den 108. Figuren seer man klarare åtskillnan, emedan den stenen är mycket yngre. Genom detta ofelbarliga profwet som wissare är än allas Historier och skrifter hafwer iag funnitt att våra Runstenar äro så åldriga att de stiga til en 400. eller 500 åhr effter Noachz tid eller Syndefloden.»

I Liljegrens *Run-Urkunder* (1833) upptages från Enköping ännu en runsten, vars plats skall vara »På en löth» (L 715). Runstenen uppges finnas hos Bureus, »nämnd i dess Resebok.» Uppgiften åsyftar säkerligen följande anteckning i marginalen till Fa 1, s. 24: »Burei, reesebook. Een Runesteen på Lasse Svenssons lööt i Enekopingh».

Åsunda härad.

Socknar: Vårfrukyrka, Enköpings-Näs, Teda, Svinnegarn, Tillinge, Bred och Sparsätra.

Häradet ligger V om Enköping och gränsar alltså i Ö till Trögds och Lagunda härad, i N till Simtuna och Torstuna härad och i V, där Sagån bildar gränsen, till Yttertjurbo härad av Västmanlands län.

Södra delen av Åsunda härad utgör en halvö i Mälaren. Denna del begränsas i Ö av Svinnegarnsviken, i S av Oknö- och Hjulstafjärdarna samt i V av Oxfjärden, i vilken Sagån rinner ut.

Från Åsunda härad äro 37 runristningar kända. Antalet är, om man jämför med Trögds, som har 68 runristningar, icke stort, men i jämförelse med Bro härads 22 och med Lagunda härads 41 runinskrifter förefaller antalet att vara ungefär vad man kunde vänta.

Av de 37 ristningarna från Åsunda härad äro 4 förkomna och endast kända genom äldre avbildningar och uppgifter: U 776, 777, 790 och 798. (Av en bland dessa, U 790, finnes ingen avbildning.) Nu återstå sålunda 33 runristningar, av vilka emellertid några endast ha bevarats i fragmentariskt skick, nämligen U 765, 781, 782, 783, 784, 788, 794, 796. Inom häradet finnas därför för närvarande 25 någorlunda fullständigt bevarade ristningar.

3 ristningar finnas på jordfasta block, nämligen U 771, 791 och 794. (Därtill kommer en uppgift av Dybeck om en ristning i en berghäll vid Mälby, Tillinge sn; se s. 375.)

Två av stenarna sakna runor; U 772 bär djurornamentik och U 787, som är rest tillsammans med U 786, endast ett kors.

I Johannes Bureus' samlingar ingå icke mindre än 16 runinskrifter från Åsunda härad: U 762, 766, 767, 768, 769, 770, 773, 774, 776, 779, 789, 791, 792, 793, (797) och 798. Dessa ha upptecknats av Caspar Cohl; U 791, det vackra runblocket vid Tibble i Tillinge sn, har undersökts av Bureus (den ¹⁶/₉ 1608) liksom den sedan länge förkomna U 798.

I *Ransakningarna* omtalas ytterligare 7 runstenar från detta härad: U 763, 764, 775, 777, 778, 785 och 795. För 1600-talets fornforskning ha sålunda sammanlagt 23 runristningar varit kända i Åsunda härad. Av dessa finnas endast 13 avbildade i *Bautil* (B 632—644). Träsnitten av runstenar i Enköpings-Näs sn äro av någon anledning ej medtagna i *Bautil*; de finnas emellertid i Peringskiölds *Monumenta*. Alla träsnitten äro signerade av tecknaren J. Leitz utom B 632, som signerats J. P. (J. Peringskiöld). Man skulle ha väntat att också finna J. Hadorphs initialer på träsnitten; Hadorph reste ju med Leitz i Åsunda och Lagunda härad hösten 1681.

I Liljegrens *Run-Urkunder* (1833) förtecknas 22 inskrifter från häradet: L 717—738. Två inskrifter, som nämnas i *Kyrkoinventarium* 1828, saknas hos Liljegren, nämligen U 780 och 796.

Av Dybeck omtalas två inskrifter såsom nyfunna: U 771 och 790. Under senare år ha icke färre än 10 runristningar kommit i dagen inom häradet, nämligen U 765, 772, 781, 782, 783, 784, 786, 787, 788 och 794.

Ett par uppgifter om runinskrifter av annat slag förtjäna i detta sammanhang att nämnas. O. A. Öberg rapporterar till Riksantikvarien år 1925, att han i »Ekeby: Vårfrukyrka sn ritade av och fotograferade en panel i ett där stående boningshus, med text av runor på latin». Denna takmålning omtalar Öberg även i brev till v. Friesen (⁵/₉ 1925) och till Sigurd Erixon (¹¹/₉ 1925).

Bägge breven finnas på Nordiska Museet (E. U. 9726 Top. arkivet). Målningen har fotograferats av Öberg (1925) och av J. Granlund (E. U. 9983, Top. ark.), En akvarell av A. Rencke 1936 finnes i Top. arkivet (E. U. 9566). — En uppgift om ett föremål med runor lämnar *Ransakningarna* 1667—84: »Lijtet ifrån Swingarns Kyrckia på Södre sijdan, är belägen een kiälla, som dhe gamble hafwa kallat den helige korskiällan, hwarest många krankachtige Menniskior, af Watnetz drickande och tvående, berättas, i forna tijdher, fått sin hälsa igen, derföre och dhenne kiälla icke allenast i Sverige, uthan och på andre Uthrijkes Orther, säges wara mycket renommat och i kyrckian een stoor i hålig Offerstock, effter Wåthsäk Maner giordh, med Läck på och 4ra Låås före, runt omkring medh Järnbeslaggh skodd, som förr säges lägat widh kiällan, hwar uthi dhe helbregdade blefne Personer, hafwa sitt tackoffer gifwit, och een koppar skopa om 1 stoop mått stoor, medh Rune bookstäfwer opp omkring skrefwen, berättas fordom warit medh Järnkeedh fästet wid kiällan och folcket medh dhen Wättn der drucket, hwilken skopa nu är på Huusby gårdh». Se härom vidare N. Ahnlund, *Svensk sägen och hävd* (1928), s. 70 f.

Back-Norrby, Vårfrukyrka sn, se U 766 och 767 Norrby.

762. Brunna, Vårfrukyrka sn.

Pl. 86.

Litteratur: B 643, L 720, D 1:87. J. Bureus, Fa 6 s. 113 n:r 19 (Caspar Cohl), löst blad i Fa 6, Fa 5 n:r 468, Fa 1 s. 102, Ff 6 n:r 181; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 163; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 51; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliae 1717 (feltryck 1617), s. 98 och 99; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 417, 440; R. Dybeck, Vårfrukyrka socken 1864 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65; Handling (D. nr 2217/31) i (ATA); O. A. Öberg, Längs lands- och vattenväg i Åsunda (i Enköpings-Postens julnummer 1936); S. B. F. Jansson, Några okända uppländska runinskrifter (i: Fornvännen 1946), s. 277 f; S. Lindqvist, »Onaturliga runstenstransporter» (i: Fornvännen 1947), s. 50.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fa 10:1 n:r 163); Bureus, kopparstick (i Ff 6, s. 181); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 643); Dybeck, D 1: 87; O. Arenander Silfverdal, teckning (ATA); Lagergren, foto 1946 (ATA; reprod. i Jansson a. a. s. 277).

Runstenen står rest på gårdsplanen till Brunna n:r 2, 35 m. VSV om mangårdsbyggnadens huvudingång, 8 m. S om infartsvägen.

Enligt Fa 6 stod runstenen »Wedh Brunna byn i Täppan i Wårfrukyrke Sokn.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Brunna i Wårfru sochn. Asunda härad» (B 643 och L 720: »Brunna»). Dybeck antecknar (»Vårfrukyrka socken 1864», ATA), att »en mycket skadad runsten» är »lagd till spishäll» vid Brunna. Dybeck tillfogar, att den »förtjenar knapt att frigöras». I *Sverikes runurkunder* lämnar han följande beskrivning av hur han återfann stenen: »Vid efterfrågan hos de mangrant samlade bymännen i Brunna hvar denne Runsten funnes visste ingen besked om honom; men det hände sig att ett tillstädesvarande nio-årigt flickebarn, som sade sig, lika med de andre, föregående söndag hört min kungörelse om efterspaning af Runstenar uppläsas i kyrkan, icke kunde tiga, utan beställsamt yppade att stenen låg — i en stuguspis. Jag begaf mig dit och fann honom ganska riktigt lagd till spishäll, styckad, bränd och ofullständig . . . Bymännen visste slutligen, hvad barnet icke kände, att stenen förr varit rest i en tomt vester om byn.» O. Arenander lämnar på sin teckning följande upplysningar: »En runsten liggande såsom spishäll i Brunna akademi hemman i Vårfrukyrka socken. Runorna lättlästa. Stenen är i sjelfva eldstaden förstörd.» År 1931 (19 juni) anmälde O. A. Öberg, att »Brunna stenen, som låg till spisplan i gamla bostadshuset i Uppsala akademis ena därvarande gård» (n:r 2) hade uttagits. »Den gamla stugan är nu riven och stenen som legat i spisen är sönder i tre större och en hel del mindre stycken som alla äro tillvaratagna.» Öberg ansåg lämpligt, att stenen restes »framför det nyuppförda boningshuset så att den blir synlig till vägen från Enköping till Sparrsätra.» Runstenen blev sannolikt inlagd i spisen, när mangårds-

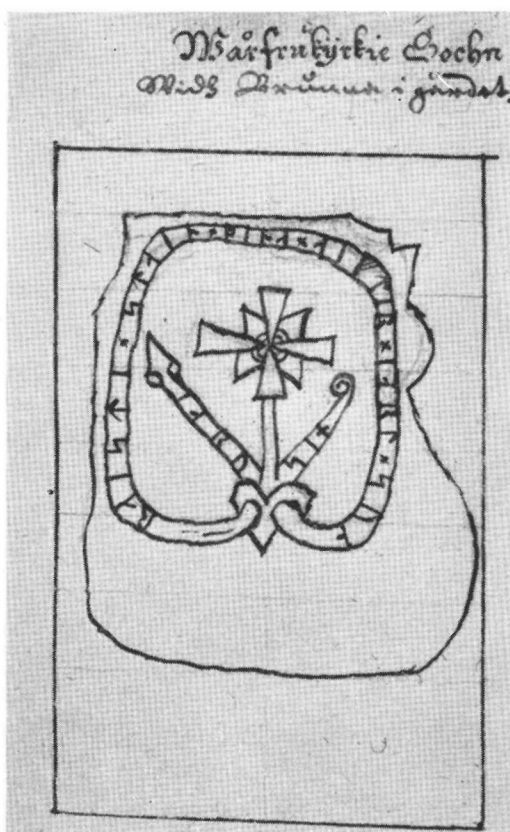

Fig. 191. U 762. Brunna, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

byggnaden på Brunna uppfördes år 1732. Vid runinskriftsinventeringen 1941 lågo tre delar av runstenen på gårdsplanen. Stenen lagades och restes genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1946. Tyvärr kunde två av fragmenten icke hopfogas med de övriga. Det ena, som innehåller en **n**-runa, mäter 16 × 7 cm, det andra, som endast bär ett stycke av ramlinjen, mäter 13 × 5 cm. De båda lösa bitarna äro nu placerade ovanpå stenen; se Pl. 86.

Grå granit. Höjd 1,15 m., bredd 0,96 m. Ristningen är djup och tydlig; linjerna äro jämförelsevis breda, rundade.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre uppteckningar):

[**iaruntr** + **raisti**] × **stain** × **pina** + **aiftir** + **iarl** × **sun** [si]n
 5 10 15 20 25 30 35

Iarundr raisti stæin þenna æftir Iarl, sun sinn.

»Järund reste denna sten efter Jarl, sin son.»

Till läsningen: Stenens nedre vänstra del, där bl. a. runföljden 1—13 har stått, har gått förlorad. Av 13 **i** återstår endast ett kort stycke nedtill. 23 **a** är säkert. Av 34 **u** återstår hela bst; 38 **n** finnes på det större av de båda lösa fragmenten.

Cohl (F a 6): Runföljden 1—13 **iaru**... **raisti**. Samma läsning hos Bureus och Rhezelius. — Hadorph och Leitz: 1—13 **iiruntr** × **raisti**; 16 **e**.

Vid Dybecks besök var stenens högra del oåtkomlig: **iaru**... × **raisti** × **stein** × **pina** × **aif**... (Vid O. Arenanders besök låg runstenen tydligen på samma sätt.)

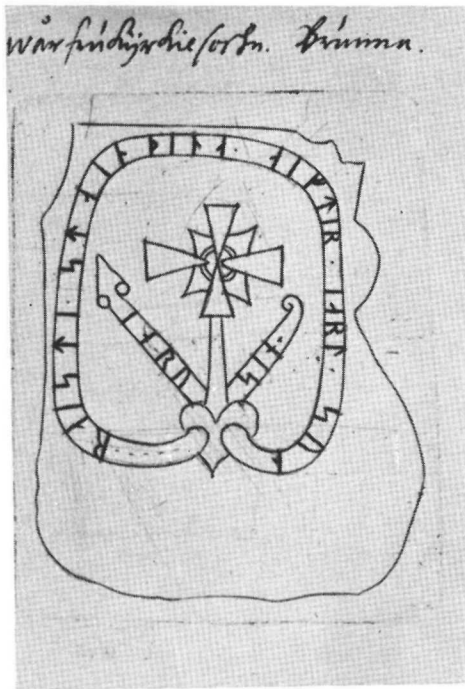

Fig. 192. U 762. Brunna, Vårfrukyrka sn.
Efter kopparstick i Ff 6.

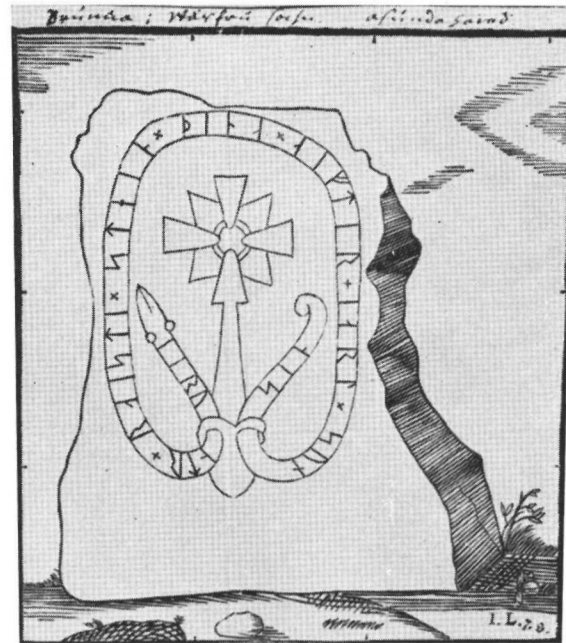

Fig. 193. U 762. Brunna, Vårfrukyrka sn. Efter B 643.

Om namnen *Iarundr* och *Iarl* se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 276 och där anförd litteratur.

U 762 är icke den enda runsten som Järund har låtit resa efter sin son Jarl. Vid ingången till Svinnegarns kyrka står sedan år 1946 en runsten rest (U 779), vars inskrift lyder: »Järund reste dessa stenar efter Jarl, sin son. Gud hjälpe hans ande.» Då de båda stenarna, som sålunda ha en nästan likalydande inskrift, otvivelaktigt äro ristade av samme runristare, kan det icke råda något tvivel om att de män som nämnas i de båda inskrifterna äro identiska. Se vidare Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 275 ff., S. Lindqvist i *Fornvännen* 1947, s. 50 f. samt U 779.

Enligt E. Brate (i *Svenska runristare*) är U 762 ristad av Erik, en ristare som anses ha utfört ett 15-tal ristningar i västra Uppland. Innan hela det västuppländska inskriftsmaterialet har undersökts, är det icke möjligt att med bestämdhet uttala sig i denna fråga. F. n. kan man endast konstatera, att slående överensstämmelser i ornamentik, runformer, huggningsteknik och stilisering finnas mellan U 762 och t. ex. U 755, 768, 769, 779 och 857. Brate konstaterar om de femton ristningar, som han tillskriver Erik, att de »hava en så enhetlig karaktär, att deras samhörighet knappt är tvivelaktig» (a. a. s. 65); jfr U 774.

Gånsta se U 772 Ytter-Gånsta.

763 och 764. Klista, Vårfrukyrka sn.

Pl. 87, 88.

Litteratur: B 641, 642, L 723, 722, D 1: 85, 86. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 53, 52; O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; R. Dybeck, *Vårfrukyrka socken* 1864 (ATA); G. Stephens, *ONRM* 2, s. 733; R. v. Liliencron, *Der Runenstein von Gottorp* (1888), s. 13; S. Lindqvist,

Den helige Eskils biskopsdöme (i: ATS 22: 1), s. 89 f.; Handlingar 2233/25, 2455/25, 3230/26, 335/28, 3968/28, 3971/28, 4026/45, 4467/45, 4468/45 i ATA; S. B. F. Jansson, Runskriftsinventering i Uppsala län 1941 (ATA), Skrivelse till Riksantikvarien den 10/7 1950 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 641, 642); Dybeck D 1: 85 (även hos Stephens a. a. och hos Lindqvist a. a. s. 90).

Runstenarna stå resta vid sidan av varandra i en beteshage vid den nu försvunna Klista by, 600 m. VSV om Stads-Gånsta, 250 m. SV om den nyuppförda seminestationen, i södra kanten av den lilla körväg, som utgår från landsvägen Enköping—Vallby kyrka. Platsen är den ursprungliga. Parstenarnas placering är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

Fig. 194 a. U 764 och 763. Klista, Vårfrukyrka sn. Parstenarna på ursprunglig plats.

Om de båda Klista-stenarna finnas inga uppgifter i Bureus' samlingar. Den första kända upplysningen om runstenar vid Klista finnes i *Ransakningarna* 1667—84: »I Klijstadh Giärdes Tompt straxt wid Byen, äre 2 Runestenar skrifne på, betydelsen weet ingen.» På träsnitten i Peringskiölds *Monumenta* 4 är antecknat »Klijsta i Wårfru Sochn» (B 641, 642: »Klysta»; L 722: »Klystad»). R. Dybeck beskriver i *Sveriges runurkunder* på följande sätt runstenarnas läge: »Denne Runsten och följande lågo sistlidne vår med nedvända inskrifter i tomten söder om Klistad. De vändes då.» Om U 764 skriver han: »Stenen, som ligger bredvid föregående, hade äfven till sistlidne vår inskriftsidan nedåt.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Enköping» nämnes, att »tvenne ovanligt vackra» runstenar, »helt lika hvarandra», finnas »i ängstappan söder om Klista by». De två kullfallna runstenarna blevo tyvärr senare båda bortflyttade från sin ursprungliga plats. O. Alb. Öberg rapporterar 13/8 1925 till Riksantikvarien: »Får härmed vördsamt meddela att jag nu i dagarna varit i Klista Vårfrukyrka sn. där enligt förteckning över runstenar två st. skulle finnas. Men som jag förut hört att det skulle vara en nyfunnen liggande i en backe intill landsvägen så företog jag min undersökning därom och kom genom de ofulständiga upplysningar jag erhöill till följande resultat: Klista stenarna flyttades antagligen 1904 — eller 1905¹, den ena till Nynäs gård där den skulle resas i trädgården, vilket ej blev av, utan den ligger fortfarande orest i trädgården [= U 763]. Den andra [= U 764] har jag ej kunnat få

¹ Enligt en annan uppgift flyttades stenarna år 1912; se rapport den 24/7 1928 (Dnr 3971), ATA.

reda på platsen vad den legat förut men den ligger nu i en backe, möjligen en gravkulle, på Klista gårde, 150 m. till höger om landsvägen mitt för vägen som går till Gånsta by . . . Den som företog flyttningen av stenarna var . . . Medicine dr. H. Ullman och var bosatt i Stockholm» . . . I en rapport över utförda arbeten under år 1925 (3230/26) skriver Öberg: »Var i Klista och Nynäs i Vårfrukyrka sn. och tog vara på de 2-ne stenarna som funnits vid Klista och var de möjligen stått förr. Stärbhusdelegarne har ej ännu sammanträffat så att jag fått klart med flyttningen.»

Vid runinskriftsinventeringen 1941 lågo runstenarna fortfarande kvar på samma platser; U 763 låg i Nynäs park, 140 m. NÖ om huvudbyggnaden, och U 764 låg vid gravkullen på Klista gårde.

År 1945 flyttades U 763 genom Riksantikvarieämbetets försorg från Nynäs gård tillbaka till sin ursprungliga plats och restes 3 m. S om gamla byvägen i Klista. U 764 restes tillfälligt på den plats där den legat. I november 1950 flyttades stenen 250 m. åt SV och restes vid sidan av U 763, där den ursprungligen har stått. (På Pl. 88 ser man U 764 på dess tillfälliga plats, medan fig. 194 a visar parstenarnas nuvarande och ursprungliga placering. U 764 står t. v. om U 763.)

U 763: Grå granit. Höjd 1,83 m., bredd (nedtill) 0,93 m. Ytan är ganska ojämn. Linjerna äro breda och jämförelsevis klumpigt huggna. Ristningen är i stort sett tydlig.

Inskrift:

bruni : ak : hulm : stin : litu : risa : istin : pinsa : uftir : kun : birn : fapur : sin : kupa
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Bruni ok Holmstæinn letu ræisa stæin æftir Gunnbiorn, faður sinn goðan.

»Brune och Holmsten läto resa stenen efter Gunnbjörn, sin gode fader.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. I 1 **b** äro bst endast skönjbara som en svag skuggning. Genom 3 **u** går en djup spricka. 4 **n** har förlorat huvudstavens nedre del i sprickan. I 8 **h** äro bst delvis grunda. Sk efter 11 **m** är säkert. 13 **t** är skadat i toppen; bst äro dock tydliga. 14 **i** och 15 **n** ha förlorat övre delarna. 14 **i** och 17 **i** äro ej stungna; i den senare finnes något över mitten en grund fördjupning, som icke verkar huggen. 21 **i**, som står i en fördjupning, är ej stunget. 24 **i** är säkert. 27 **i** är skadat på mitten genom flagring; det kan ej avgöras, om runan har varit stungen. Sk före 34 **u** är säkert. 34 **u** är ej stunget, ej heller 39 **k**. Sk efter 41 **n** är säkert. 42 **b** har förlorat övre bst i en kantskada. I 43 **i** finnes något ovanför mitten en grund och ojämn fördjupning. 48—50 **pur** äro skadade genom ett kantbortfall; av 50 **r** återstå endast korta stycken av hst och bst vid undre ramlinjen. Sk saknas efter 50 **r**. 54 **k** är ej stunget. 58 **n** är skadat på mitten, varvid bst till största delen har gått förlorad.

Hadorph och Leitz: Sk efter 10 **m** har uteglömts; likaså sk efter 28 **n**, före 34 **u**, efter 41 **n** och efter 53 **n**. — Dybeck: »Första runan i $\mathcal{R}\mathcal{R}\mathcal{N}\mathcal{T}$ har blott sin staf i behåll. Bautil upptager en del af kännestrecktet. Liljegren har $\mathcal{R}\mathcal{N}\mathcal{T}$.» 8 **a**. Sk före 34 **u** saknas. Runföljden 43—45 **pur** var ännu helt bevarad. Sk insattes efter 58 **n**.

U 764: Grå granit. Höjd 1,80 m., största bredd (nedtill) 1 m. Ytan är ojämn och skrovlig. Ristningslinjerna äro breda och ganska klumpiga.

Inskrift:

brunk : ak : hulm : stin : litu : risa : istin : pin : sn uftir : kun : brn : fapur : sin : kupa i :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Bruni ok Holmstæinn letu ræisa stæin þenna æftir Gunnbiorn, faður sinn goðan.

»Brune och Holmsten läto resa denna sten efter Gunnbjörn, sin gode fader.»

Fig. 194 b. U 764. Klista, Vårfrukyrka sn.
Efter B 642.

Fig. 195. U 763. Klista, Vårfrukyrka sn.
Efter B 641.

Till läsningen: Runorna äro vända. Före 1 b finnas inga spår av sk. 4 n är säkert, liksom 5 k. I 6 a går bst nästan vinkelrätt över hst. 27 i är skadat på mitten; till följd av denna skada kan man ej säkert avgöra, om runan har varit stungen eller ej. 31 n är säkert, likaså följande sk. Sk saknas efter 33 n. 38 k är ej stungen. Sk efter 40 n är säkert. R. 55 gör intryck av binde-runor; båda bst äro fullt säkra. Efter 55 an följer i slingan ett tydligt i, följt av ett sk (i:). Det är möjligt att ristaren av misstag har satt n-bst på en runa för tidigt.

Hadorph och Leitz: 1 b uppfattas som två raka streck. Sk saknas efter 5 k, efter 11 m, 28 n och efter 43 n. R. 55 uppfattas som en a-runor och r. 56 som en ornamentsdetalj. — Dybeck: Sk saknas efter 11 m, 28 n och 31 a. 34 i, 55 a; r. 56 saknas.

Om namnet *Bruni* se U 438, om *Holmsteinn* E. Wessén, *Nordiska Namnstudier*, s. 105, om *Gunnbiörn* Sö 278.

Den egendomliga skrivningen *istin* förekommer visserligen även annars, men är sällsynt; se U 144 (s. 221) och U 787.

Parstensmonumentet vid Klista är intressant icke minst därigenom, att ristaren här på ett utomordentligt sätt har genomfört sin tanke, att låta den ena ristningen vara en spegelbild av den andra. Ansatser i samma riktning visa t. ex. Norrby-stenarna (U 766, 767). »Det må observeras, att i båda fallen den enas ristning, särskilt med avseende på mittdjurets ställning, utgör spegelbilden av den andras, vilket givetvis ökade deras verkan, om båda samtidigt voro synliga» (S. Lindqvist, a. a. s. 91); se även Öl 4 (s. 44 f.).

765. Klista, Vårfrukyrka sn.

Pl. 88, 89.

Litteratur: O. A. Öberg, Skrivelse till Riksantikvarien den 13/8 1925 (Dnr 2233, ATA); Handlingar 3230/26, 5297/27, 3969/28, 4228/28, 4191/41, 4467/45 i ATA.

Den fragmentariska runstenen står rest i skogsbrynet, 400 m. V om den lilla höjd, där Klista by har legat, 80 m. SSÖ om den punkt, där två kraftledningarna mötas. Stenen har ursprungligen stått i åkern, strax N om den nuvarande platsen.

Den första uppgiften om U 765 finnes i en skrivelse från O. A. Öberg år 1925: »Även fick jag genom en äldre man under Nynäs gård höra att vid stensprängning i en åker vid Klista skulle en sten sprängts sönder på vars undre sida runor varit ristade. Jag skall nu någon söndag få honom med till platsen för att möjligen finna några rester av densamma.» I en rapport till Riksantikvarien (maj 1926) skriver Öberg: »I år skall jag fortsätta med att taga reda på en sten som för en 45 år sedan sprängdes sönder. Detta skulle bli en runsten N:o 3 vid Klista. Jag torde få återkomma därtill senare». Ett par år senare (²⁴/₇ 1928) besiktigades platsen av K. A. Gustawsson, som avgav följande rapport: »Enligt uppgift . . . hade man vid odlingsarbeten på 1880-talet påträffat c:a 400 m V om Klista en under markytan liggande stor sten, vilken söndersprängts. Efter sprängningen upptäckte man att på den sida, som var vänd neråt, fanns en runristning. Man samlade då emellertid ej ihop bitarna. En del av dem hade kastats upp på åkerkanten S om fyndplatsen, där nu 25—30 mer eller mindre tydliga fragment ligga. Fyndplatsen kan nu ej exakt angivas men det är troligt att stenen stått invid en gammal nu genom odling förstörd väg mellan Nynäs och Klista. Det är möjligt att en del bitar av stenen fortfarande ligga i åkern. Men det är naturligtvis även antagbart att de bitar av stenen som nu saknas använts vid något brobygge eller dyl. De bitar som nu äro bevarade kunna ej sammanfogas. Det torde därför vara lämpligast att dessa deponeras i Sydvästra Upplands Kulturhistoriska Museum i Enköping» . . .

Tyvär vidtogos inga åtgärder med den sprängda runstenen förrän 1947, då det stenröse, dit fragmenten hade förts efter sprängningen, genomletades. Därvid påträffades ett 20-tal delar. Genom Riksantikvarieämbetets försorg lagades och restes stenen. Beklagligtvis visade det sig icke möjligt, att sammanfoga alla fragmenten med varandra. Fem större delar hopfogades på platsen och restes, medan fjorton större och mindre fragment hopsattes för sig. Dessa senare förvaras nu på Sydvästra Upplands Kulturhistoriska Museum i Enköping, tillsammans med ett litet löst fragment, som har tillhört samma sten, men som saknade passning; ristningsytans mått 10 × 7 cm.

Grårod granit. Den vid Klista resta delen av runstenen är 1,65 m. hög och 1,33 m. bred. Den del, som nu finnes på museet i Enköping, mäter 1,40 × 1,05 m. De bevarade delarna ge vid handen, att runstenen måste ha varit ovanligt bred.

Ristningsytan har vittrat starkt, och stora partier ha flagrat av. Sprängskottet i stenens baksida har skadat ristningsytan svårt. Linjerna äro jämförelsevis breda, utvittrade.

Inskrift:

- . . . k . . . - . . . - n : h . . . sl - . . . - : a - s : -

Till läsningen: Runföljden 1—6 finnes på det vid Klista resta stycket, medan runorna 7—14 stå på det i museet i Enköping förvarade partiet av stenen. R. 1, som ses nedtill i slingan, har endast hst i behåll. 2 k, som står ungefär mitt i högra slingan, är jämförelsevis säkert. Av runorna 3 och 4 återstår endast obetydliga spår av hst. Efter 6 h finnas inga spår av ristning. Före 7 s finnas två fördjupningar, som möjligen äro sk. Ristningsytan är emellertid knottrig, och likartade fördjupningar förekomma flerstädes. 7 s är säkert, likaså 8 l. Därefter följer en runa, som ser ut som ett vänt þ (d.) Efter r. 9 är ristningsytan fördärvad. Avståndet till r. 10 är 26 cm., varför en runa sannolikt här har gått förlorad. Sk efter r. 10 är relativt säkert. R. 11 torde vara a. Av r. 12 återstår hst och möjligen spår av en bst t. v. om hst. 13 s förefaller att vara säkert, likaså det följande sk. Av r. 14 återstår endast ett stycke av hst.

Inskriften är tyvärr alltför skadad för att tillåta ett tolkningsförslag.

766 och 767. Norrby, Back-Norrby, Vårfrukyrka sn.

Pl. 90, 91.

Litteratur: B 639, 644, L 717, 718, D 1: 89, 90. J. Bureus, Fa 6 s. 110 n:r 4, s. 111 n:r 5 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 465, 466, Fa 1 s. 101, Ff 6 n:r 182; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 157 och 158; Ransakningarna 1667—84; O. Verelius *Manuctio ad Runographiam* (1675), s. 19 f., 60; O. Rudbeck, *Atland* bd 1 (1679), s. 855 f., *Bipertita Commentatio J. Peringskiöld, Monumenta* 4, bl. 48, 49, 50; *Pro Memoria, Enköping* (ATA); P. Elvius, *De Fierdhundria* (auctor J. Arenius), Upsalæ 1717, s. 96 och 97; P. Dijkman, *Historiske Anmärkning* (1723), s. 93 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 184 f., 438; J. Ihre, *De Enekopia, Fierdhundria urbe* (resp. D. Enebom), 1745, s. 47, 48; O. F. Kugelberg, *Några ord till upplysning om bladet »Enköping»* (1863), s. 39; R. Dybeck, *Vårfrukyrka socken 1864* (ATA), *Minnesmärken i Uppland, hvilka böra särskildt fridlysas* (ATA); O. von Friesen, *Anteckningar* (UUB), *Upplands runstenar* (1913), s. 39; S. Lindqvist, *Den helige Eskils biskopsdöme* (i: ATS 22: 1), s. 88 f.; *Enköpingsposten* 24/12 1920, 23/7 1924; O. Alb. Öberg, *Skrivelse till Riksantikvarien den 5/3 1924* (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 42, 43.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (Fa 10: 1); J. Bureus, kopparstick (Ff 6; även hos Verelius a. a. och i *Bipertita Commentatio*); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 639, 644); Dybeck, D 1: 89, 90; v. Friesen, foto (i *Upplands runstenar* och Lindqvist a. a.); O. Alb. Öberg, foto 1926 (i v. Friesens samlingar, UUB).

De båda runstenarna stå resta i en stenig beteshage, 250 m. NV om Back-Norrby, 70 m. N om landsvägen Tjursåker—Grop-Norrby, 5 m. Ö om en åker. 250 m. åt N står U 768. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping». Ö om runstenarna ligger ett gravfält.

Runstenarna ha funnits på praktiskt taget samma plats, så länge de ha varit kända av forskningen, d. v. s. från 1600-talets början. Enligt Fa 6 stodo stenarna »Wedh Backe Norby i Wårfru kyrkie S.»; samma uppgift återfinnes i Fa 5 och Fa 10: 1. — *Ransakningarna*: »J Back Norrby Giärdet, Twå stoora Runsteenar, med Bookstäfwer på een sijda hwardera, der under säges Jfwar Blåå, liggia medh sine Sönner Twåå». — I Peringskiölds *Monumenta* beskrives platsen på följande sätt: »Jbland Wårfrukyrke Sochns förnämsta Odalbyar är Norby, som består af 5 bondegårdar, räntandes tilsammans 62 Dr. 21. öre 4 1/5 pgr, Sölfr Mynt. Wid desse gårdar finnes ännu tre stycken gamla Runestenar [= U 766, 767 och 768] i Hedendomen upreste, af hwilka de twå lijka iämnåldriga stå straxt wid byn elliest Backe-Norby kallad, och den tredie [= U 768] i en haga, behållandes sin forna Runeritning.» (B 639, 644: »Norby»; L 717: »Norby».) *Pro Memoria* (ATA): »Hårt wijdh byn Norrby i Wårfrukörkia Sochen, ähro twänne stora ruunstenar emot hwar annan upreste, runt om kring med ruunska bokstäfwer uthgrafne, innan om samma ruune-skrifft, ähro Figurer lijka såsom i drakars lijknelse uthuggne hwadan ähr härkommit, att samma stenar warda af folket ther i orten boendes, kallade Wårfrukiörkia drakar.» — I »Vårfrukyrka socken» antecknar Dybeck, att två runstenar finnas »på höjden vid Norby» och i *Sverikes runurkunder* framhåller han, att »den höjd i Norby vestra gärde, å hvilken denne och nästföljande stenar äro, har varit särdeles rik på fornlemningar från hedna tiden.» De båda stenarna lågo »i höjdens vestra sluttning . . . några alnar från» varandra.¹ Om runstenarnas omgivning skriver Dybeck (Vårfrukyrka socken): »På en enstaka höjd i gårdet nordvest från Norby äro åtta grafkullar, deraf tre med väl behållna fotkedjor, fem stenkretsar, en mindre bautasten och två orediga stensättningar.» Han upptager U 766 och 767 i sin förteckning över »Minnesmärken i Uppland, hvilka böra särskildt fridlysas». I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Enköping» omtalas, att »tvenne helt små» runstenar finnas »på gårdet öster om Back Norrby». v. Friesen antecknar, att stenarna »ligga i den s. k. Runstensbackan i Backnorrby

¹ Ett egendomligt misstag gör sig Dybeck skyldig till, då han i *Sverikes runurkunder* under n:r 89 anmärker: »Den andre i inskriften nämnde sten finns icke.» Dybeck har tydligen icke insett, att »den andra stenen» är U 767.

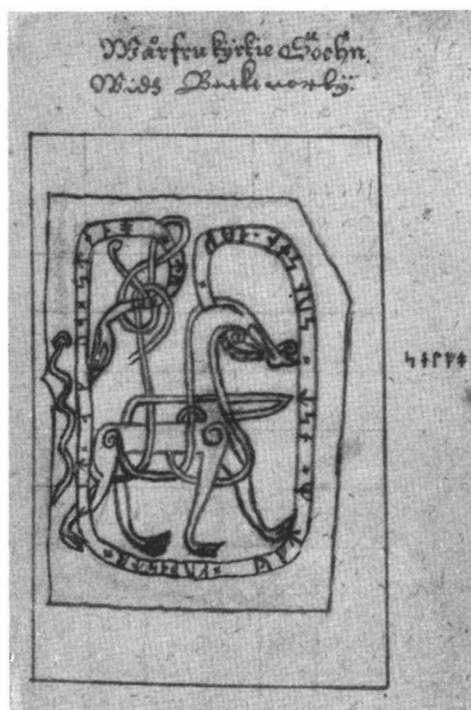

Fig. 196. U 766. Norrby, Back-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

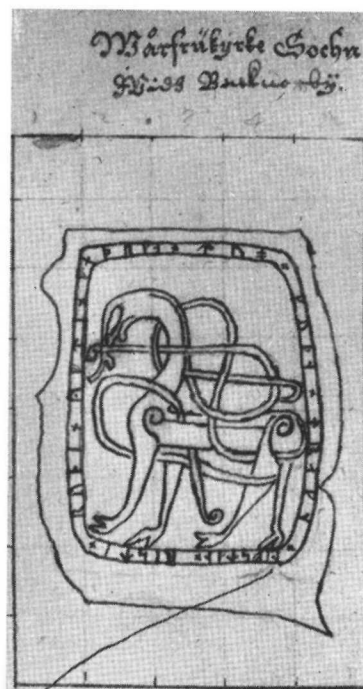

Fig. 197. U 767. Norrby, Back-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

n° 2 c^a 300 m. vester från gården. Strax ofvanom — öster om — stenarne synes en plan nu delvis odlad till åker, som jag starkt misstänker vara gamla tomtningar där gården urspr. legat.»

Några åtgärder för att resa stenarna vidtogos icke. O. Alb. Öberg nämner i *Enköpingsposten* 24/12 1920 de båda stenarna »liggande, så att säga för fäfet, i en backe väster om byn.» Av en notis i samma tidning fyra år senare framgår, att stenarna då ha rests: »Stenarna, som troligen fordom stått på annan plats, men blivit uppsläpade och lagda på backslutningen, där de nu funnits delvis nedsjunkna i marken, stå nu resta någon meter högre upp i backslutningen, vilande på berghällen, där de skolats med sten, fastgjutna med cement. Vända med ristningen åt väster och synliga från landsvägen, äro de nu en prydnad för gården...»

U 766, som är den norra av de två intill varandra resta stenarna, består av finkornig, gråsvart granit. Ristningsytans höjd 1,20 m., bredd 1,08 m. Ytan är slät och vacker; tyvärr flagrar stenytan, varigenom delar av ristningen ha gått förlorade. Linjerna äro jämnt och vackert huggna.

U 767: Rödaktig granit. Höjd 1,35 m., bredd 1,24 m. Ristningsytan är jämn, och ristningslinjernas karaktär överensstämmer med den andra stenens.

Inskrifter (med det inom [] supplerat efter äldre avbildningar):

U 766:

+ **kupastr** + [] **it** + **akua** + **steno** + **tuo** + **yfti** + **est** + **sun sen** + **ayk** + **selfon sik** +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

Guðfastr let haggva steina tva eftir Æist, sun sinn, ok sialfan sik.

»Gudfast lät hugga två stenar efter Est, sin son, och (efter) sig själv.»

Fig. 198. U 766. Norrby, Back-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter kopparstick i F f 6.

Fig. 199. U 767. Norrby, Back-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter kopparstick i F f 6.

U 767:

+ lifsten + risti + runi + yfti + feþrka + tuo + kupa + treka
 50 55 60 65 70 75 80 85

Lifstæinn risti runar æftir feðrga tva, goða drængia.

»Livsten ristade runorna efter dem båda, fadern och sonen, dugande män.»

Till läsningen: Inskriften på U 766 börjar nedtill på stenen, vid djurets högra framtass. 1 k är ej stunget. Efter 7 r följer en svår flagring; i dess kant kan en obetydlig rest av skiljetecknet skönjas. Där flagringen slutar, spåras hst av 9 i. 17 e och 19 o äro säkra. 20 t har förlorat vänstra bst i en djup flagring. 23 y, som står nedtill t. h., där slingan svänger, har en grund men säker prick. 25 t har förlorat vänstra bst i en flagring, och 26 i har förlorat nedre delen. 27 e, 34 e och 40 e äro säkra. Sk saknas efter 32 n och 44 n. 37 y är stunget. Inskriften på U 767 börjar i likhet med U 766 nedtill på stenen. På grund av att djuren stå vända mot varandra, kommer sålunda första runan, 48 l, att stå vid djurets vänstra baktass. 53 e är stunget. 63 i är säkert. I 64 y är punkten grund och något osäker. 69 e är säkert. I 72 k finnes mellan hst och bst en grund, ojämn fördjupning, som ej verkar huggen. I 73 a står bst vinkelrätt mot hst, likaså i 80 a och 85 a. 77 k är ej stunget. Hst i 80 a är en upphuggen spricka. 83 e är säkert. Sk efter 85 a tjänstgör också som sk före 48 l. — Cohl (F a 6): Sk oriktigt återgivna som kryss (ej som kors). Före 9 i är ännu l i behåll. 26 n, 37 u. Runföljden 44 n—47 k har icke observerats. 53 a; 69 a rättat till e; 83 a. — Rhezelius: 8 l och 9 i äro bevarade. 26 n; runföljden 44 n—47 k har ej observerats; 53 a; 83 a. — Bureus, kopparstick (F f 6): Sk på U 766 återges som punkter (utom efter 19 o) eller saknas. Runorna 8 l och 9 i äro bevarade. 23 u; mellan 25 t och runan 26 insättes ett i; runföljden 23—26 läses *uftir*; 27 i; 37 u; 41 i; runföljden 44 n—47 k har ej observerats. 53 i; sk saknas efter 54 n; 64 u; sk saknas efter 76 o och efter 80 a; 83 a. — Hadorph och Leitz: Sk efter 7 r tecknat som kryss. 8 l och 9 i äro helt bevarade. 17 i; runföljden 23—26 läses *ufti*. Sk efter 38 k uppfattas som a; 40 i; 53 a. — Dybeck: 8 l har fallit bort. Runföljden 23—26 läses *ufta*. 40 i.

Parstenarna vid Back-Norrby ha tidigt tilldragit sig ett visst intresse, vilket delvis beror på en missuppfattning av inskriften. Bureus var tveksam hur inskriftens slutord, runföljden 74—85, skall uppfattas. Detta framgår av hans anteckningar i F a 5. Han återger runorna som »Guda Draka?» och tillfogar i marginalen »dränger?». Verelius översätter utan att tveka U 767: »Lifsten ristade runerna på twenne wakra drakar, efter Fadren och Sonen.» Verelius har alltså feltolkat inskriftens slut, runföljden 74—85 **tuo + kupa + treka**. Han kommenterar (a. a., s. 60): »Att Gudastr hafwer låtit hugga begge stenarna åth sig och sin son, seer man af Runeskriften. Men Drakarna hafwer Lifsten Sonesonen (som iag menar) ristat med Runor till deras åminnelse . . .» Rudbeck uppfattar inskriftens slutord på samma sätt. Peringskiöld tolkar runföljden 74—85 i stort sett riktigt. Hans översättning av U 767 lyder: »Lifsten ristade Runerna effter fadren och Sonen, som woro två goda Hieltar. Lifstinus sculpsit Runas post patrem et filium, duos bonos Heroes.» Det enda felet i tolkningen är alltså, att Peringskiöld för räkneordet *tva* till *göda drængia* i stället för till *fædrga*.

I *Monumenta* 4 finner man också en ingående behandling av inskriften: »Detta är nu min effter orden wederbörligen gjorde uthtydning öfwer desse twenne första Wårfrukyrkz stenarne i Norby; Men begge Buræi, Johannes och Laurentius, som ochså desse twenne Stenar först uthtydt på fölliande sätt: 1. Gudastus fecit sculpi lapides duos in memoriam Estii sui et . . . 2. Lifstanus sculpsit Runas in memoriam parentum duorum . . . de hafwa i sin version lemnat rum för det sidsta ordet på den första Stenen, och för de twenne effterste orden på den andra, effter de om dess rätta Mening twiflat, utskrifwandes den andra Stenens efftersta Runor ↑Nþ. YNþ. ↑Rþþ. medh nu brukliga Swenska Bokstäfwer, och Signo dubitationis således: Twa guda Draka? hwilken Lectur hafwer förledt Verelius i sin Runographia Scandica, pag. 60. att uthtyda dem, att Lifsten ristade Runerna på twenne wakra Drakar, efter Fadren och Sonen . . . föruthan det att han här af kallat bem^{te} två Wårfrukyrks Runestentar Dracones Warfrukyrkenses. Och således af desse upnämde redeliga Hieltar Gudaster och Esten, giorandes två drakar, det och så Hl. Professⁿ Rudbeck effterfölgt i sin 1. Atlantica pag. 856. tagandes ormen som på bem^{te} Wårfru kyrkz sten är dock allenast En, för två Drakar, twert emot gamla Inscriptionens Mening i detta Rum; ty dess uthom är fuller sant, att ormslingan som går såsom en bord omkring Skiöldekanten, kallas både orm och drake, som Poëterna bewittna om de aldra äldsta wapner, särdeles Homerus, då han i sin Iliad: 11. pag. m. 373. berättar huru Agamemnon härklädde sigh emot Trojanerne, i det han först dragit på sigh sina Stöflar, och sedan sin Pantzarskiorta eller Bröstharnesk, bundit sin Wäria opp under Armarna, och tagit sin Skiöld på Axlen. Hwilken således beskrifwes: . . . sed in ipso Cæruleus circumvolutus erat Draco . . .» Efter ytterligare citat ur den klassiska litteraturen slutar Peringskiöld: »Det jagh medh flere Skiäl i mitt Genealogiske Wärk hafwer bewjst aldeles komma öfwerens medh alla våra gamla Runstens Ritningar, och att mehrendels alla Runestentar hafwa de rätta gamla Wapner och Skiölders Afmålningar uppå sigh, hwilken observation jagh och så först uptäckt för Hl. Professoren Rudbeck, som medh särdeles lof migh derföre gratulerat hafwer.»

Även Dijkman bereder stor plats åt de båda inskrifterna i *Historiske Anmärckningar*. Han översätter: »Gudastr Fadren lät hacka och resa denna Steen efter sin Son *Ist*, och åt sig sielf»; »Lifstin Steenhuggaren ristade Runorna efter Fadren och Son, hwilka woro twänne kække, gode och hurtige Kämpar.» Till sin översättning fogar Dijkman följande utförliga »Anmärckning»: »Dessa Stenars figurer äro så, at på den förra står en orm ritader, uti den Runorne äro skrefne, och mitt på Stenen ett diur med lång hals och näf, fyrfotat, och långa klöfwar, gåendes ormsstierten genom halsen på diuret, och diurets swantz bundit ihop med Ormens hufwud. 2. Den andra, är nästan lika fyrfotat diur, med klöfwar och lång hals, men Runorne intet ritade på orm, utan emellan twänne parallel linier, emot brädden kring hela Stenen med ofwannämde ord. 3. Den första Steen har Fadren låtit sätta efter sin son *Ist*, som ock sig sielf, hafwandes

Fig. 200. U 766. Norrby, Back-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter B 644.

Fig. 201. U 767. Norrby, Back-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter B 639.

han låtit hugga bägge Stenarna, en för sig, den andra sin Son. Men 4. Runorna har *Lifstin*, som war Runeritare ritat, hwaraf märkes, 5. At de som ristade Runorna ibland, woro andra personer än de som höggo stenarna tilreds. 6. *Gudastr*; mans namn, af *Gud* och *Ast*, det är: Gudz kärlek, ty *Ast* är kärlek. *Astar Gydia*, kärleks Gudinna. *Brenna af Astar hita*, brinna af Kärleks heta 7. *Fedrga*, eller *fadrga*; med det ordet hafwa de gamla förstädt Fader och Son förnämligast, sedan ock de öfriga deras Förfäder af Slächten uti opstigande linea, dem de kallade *LANGFEGDRA*, *LANGFEDGAR*, Föräldrar långt i Slächten tillbaka. 8. *Traka*, är Plural. Numer. eller Dual. ty här talas om twänne allena, Fadren och Son. Wi säija nu Drakar, och när wi få see någon stor, föör karl, det war en Drake så stor; In Singul. *Trak*, Plur. *Traka*, Hieltar, starka stridsmän, derföre står här: *Gutha Traka*. 9. *Guda*, eller *Gutha* med *Th*, är på latin: *Boni pugiles*, ty Sub nomine bonitatis, vel illo epitheto horum virosum, intelliguntur illæ qualitates animi, quibus cum vir fortis celebratur oportetque illum se commendare. Det är: Genom, eller med ordet *God* i detta rum, förstås Hieltesinnen, och alla de qualiteter, som en kämpe, den som skal taga och gifwa ut slängiar, sårökar och lifåt, bör wara understödd med, efter de gamla Slagskämpars sätt, som är kraft, starkhet, frimodighet, som de gamla sade, *Starkr at afli, dristr i daudsfordum*, det är: stark til krafter, och dristig i dödsfärder, samt wägsam, tålig, härdig, etc. *Hafa atruna i sino Orko*, det är: låta sig nöija åt sina kraft och manlighet. Och slikt folk kallades fordom *Goda Drakar* . . . 10. *Lifsten*, som inhuggit Runorna; denne förmenar Sal. Verelius skal warit *Gudasters* och *Ists* soneson, hwilket och tycks sig så haft, emedan han eljest intet kunnat kalla dem *Fadrga*, om han warit deras osläkting. 11. Emädan *Lifsten* ritat Runorna, så är Stenen opsatt i Christendomen, ty *Lifstens* namn fins på andra Runstenar, som af Christet folk upreste äro. Hwilken position til det 12. Styrkes af Karl-namnet *Gudastr*, hwilket om det är sammansatt af *Gud* och *Ast*, betyder Guds kärlek, så at denne man, eller hans Föräldrar, hwilka gifwit honom namn, har älskat Gud, och haft sin kärlek i Honom; men

är ordet af *God*, in Superlat. *Godastr*, den bästa, optimus, så gier likväl namnet den tanka, at de tänckt å det samt de dygder, som kunna förtiena slikt ährenamn.»

Dijkman ansåg sålunda, att inskriftens första namn bör uppfattas som en sammansättning av *Guð* och *Ast*. Runföljden 1—7 **kupastr** återger emellertid säkerligen mansnamnet *Guðfastr*; detta namn är belagt ett tjugotal gånger i svenska runinskrifter; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Sonens namn, *Æistr*, förekommer ett tiotal gånger i svenska runinskrifter; se U 70. Anmärkningsvärt är att samtliga säkra belägg äro från Uppland. Om namnet *Lifsteinn* se U 173.

U 766 och 767 äro typiska exempel på ristaren Livstens konst; se U 760 och där cit. litt. Numera befinner sig i Svinnegarns kyrka en runsten, som har varit rest efter en Est av hans bröder; se U 780. Det är icke alldeles uteslutet, att den Est som nämnes på U 766 kan vara samme man.

Om parstenarnas ornamentik se U 763 och 764.

768. Norrby, Grop-Norrby, Vårfrukyrka sn.

Pl. 92.

Litteratur: B 638, L 719, D 1:105. J. Bureus, Fa 6 s. 111 n:r 10 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 467, Fa 1 s. 102; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 159; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 51; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617), s. 98 och 99; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 439; J. Ihre, De Enekokia, Fierdhundria urbe (resp. D. Enebom), Upsaliæ 1745, s. 47, 48; O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; R. Dybeck, Vårfrukyrka sn 1864 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1914 (UUB); Enköpingsposten 24/12 1920, 28/7 1924; O. Alb. Öberg, Skrivelse till Riksantikvarien 5/3 1924 (ATA), Brev till O. von Friesen (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (Fa 10:1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 638); Dybeck, D 1:105; v. Friesen, foto 1914 (UUB); O. Alb. Öberg, foto 1926 (i v. Friesens samlingar, UUB).

Runstenen står i skogskanten, 325 m. Ö om Grop-Norrby mangårdsbyggnad, 15 m. Ö om en åker. Runstenarna vid Back-Norrby (U 766, 767) stå 250 m. åt S. Öster om U 768, alltså något längre in i skogen, finnas forngravar. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

Enligt Fa 6 stod stenen »J Haghen i Backe Norby i Wårfrukyr. S.», enligt Fa 5 »uti en haga» och enligt Fa 10:1 »J Backnorby Hagan». Peringskiölds *Monumenta* 4: »Den tredie märkelige Runsten wid förbemälte gård [= Norrby] ifrån hedenhöös behållen, wisas oss i Norby hage» (B 638: »Norby»; L 719: »Norby hage»). I *Sverikes runurkunder* meddelar Dybeck, att runstenen »ligger bland stensättningar i en skogshage öster om byn. Det felande stycket är för fem år sedan frånslaget och doldt i en grundmur.» I »Vårfrukyrka socken» 1864 (ATA) lämnar Dybeck följande upplysning: »Mellan Norby och Gropnorby, i en skogshage, ligger ett större stycke af en runsten. Det felande säges vara för omkring 10 år sedan nedlagdt i en grundmur i sistnämnde by.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet anges platsen vara »i vestra backslutningen öster om Grop-Norrby». Då v. Friesen besökte platsen (19/4 1914) antecknade han: »Stenen ligger i västra slutningen af en Skogsbacke som ligger mellan Back- och Grop-Norrby gårdar, c^a 250 mr rakt öster om Grop-Norrby. Stenen ligger invid några fyrkantiga (6 m. × 4,80, 4,5 m. × 5 m.) och runda stensättningar... Stenen skadad i högra sidan.» O. Alb. Öberg skriver i Enköpingsposten 1920: »Rätt norr ut därifrån [= Back-Norrby] ha vi i en hage nedanför Gropnorby ytterligare en runsten samt en gravkulle och en hustomtning liggande orörda ännu i kanten av hagen och gårdet vid en källa, som nog användts av det dåvarande Norrbys bönder.»

Fig. 202. U 768. Norrby, Grop-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

I en skrivelse till Riksantikvarien i mars 1924 säger Öberg bl. a.: »Nu till sommarn skall jag ... resa fem runstenar 2 i back Norrby av Livsten [= U 766, 767], 1 i grop Norrby, 1 i Tjursåker i Vårfrukyrka sn, samt 1 i Rotbrunna Härnevi sn. Stenarna skola resas på sina platser, de ligga i backar utom Rotbrunna stenen som ligger i åkerjord.» Öberg redogör för sitt arbete i ett brev till O. von Friesen (⁹/₁₀ 1926): »Grop Norrby stenen ... har jag också rest, det gick lätt, jag fick ett par gamla bondsöner från Back Norrby till jelp och jordägarna släppte till grus och sement. Även denna sten är ett stycke borta av men det kan tyvärr ej återfinnas.»

Grå granit. Höjd 1,62 m., bredd (nedtill) 1,41 m. Ristningsytan är jämn och vacker; linjerna äro djupa och tydliga, jämförelsevis breda.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 638):

akuti + auk + osur + auk × biaurn × rastu × stain × þ[ina × afti]r × nuka × trihk + kuþan ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Aguti ok Assurr ok Biörn raistu stæin þenna æftir Nokka, dræng goðan.

»Agute och Assur och Björn reste denna sten efter Nocke, en god ung man.»

Till läsningen: Före 1 **a** finnes ej sk. 1 **a** är säkert. T. h. om 1 **a** finnes en kraftig urgröping i slingan. Denna grop har tydligen funnits, då stenen ristades; den förklarar det stora avståndet till 2 **k**. 2 **k** är ej stunget. Mellan 4 **t** och 5 **i** finnes ingen runa; ristningsytan är här ej utnyttjad. Likartat är förhållandet på motsvarande ställe mot slingans slut. 23 **a** är säkert. Sk efter 31 **n** är skadat genom bortfall. Av 32 **þ** återstår endast nedre delen med ett mycket kort stycke av bst vid dess nedre utgångspunkt. Av runorna 33—39 finnas endast korta stycken

Fig. 203. U 768. Norrby, Grop-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter B 638.

nedtill i behåll. Av 40 r återstår endast nedre delen av hst och bst. Bistavens ställning visar, att runan har varit r. Sk efter 40 r är skadat genom kantbortfallet. 41 n är säkert; 43 k är ej stunget, ej heller 47 i och 49 k. Sk finnes både efter 49 k och framför 50 k. Om det stora avståndet mellan 49 k och 50 k se ovan. — Caspar Cohl: 41 a. Cohls läsning, som i övrigt är riktig, har senare ändrats. Det är denna oriktigt ändrade läsning, som återfinnes i F a 5 och F a 10: 1. 4 l; runföljden 22—26 har »rättats» till **raistu**. — Hadorph och Leitz: 44 i (denna läsning återges bl. a. i Liljegrens *Runurkunder*) — Dybeck: 23 i.

Mansnamnet *Aguti* är belagt i ytterligare fyra runinskrifter; se U 719. *Assur* är ett jämförelsevis vanligt namn; se U 167 och U 276.

Runföljden 41—44 **nuka** återger däremot ett ovanligt mansnamn. Det är i svenska runinskrifter endast belagt på ytterligare en runsten (L 774, Rotbrunna Härnevi sn) och åsyftar där säkerligen samme man som på U 768. Namnet är också belagt på Gimsø-stenen (*NIæR* n:r 33), där det skrives **nuki**, och det ingår i fsv. *Nokkæson*, *Nokkaby*, *Nukkaby* (Lundgren-Brate).

I *NIæR* I (s. 395) skriver Bugge: »Det er neppe sandsynligt, at dette Navn er forskjelligt fra de gammelnorske Navne *Nokkvi* (= oldhøitysk *Nahho*) og *Nokkvi* (*Nækker*) . . . Hvis Mandnavnet *Nokki* er forskjelligt fra *Nokkvi*, vover jeg ikke at afgjøre, hvorfra *Nokki* har sin Oprindelse.» På annat ställe (s. 409) i samma arbete påpekar Bugge, att »Navneformen *nuki* (*Nokki*) synes at have været mere svensk end norsk og findes i gamle svenske Runeindskrifter skreven paa samme Maade». Bestämdare uttalar sig A. Kock i *Svensk ljudhistoria* 1 (s. 304) och i *Umlaut und Brechung im Altschwedischen* (s. 226 f.). I det förra arbetet använder han namnet som exempel på övergången »a till *o* genom kombinerat yngre *w*-omljud, när efter *a* följde ljudförbindelsen *gg + w* eller *kk + w* . . . Exempel på *-okkw-*: isl. personnamnet *Nokkvi*: fsv. *Nokkæson* . . . *Nokkaby*». På annan plats (a. a. s. 418) använder Kock namnet som exempel på övergången *ō > u* framför ljudförbindelsen (*k*)*kvi*: »Nom. *Nokkvi* övergick till **Nukkvi* **Nukke*, under det att obl. kasus **Nokkwa* gav *Nokka*. Därav växlingen *Nukka*: *Nokka*». En annan uppfattning hyser Adolf Noreen, som (i *Vårt språk* bd 3, s. 272, not 4) sammanställer mansnamnet med *nucka* 'ensamt levande kvinna'. Också Emil Olson menar (i *ANF* 1913, s. 39 f.), att sammanställningen av **Nokke* och *Nokkvi* icke är »oantastlig. Att fsv. **Nokke* motsvarar det på Gimsøstenen . . . förekommande fnor. *nuki* synes mig obestridligt, särskilt på grund av fsv.

run. *nuka* . . . Men detta fsv. och fnor. *nuki* (dvs. **Nokke*) kan svårigen identifieras med *Nokkvi*, då *u* i fnor. icke . . . ljudlagsenligt bortfaller efter *o* (*o*) + guttural . . ., och då även i fsv. runinskrifter samtida med dem, från vilka *nuka* hämtats, *u* alltid är bevarat i former som *hogguā* (*haukua*, *hakua*, *hukua* etc.). — Med upphävandet av sambandet mellan **Nokke* och *Nokkvi* faller det enda stödet för antagandet, att *u* även såsom kvarstående verkat omljud i förbindelsen -*akku*-.» Axel Kock tager åter upp frågan i *Umlaut und Brechung* (1916, s. 226), där han besvarar Emil Olsons invändningar i *ANF* 1913: »Er (=Emil Olson) scheint der Ansicht zu sein . . ., dass die Lautgruppe *ggw* wahrscheinlich jüngerer kombinierten *w*-Umlaut bewirkt hat; dagegen hat seiner Meinung nach die Lautgruppe (*k*)*kw* einen derartigen Umlaut nicht bewirkt. Bei der Darstellung dieser letztgenannten Ansicht erwähnt er besonders, dass isl. *Nokkvi*: aschw. *Nokke* . . . vollkommen beweiskräftig für das Eintreten des Lautgesetzes sein würde, falls diese Wörter identisch wären, was sie aber seiner Ansicht nach nicht mit Bestimmtheit sind. Gegen ihre Identität scheint für O. zu sprechen, dass der Personennamen *nuki* in dieser Form (ohne *w*) schon in der altnorwegischen Gimsö-Inschrift vorkommt (die Bugge af etwa 825 ansetzt, und die nach O. nicht jünger sein kann als aus dem elften Jahrhundert); ausserdem findet sich der Kasus obl. *nuka* von diesem Namen in zwei schwedischen Runeninschriften (Dybeck fol. I 277 und 105). Dieses runengeritzte anorw. *nuki*, aschw. Kas. obl. *nuka*, meint O., stellt einen Namen *Nokki* (nicht *Nokki*) dar, der nach O. niemals ein *w* hinter dem *k* gehabt hätte, und der ein anderer Name wäre als isl. *Nokkvi*. Als Stütze hierfür führt O. an, dass das *w* in isl. *Nokkvi* im Altnorwegischen nicht so früh wie zur Zeit der Gimsö-Inschrift hätte verloren gehen können. Diese Ansicht kann ich nicht teilen. In dem runengeritzten *nuki*, *nuka* kann das *u*-Zeichen bekanntlich den Wert eines *o* haben. Dann ist es natürlich, dass man (wie es schon Bugge that) diese runengeritzten Namen mit isl. *Nokkvi* (das im Altnorwegischen [vgl. Lind, Norsk-isländska dopnamn] auch einen Bestandteil des altnorwegischen Ortsnamens *Nokkarud* bildet), aschw. *Nokke* in *Nokkaeson* usw. identifiziert. Bekanntlich ging in den westnordischen Sprachen das *w* gerade in Personennamen früher verloren als in den meisten anderen Wörtern, da Personennamen im Satzzusammenhange oft verhältnismässig unbetont waren (**Harvaldr*: *Harvaldr* usw. Kock in Ark. N. F. V, 143 ff.). Es ist daher natürlich, dass das *w* auch in dem Personennamen *Nokkvi* zur Zeit der Gimsö-Inschrift (*nuki*) fakultativ verloren gegangen war.» I en not avvisas så Noreens sammanställning med *nucka*: »Die nunmehr von Noreen, Vårt språk III, 272 Anm. 4 vorgeschlagene Etymologie von aschw. *Nokke* ist nach meiner Meinung nicht annehmbar.»

I *De svenska ortnamnen på -by* (1919) vidrör slutligen E. Hellquist spörsmålet. Han anser (s. 57, not 3), att namnet *Nokke* egentligen är ett »tillnamn, som man snarast ville sammanställa med VGL:s *nokkadrumber* och *nokkakona*, om ensamt boende män och kvinnor, och ordet nsv. *nucka*, som alltså egentligen betyder en ensamt boende kvinna.»

På en skånsk runsten (*DR* 339) finnes ett mansnamn *nuka* och det är möjligt, att detta namn skall sammanhållas med det norska och det svenska *nuki*.¹

Med all sannolikhet återger *nuki* ett öknamn och det är troligt, att vi här möta samma ord som i de förut nämnda *nokkædrumbær*, *nokkæ konæ*.²

På den närbelägna Rotbrunna-stenen (*L* 774) förekommer namnet *nuki* i följande samman-

¹ Det skånska belägget har uppfattats som *Nykr*, 'Nøk'. Wimmer skriver (*De danske Runemindesmærker* 4: 2, s. LVII): »Dette navn forekommer kun på Köpingsstenen i nf. *nuka*, der vistnok har lydt *Nykr* og oprindelig har været et tilnavn = isl. *nykr*, nøkke. Som bekendt spiller nøkken en stor rolle i den senere folketro i hele Norden. At dens navn blev brugt som tilnavn, der senere kunde gå over til personnavn, stemmer jo med brugen af ordet *dwærg* på samme måde; men medens betydningen af *Dwærg* næppe er tvivlsom, er det vanskeligt at afgøre, hvilken forestilling der har knyttet sig til *Nykr*.» Samma uppfattning av namnet återfinnes hos J. Brøndum-Nielsen i *Runorna* (1933), s. 134 och i Jacobsen-Moltke, *Danmarks Runeindskrifter*.

² Hur förleden i dessa ord egentligen skall förklaras är ovisst. Hugo Ekholm, som (i *Vidhemsprästens anteckningar*, 1915, s. 108 n. 1) kritiserar Schlyters tolkning, framlägger följande etymologi: »*Nokkækonæ* betyder väl urspr. '(av ålder) krokig, skrumpen kvinna', ej 'ensamt boende kvinna' (så Schlyter). F. l. bör smnställas med sv. dial. *nokk* l. *nokke* 'inskärning l. hak i timmer', *nokka* 'skåra, krok på vingen av en spinnrock', *nokka*, *nukka* 'gammal gumma', — 'liten, oansenlig kvinna' (Rietz 470), isl. *knokki* 'liten järnkrok', no. dial. *nokka* d:o, *nykkja* 'kroge, krumme', ags *hnocc* 'krok', etc. . . .» Det vore ju frestande att uppfatta namnet *nuki* på samma sätt, men den tidiga Gimsö-stenens skrivning *nuki* lägger hinder i vägen för en dylik etymologi. Utan tvivel skulle namnet där ha skrivits *hnuki*. I samma riktning pekar, att U 793, som med all sannolikhet har ristats av samme ristare som U 768, har skrivningen *hrulf* (ack.) med bevarat *h*.

hang: »Hjälmdis och Torsten reste (denna) sten efter Nocke. Erik högg.» Med hänsyn till att namnet **nuki** är så utomordentligt sällsynt och till att Rotbrunna-stenen är rest endast några hundra meter från U 768 förefaller det säkert, att namnet åsyftar samme man. Dessutom äro de två stenarna med all sannolikhet ristade av samme mästare. Under sådana omständigheter torde man ha rätt att räkna med, att Rotbrunna-stenen är rest av Nockes föräldrar och U 768 av hans bröder eller kamrater.

Trots att U 768 är osignerad, torde ristaren kunna namnges; se U 762.

769. Testeby, Vårfrukyrka sn. Nu vid Valla.

Pl. 92.

Litteratur: B 640, L 721, D 1:88. J. Bureus, Fa 6 s. 112 n:r 17 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 470, Fa 1 s. 102, Ff 6 n:r 183 b; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 162; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 52; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliae 1717 (feltryck 1617), s. 98 och 99; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 418; J. Ihre, De Enekopia, Fierdhundriae urbe (resp. D. Enebom), Upsaliae 1745, s. 48; R. Dybeck, Svenska run-urkunder 2 (1857), s. 25; G. Stephens, ONRM 3, s. 314; O. v. Friesen, Anteckningar 1902 (UUB); O. Alb. Öberg, Brev den 20/8 1924 (ATA, 686/24); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (Fa 10:1); J. Bureus, kopparstick (Ff 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 640); Dybeck, D 1:88 (avbildningen återges hos Stephens); O. Arenander Silferdal, teckning (ATA); foto i v. Friesens samlingar i UUB.

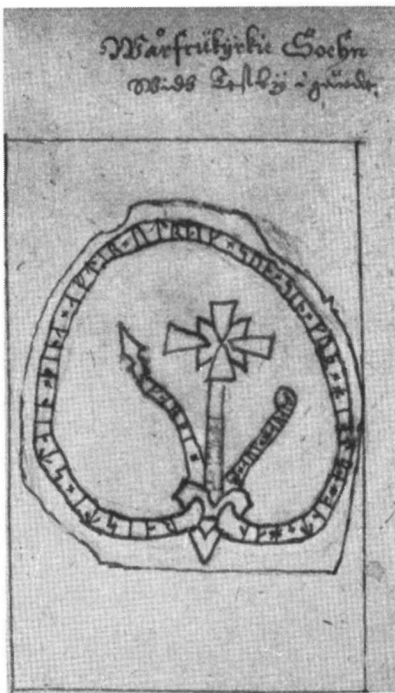

Fig. 204. U 769. Testeby, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

Runstenen står i Valla trädgård, 45 m. SSÖ om huvudbyggnadens ingång.

Enligt Fa 6 stod U 769 »å Testby giärde i Vårfrukyrk. S.» Fa 5 och Ff 6: »Tästeby.» Fa 10:1: »Vårfrukyrkie Sochn Widh Testby i gärde.» — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Testby i Vårfrw sochn» (B 640 och L 721: »Testby»). — Dybeck meddelar i *Svenska run-urkunder* (1857), att U 769 icke finnes »vid Testby i Vårfrukyrka socken, men ligger såsom tröskel i Karksta by uti Sparsätra.» I *Sverikes runurkunder* (h. 2, 1861) uppger Dybeck, att stenen »ligger såsom tröskelsten i en af södra gårdarne i Karkstad.» Dybeck tillägger: »Han har alldrig varit i Testby, såsom i Bautil och hos Liljegren uppgifves.» Av uppgifterna i äldre källor framgår ju, att Dybecks tillägg är oriktigt. G. Stephens återger emellertid Dybecks uppgifter: »Lies as a threshold-block in one of the southern buildings in Karkstad, Sparsätra (not 'Vårfrukyrke') Socken. It is commonly called the Testby stone, but Mr. Dybeck tells us that it has never been there, and consequently this name should fall away.» O. Arenander Silferdal har på sin teckning lämnat följande uppgift om U 769: »En runsten liggande i en trädgård i Karksta i Sparsätra socken. Runorna ganska lättlästa.» — O. v. Friesen antecknar vid sitt besök i aug. 1902, att stenen »nu — sedan 20 år — [är] rest i Valla trädgård Vårfruk. sn. af patron Fr. Eriksson.» Riksantikvariens ombud, O. Alb. Öberg, lämnar

år 1924 i ett brev följande klagörande uppgifter om stenens »vandringar under förra århundradet... Den har stått på Testeby Vårfrukyrk sn, antagligen i närheten av den gård som hemeg. Bård nu äger och från vilken jag under förra året inlämnade en del fornfynd. Enligt gamla handlingar sålde friherre Sten Sture på Marielund år 1803, 1/2 mtl. N° 2 Testeby till

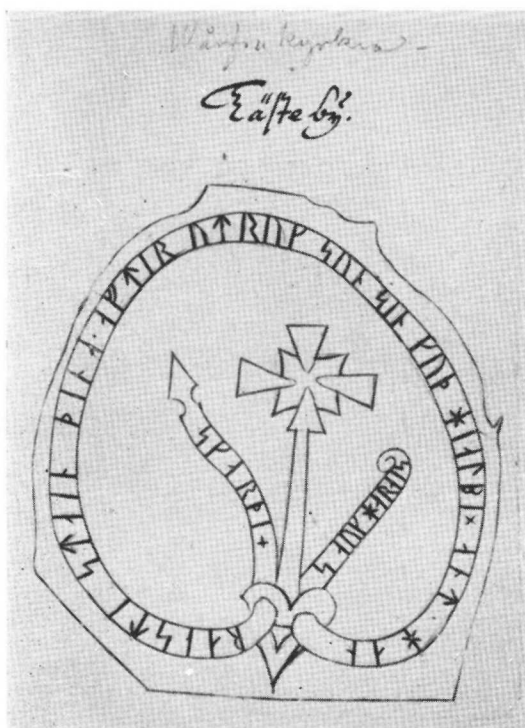

Fig. 205. U 769. Testeby, Vårfrukyrka sn. Efter kopparstick i F f 6.

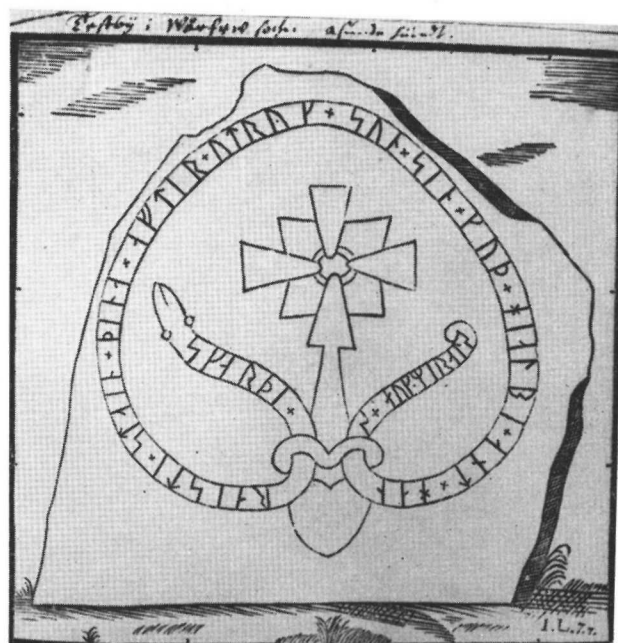

Fig. 206. U 769. Testeby, Vårfrukyrka sn. Efter B 640.

bonden Olof Olsson i Kärkesta Sparrsätra sn. Olsson var någon morfars farfar till Bård så att gården har hållits kvar i släkten. Antagligen flyttade han stenen till Kärkesta där den låg till trappsten i en bondstuga, som när laga skifte förrättades i början på 1860-talet bortflyttades. Gårdsplanen kom då att tillhöra en hemeg. E. Anderssons gård. A. tog då stenen och reste upp den i en stenmur, i mitten på 1870-talet. Där stod den till 1887—1888, då Fredrik Eriksson på Valla Vårfrukyrka sn. tog och flytta den till Valla där den står rest i trädgården och är synlig till vägen.»

Rödgrå granit. Höjd 1,65 m., bredd 1,70 m. Ristningsytan är jämn. Genom flagring ha vissa delar av ristningen fallit bort. Linjerna är djupa och breda.

Inskrift:

skarþi + raisti + stain + pina × aftir + utryk + sun × sin + kup × hialbi + ant × hans × auk +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 harals
 60

Skarði ræisti stæin þenna æftir Otrygg, sun sinn. Guð hialpi and hans ok Haralds.

»Skarde reste denna sten efter Otrygg, sin son. Gud hjälpe hans ande och Haralds.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 3 a har förlorat hst i en flagring, som också har skadat hst i 4 r; i båda runorna äro bst väl bevarade. Avståndet från sk efter 6 i till 7 r är stort, trots att ristningsytan här är jämn och slät. På motsvarande ställe mot slingans slut saknas också runor. 11 t och 12 i stå i en flagringsbotten. Sk efter 12 i är skadat. 14 t har förlorat högra bst genom flagring. 16 i har förlorat nedre delen och 17 n ett kort stycke av hst genom flagring. I 18 þ utgår bst upptill från övre ramlinjen. 22 a är säkert. 30 y har en

grund men säker prick. 31 **k** är ej stunget. I 36 **i** finnas två grunda, i kanterna ojämna, fördjupningar, som icke äro huggna. 38 **k** är ej stunget. Sk efter 53 **s** är skadat. Tvärstrecket i sk efter 56 **k** är otydligt. — Cohl (F a 6): Alla sk tecknas som kryss. 61 **i**. (Denna läsning återfinnes i F a 5, F a 10: 1, F m 60 o. a.) På kopparsticket i F f 6 ha sk utelämnats utom efter 6 **i**; 30 **u**, 61 **i**. — Hadorph och Leitz: Sk efter 56 **k** uppfattas som en punkt. Runföljden 57—62 **mirals**. — Dybeck anmärker i *Svenska run-urkunder*: »Å honom läses *†R†††, icke ††R†††.» Läsningen i *Sveriges runurkunder* är korrekt, så när som på att sk ofta tecknas som kryss, där originalet har kors, samt att sk efter 56 **k** uppfattas som en punkt. — Arenander: 3 **a** »saknar hufvudstafven, emedan en flisa bortfallit ur stenen». 30 **u**. — v. Friesen anmärker endast: »sk-rpi **a** defekt»; »pina: p missbildat.»

Mansnamnet *Skarði* finnes eljest belagt endast tre gånger i de svenska runinskrifterna: D 1: 187 Sällinge, Danmarks sn, Uppland, Sö 131, Ög 176. Det har alltså varit ett sällsynt namn. Det förekommer på Haddeby-stenen (*DR* 3) och är också känt från västnordiskt område. Se Lind, *Norsk-isländska dopnamn* och *DGP*.

Om namnet *Otrygg*, belagt i åtta svenska runinskrifter, se Sö 217.

Runföljden 57—62 återger givetvis namnet *Haraldr* i genitiv.¹

Om namnet *Haraldr* se Sö 179. I vilket förhållande denne *Haraldr* har stått till *Skarði* framgår ej av inskriften. Det är icke uteslutet, att Harald kan ha varit en tidigare död son, vars minne fadern har velat hedra på stenen efter *Otrygg*.

Redan Brate har ansett det sannolikt, att U 769 i likhet med U 768 har ristats av Erik. Mycket talar för att detta antagande är riktigt; åtminstone torde det kunna anses säkert, att samme ristare har utfört båda momenten. Se U 762.

770. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn.

Pl. 93, 94.

Litteratur: L 724, D 1: 91. J. Bureus, F a 6 s. 115 n:r 28 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 469, F a 1 s. 102, F f 6 n:r 183 a; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 145; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 53; O. Rudbeck, *Atland III* (1698), s. 23, fig. 6; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 420; J. Ihre, *De Enekopia, Fierdhundriae urbe* (resp. *D. Enebon*), *Upsaliae* 1745, s. 48; F. Burman i *Nova Acta Reg. Soc. Scient. Ups.* Vol. 5 (1792), s. 310; O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; R. Dybeck, *Vårfrukyrka socken* 1864 (ATA); O. v. Friesen, *Anteckningar* 1902 (UUB); *Upsala Nya Tidning* den 7/1 1920; *Enköpingsposten* den 24/12 1920; O. A. Öberg, *Skrivelser till Akademien* den 9/6 1921 och 5/3 1924 (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 54; S. B. F. Jansson, *Runskriftsinventering i Uppsala län* 1941 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F a 10: 1); J. Bureus, kopparstick (i F f 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta*); träsnitt i Rudbecks *Atlantica*; Dybeck, D 1: 91.

Runstenen står i en beteshage, 100 m. SÖ om Ristingsbro, 75 m. N om en åker. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping»

Enligt Caspar Cohl (i F a 6) stod U 770 »Wedh Ristingz Broo i Wårf. S.», och samma platsuppgift återkommer i F a 5 och F f 6. Enligt F a 10: 1 finnes stenen »J Tiursåker wedh store vägen». — *Ransakningarna* ha följande uppgift: »Wedh Tiurs åker och² Ristingzbroo² är een lång

¹ G. Stephens föreslår en annan tolkning: »The inscription has always been misunderstood from taking the last word as a genitive, which of course gives no meaning; AUK is evidently here the 3rd p. past of the verb HAUKUAN, one of the endless variations assumed by this verb in the p. t., and of which in this shape we have many examples. HARALS is therefore in the nominative, and is a fresh instance of the nom.-mark in -S, the later -R.» Stephens oriktiga tolkning kommer därför att få följande utseende: »*Skarði raised stone this after Utrük (= Utrygg), son sin (his). God help ond (soul) his. Hewed (= sculptured this stone) Harals (= Harald).*»

² Ordet är tillagt efteråt.

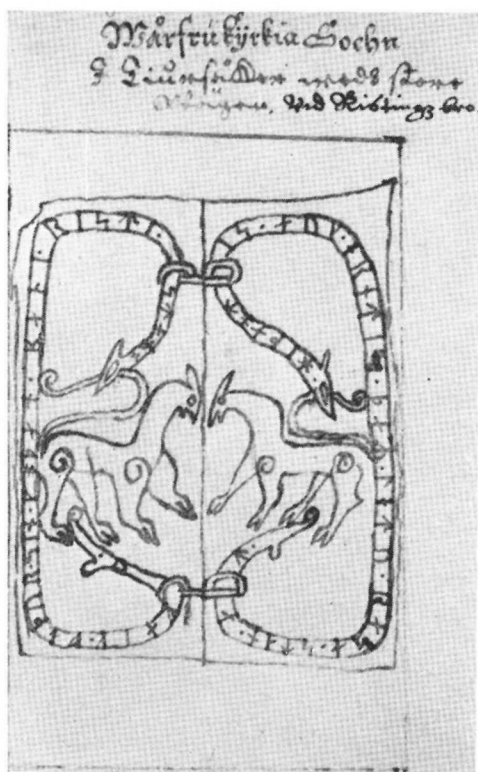

Fig. 207. U 770. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 208. U 770. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn. Efter kopparstick i Ff 6.

stoor Runsteen medh Bookstäfwer på båda sijdor, dess innehåld weet ingen.» — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes anteckningen »Tjurss åker Wårfru Sochn». — Celsius har icke undersökt inskriften, och hans anteckningar (i Fm 60) sakna därför självständigt värde. — I *Sveriges runurkunder* uppger Dybeck, att »stenen står mycket lutande i en åker öster om Tjursåker, vid Ristingbron.» I en anteckning från år 1864 (ATA) meddelar Dybeck: »Öster ut från Tjursåker äro två runstenar, den ena (nyuppdagad) vester om Ristingsbron [= U 771], och den andra öster om samma bro, mycket sunken och lutande.» — O. von Friesen antecknar 1902: »Stenen ligger starkt lutande i en åker öster om Tjursåker och öster om Ristingsbro kallad Storvreten». O. A. Öberg lämnar i *Upsala Nya Tidning* 1920 (⁷/₁) följande redogörelse för den plats, där U 770 och U 771 befinna sig: »Öster om Tjursåkers by, går en gammal skogsväg ut till landsvägen åt Långtora socken, den passerar över ett smalt pass, där nu en avlopps kanal är nedsprängd för att torrlägga ovanför liggande sidlända marker tillhörande Åls med flera byars marker. Detta vattendrag är en av huvudgrenarna till Enköpingsån. Bron däröver kallas ännu för Ristingsbro och skogsmarken däromkring för Ristings hage. Anledningen till att detta namn ännu fortlever är att på västra sidan av vattendraget å ett större flytblock är en runristning anbrakt [= U 771]. På östra sidan, ett par hundra meter från kanalen, står en lång, smal, lutande sten med vacker ornamentik och runor på tvenne sidor. Vägen till Enköping har i gångna tider gått över ängen nedanför bron, vilket synes av den stensättning som ännu ligger kvar där marken ej är odlad. Den nuvarande landsvägen till Härnevi går längre ned, väster om byn, och kallas ännu för Tjursåkers damm.»

I en skrivelse till Riksantikvarien (⁵/₃ 1924) meddelar Öberg, att han »nu till sommarn» skall resa fem runstenar, bland dem U 770. Vid runinskriftsinventeringen 1941 låg emellertid

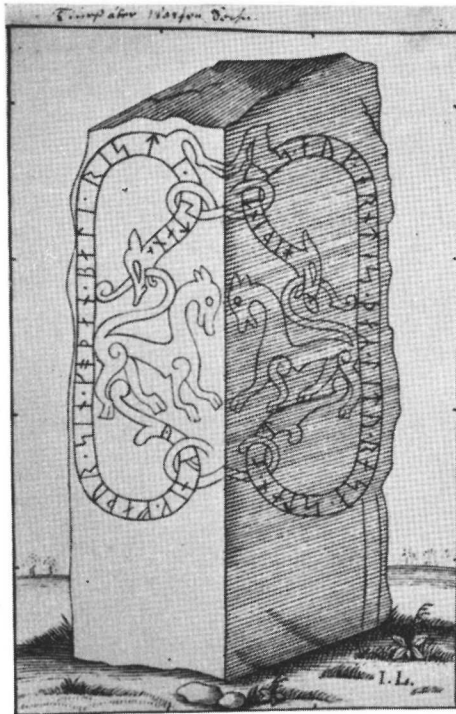

Fig. 209. U 770. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta.

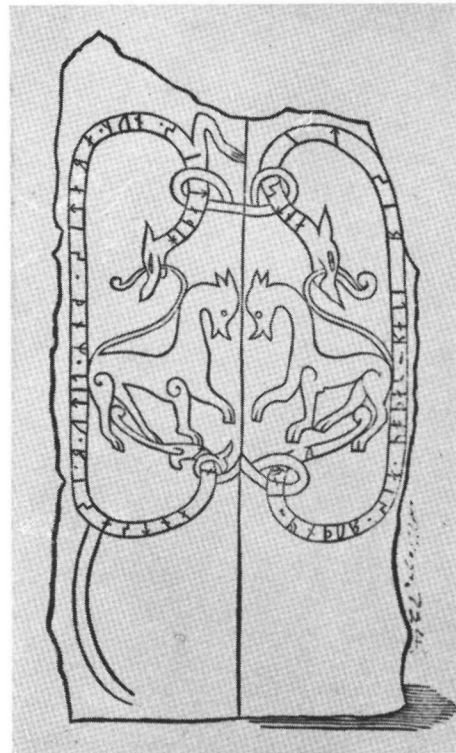

Fig. 210. U 770. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn. Efter Rudbecks Atlantica.

stenen omkull, »till stor del nedsjunken i marken». Den restes år 1946 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Grå granit med lätta röda inslag. Höjd 2,42 m.; ristningsytornas bredd är 1) 0,67 m., 2) 0,60 m. Ristningen är djupt huggen med breda, rundade linjer. Ytan är jämn.

Inskrift:

· hipintis · auk · erntis · þar · letu · rasa · stan · at ·
 5 10 15 20 25 30
 · yfaik · faþur · sin · kopa · bali · risti · stan †
 35 40 45 50 55 60 65

Hedindis ok Ærindis þar letu reisa stein at Ofæg, faður sinn goðan. Balli risti stein.

»Hedendis och Ärndis de läto resa stenen efter Ofeg, sin gode fader. Balle ristade stenen.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk. 2 i och 4 i äro ej stungna. I 12 e är pricken grund men säker. 13 r har förlorat övre delen i en kantflagring. 15 t har förlorat toppen, men bst äro säkra. 22 e är tydligt stunget med en rund prick. 27 s korsas av den ristade lodräta linjen, se pl. 94; 30 t står i en djup urgröpning i stenen; runan är grundare än de övriga men säker. Sk finnes såväl efter 34 t som före 35 y. Med 35 y börjar den andra slingan; runan är tydligt stungen. 39 k och 48 k äro ej stungna. Genom runföljden 54—56 ali går nedtill en otvivelaktigt huggen linje. Uppenbarligen är denna linje den nedre ramlinjen, som senare av ristaren har rättats, för att runorna skulle få bättre plats. Endast den riktiga linjen har uppmålats. Efter 65 n har sk formen †, liksom t. ex. på den sannolikt av Balle ristade U 749.

Cohl (F a 6): 35 u. — I F a 5 ha sk felaktigt i regel återgivits som kryss. 26 e. — F f 6: Sk saknas före 1 h, efter 8 s, efter 32 n och efter 34 t. 35 u; före denna runa saknas sk, liksom efter 44 r, 47 n och 61 i. Sk efter 39 k har felaktigt återgivits som kors, likaså efter 32 n; efter 56 i och 65 n som kryss. — Rhezelius (F a 10: 1): 35 u. — Hadorph och Leitz: Sk saknas före 1 h; 22 i; sk saknas efter 34 t och före 35 y.

Heöindis och *Ærindis* äro båda sällsynta i runinskrifterna. De äro hittills belagda ytterligare endast en gång vardera. *Heöindis* förekommer (utom på U 770) på den närbelägna L 788 Brunby gata, och *Ærindis* är belagt på Sö 60. I Lundgrens och Brates namnordbok upptages ett belägg på »Hidhindis» från medeltiden (1329), medan namnet *Ærindis* helt saknas. Om sammansättningar med *Heöin-* som förled se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 104.

Stenen är alltså rest av två döttrar efter deras fader. De båda döttrarnas namn ge ett exempel på variation; se E. Wessén, a. a. s. 12. Om det under vikingatiden vanliga namnet *Ofeigr* se U 2.

Som ofta hos Balle har *risti* som obj. *stein*, ej *runar*.

U 770 är ett utomordentligt vackert exempel på Balles konst. Ristaren har skickligt utnyttjat den vinklade ristningsytans möjligheter; jfr S. Lindqvist, *Den helige Eskils biskopsdöme* (i *ATS* 22:1, s. 91, not 2).

771. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn.

Pl. 95.

Litteratur: D 1:104. G. Stephens, ONRM 3, s. 344; O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; R. Dybeck, Vårfrukyrka sn 1864 (ATA), Reseberättelse för år 1865, s. 6 f. (ATA); E. Brate och S. Bugge, Runverser (*ATS* 10:1), s. 337; Upsala Nya Tidning den 7 januari 1920; Enköpingsposten den 24 december 1920; O. A. Öberg, Brev till Akademien den 9 september 1921; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 61.

Äldre avbildning: Dybeck, D 1:104.

Runblocket befinner sig 1 km. Ö om Tjursåker, 45 m. N om Ristingsbro, 11 m. NNV om ån »Ljungbro dike». Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

I *Sverikes runurkunder* anges, att stenen är »nyfunnen af Dbk». Läget beskrives på följande sätt: »Från Tjursåkers by sträcker sig en mindre körväg öster ut till landsvägen mellan Enköping och Långthora. Denna löper på $\frac{1}{8}$:dels mils afstånd från byn öfver *Ristingsbron*, så kallad af sin närhet till denne Runsten, hvilken är ett jordfast klippstycke och ligger några famnar norr om bron. Stenens yta är full af skrofligheter och ristningen delvis otydlig ... En mycket märkvärdig stensättning (forngraf ?), som saknar sin like i Svealand, förekommer vid den nämnda byvägen.» — I *Några ord till upplysning om bladet »Enköping»* säges det stora blocket ligga »vid den s. k. Ristingsbron öster om Tjursåker.» Dybeck återvände till platsen år 1865. I sin antikvariska berättelse skriver han: »Den af mig upptäckta och allmängjorda Runstenen vid Tjursåker i Vårfrukyrka socken granskades å nyo, hvarvid flera rättelser gjordes.» Om O. A. Öbergs uppgifter se U 770.

Grå granit med mycket ojämna kvartsinslag. Höjd 2,25 m., bredd 2,70 m. Blockets yta har ej varit lämplig för ristning; anledningen till att detta block har försetts med inskrift bör säkerligen sökas i att läget vid den gamla färdevägen var förträffligt. Ristningslinjerna äro breda och grunda; i den hårda kvartsen finnas nu ej några skönjbara linjer. Då det knappast är tänkbart, att en ristad linje här skulle ha utplånats fullständigt, vågar man kanske räkna med att vissa nu förlorade partier endast ha varit målade, ej huggna.

Inskrift:

: alsten : lt : hkua : sten : rfti : esmon : fa . . . : sakse : tyfr - - - b : syni : sinum : tþkumi : iyk : sten þino

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Hallsteinn let haggva stæin æftir . . . Saxi . . . syni sinum. Tíðkumi hiogg stæin þenna.

»Hallsten lät hugga stenen efter . . . sin son. Tidkume högg denna sten.»

Till läsningen: Sk före 1 a är grunt och osäkert. 2 l är säkert. 5 e är tydligt stunget. I 6 n är bst kort t. v. om hst. I 7 l är bst grund men säker. Mellan 7 l och 8 t finnes ingen runa. 9 h är säkert, likaså 15 e. Efter 25 n börjar ett ytterst ojämnt och knöligt kvartsparti, som torde ha varit i det närmaste omöjligt att rista. Här finnas endast runorna 26 f och 27 a. Sedan kunna inga spår av ristning skönjas före sk framför 28 s. Avståndet mellan 27 a och detta sk är 76 cm. 32 e har något åt sidan en rund fördjupning, som möjligen är spår av en prick. 33 t och 34 y äro säkra. 35 f är grunt. R. 36 förefaller att vara r. Av r. 37 är hst bevarad; bst är svår att bestämma i den ojämnna ytan. Runan har troligen varit b eller r. R. 38 är svårt skadad; av de bevarade spåren att döma kan den ha varit y. I r. 39 är hst säker. R. 40 är troligen b. 42 y är tydligt stunget; pricken sitter något lågt. 49 m är skadat i toppen genom flagring. Även 50 t är skadat upptill, men spår av båda bst finnas. 58 y är säkert, likaså 62 e. Sk saknas efter 63 n och efter 67 o. — Dybeck: **asten : lit : akua : sten : rfti : esmo : n · foþ . . . : sakse : ty - þri . . . uib : suni : sinum : tþkumi : iyk : sten þino :**

G. Stephens behandlar inskriften i *ONRM* 3 på följande fantasifulla sätt:

»Runic stones directly heathen are very scarce. Those bearing invocations of the Gods are scarcer still. I believe I can now add one more to the scanty list. In 1862 the late Swedish Rune-man Richard Dybeck, to whom the whole North is under such deep obligations, published Part 3 of his 'Sverikes Runurkunder', folio. It contained also some newly found monuments. Among them is this, in Vårfrukyrka Parish. It is a large earthfast rock (hence the phrase LET HEW (carve) not LET RAISE), whose inscribed part has never been smoothed and has many rents and roughnesses. Still only a letter or two has perished or suffered, and this chiefly in the lower line, where the block is especially rugged. Besides the usual intertwined worm-winds, it bears the well-known elegant standing Griffin (or wingless Dragon or whatever else we may call this nondescript four-footed animal), is evidently heathen, and probably was inscribed in the 10th century. The risting is as follows:

ASTEN LIT AKUA STEN

ÖFTI ESMON FOÞ (= FOÞUR).

SAKSE-TÜNÞR IU(L)B(I)

SUNI SIN(UM)!

TÍÞKUMI IÜK STEN ÞINO.

ASTEN LET HEW (inscribe) this-STONE

AFTER ESMON, his-FATHER.

May-the-SAX-LORD (Sword-Captain) HELP

SON SIN (his)!

TITHKUMI HEWED (carved) STONE THIS.

The prayer, as we see, is in verse, stave-rime. It is to THE LORD OF SAXES, the Chief and Ruler of Battle-blades. This kenning is so peculiar that it only can have one meaning. The great War-God, the Swayer of Battle, the Giver of Victory or Defeat, the Wise Leader who was always on the watch to fill Walhall with chosen warriors whose help he needed in the final conflict, was — (W)ODEN.» (I en not tillfogar Stephens: »One of the many names of (W)ODEN was ÞUNOR in English, in N. Icel. ÞUNDR . . .») »Hence his endless warlike epithets, among them, besides that here

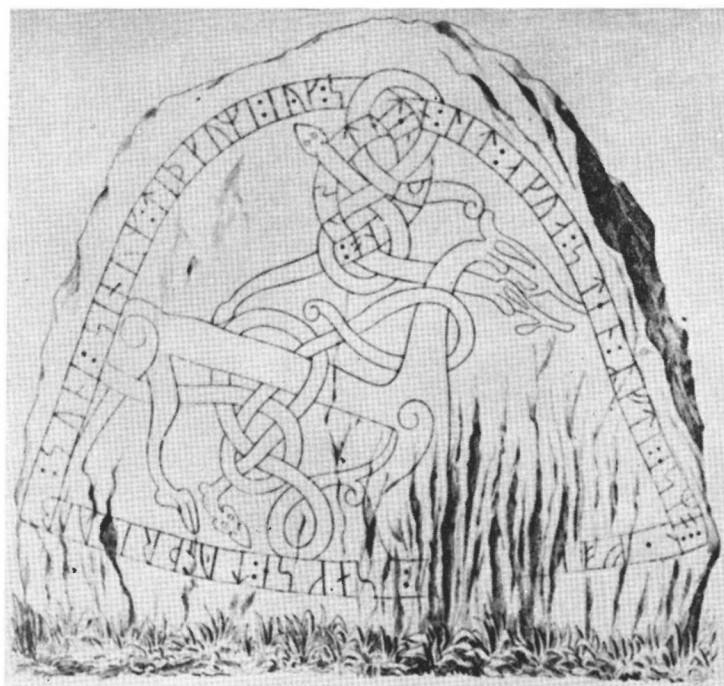

Fig. 211. U 771. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn. Efter D 1:104.

before us (which, I believe, occurs here for the first time) others — such as HJÁLM-BERI, helm-bearer; DRES-VARPR, arrow-finger; GEIR-TYR, speargod; GEIRA DROTTINN, Lord of spears, &c., in olden Norse-Icelandic remains. — We have already seen that SEE was used on heathen as well as Christian stones for Bless. This block shows us that HELP was employed by pagans as well as afterwards by Christians. So old are many of these formulas!

Runföljden 1—6 återger troligen det i svenska runinskrifter sällsynta mansnamnet *Hallstæinn*; se om namnets förekomst Sö 271. Bugge, som stöder sig på Dybecks läsning, uppfattar det som (*H*)*ásténn*; se *Runverser* s. 337.

Runföljden 28—32 kan väl knappast vara något annat än det välkända mansnamnet *Saxi*. Om detta namn se Sö 250; om ristaren *Tiðkumi* och hans verksamhetsområde se U 733.

Vilket namn som åsyftas med runföljden 21—25 *esmon* är svårt att säga. Man skulle t. ex. kunna gissa på *Æistman*, »Estman». Bugge anser, att det är en »Sideform til Ásmund» (a. a. s. 337).

Inskriftens stora svårighet ligger i tolkningen av runföljden 26—40. Ristningen är här så skadad, att en uppfattning om vad som ursprungligen har meddelats på detta avsnitt torde vara omöjlig att nå. Stephens tidigare återgivna tolkning, som bygger på Dybecks osäkra läsning, är givetvis oriktig. Att Dybeck själv var medveten om sin läsningens osäkerhet framgår av hans uttalande, att han vid förnyad granskning, efter det att inskriften hade publicerats i *Sveriges runurkunder*, gjorde »flera rättelser» (se citatet s. 343 ur reseberättelsen 1865).

Också Bugge framlägger (i *Runverser*) en tolkning av inskriften i dess helhet. I runföljden 28—40 »er med Flid Forstaaelsen af Runeristeren vanskeliggjort ved graphisk Omsætning i Forbindelse med Sømmenskrivning . . . *sakse : tūopriuib* forstaar jeg som *sa kes touþr i ubi*.» Bugge återger därför runföljden 28—49 på följande sätt »i phonetisk Omskrivning og metrisk Ordning»:

»-----
sá gess dquðr é
uppi sýni sínum.
 -----»

Bugges översättning av detta avsnitt lyder:

»Denne mindes efter Döden altid af sin Søn.» Han anser, att *gess* står för *gets* »3 Ps. sg. Præs. af *getas*, af *geta*, omtale. *gets uppi* er væsentlig det samme som oldn. *er uppi*, bevaras i Erindringen, mindes.» Bugge har tydeligen haft en känsla av, att de av honom konstruerade versraderna ha en något egenartad form. Han förmodar därför, »at de her forekommende Verslinjer har et ældre Forbillede, hvori det har hedt:

sá gets uppi
æi dquðr syni

uden *sínum*.»

Även Bugges tolkningsförslag måste tyvärr bestämt avvisas. Inskriften är, och var redan på Dybecks tid, alltför fragmentarisk för att kunna tolkas i sin helhet.

772. Ytter-Gånsta, Vårfrukyrka sn.

Pl. 96.

Den ristade stenen, om vilken tidigare uppgifter egendomligt nog tyckas saknas¹, står rest 60 m. ÖNÖ om mangårdsbyggnaden i Ytter-Gånsta n:r 2, 1 m. Ö om gamla landsvägen Enköping—Veckholm, 75 m. N om avtagsvägen till den nordöstligaste gården i Yttergånsta. Den nya landsvägen går 150 m. åt NÖ.

Grå granit. Höjd 1,26 m., bredd (nedtill) 1,47 m. Ristningslinjerna äro mycket grunda och delvis omöjliga att följa.

Stenen saknar runinskrift men bär två typiska rundjur.

773. Enköpings-Näs kyrka.

Pl. 97.

Litteratur: L 734, D 1: 102. J. Bureus, F a 5 n:r 274; Ransakningarna 1667—84; Joh. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 56; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1858, s. 12 f. (ATA); Näs socken 1862 (ATA); C. Säve, Brev till Dybeck 18/2 1873 (ATA); G. Stephens, Brev till Dybeck 27/5, 31/5 1873 (ATA); UFT h. 8 (1879) s. 86; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4); Dybeck, D 1: 102.

Runstenen står 2 m. Ö om östra bogårdsmuren, 7 m. N om kyrkogårdsgrinden. — Enligt Bureus (F a 5) fanns stenen i »Näs Soken J Åsunda Vti Bolgårdz muren sunnan til.» I *Ransakningarna* 1667—84 finnas följande uppgifter om runstenar i Enköpings-Näs sn.: »Kyrckioheerden Wyrdige och Wällärde H. Erich Qweek berättade, 4 Runstenar wara der i Sochnen belägne, på Wäckby äger 2 [= U 775, 776], widh Hjulstadh Gårdz kiällardöör 1 [= U 774], och 1 i Boogårdz Muren på Sodre Sijdan om Kyrkian [= U 773], alle medh Rune Bookstäfwer och Rijtningar uthhuggne, men hwadh som dhe kunna betyda weet ingen.» I sin resejournal uppger Hadorph, att det »Uti kyrkiemuren fans en Runesten.» — Enligt en bläckanteckning på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes stenen i »Näs kyrkegårds mur» (L 734: »Kyrkogårdsmuren»). — I *Kyrkoinventarium* 1829 meddelas följande: »Utanför Stiglucksporten på södra sidan ligger i muren en Runsten. — Dessutom ansågo wederbörande tjenligt i detta Protocoll anteckna att åtskilliga Fornåldriga Sten sättningar finnas på Trogsta Bys egor samt en Runsten i Weppeby gata brevedid härads vägen, hwilken sten så väl som den i kyrkogårds muren ej finnes i Göranssons Bautil upp-

¹ Direktör E. Kjellén, Grillby, lämnade mig anvisning på stenen.

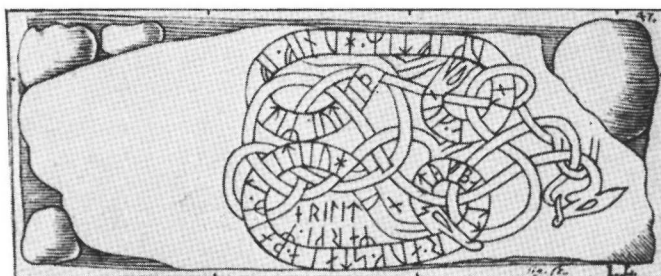

Fig. 212. U 773. Enköpings-Näs kyrka. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta.

tagen.» I reseberättelsen för år 1858 skriver Dybeck: »Pastor i Näs har vid sockenstämma nyligen väckt fråga om inmurning i kyrkväggen af en runsten . . ., hvilken för närvarande har en mägta olämplig plats i yttre sidan af södra bogårdsmuren och så lågt, att han täckes och skadas af grushögar, som der årligen läggas mot muren. Bönderne lära grufvat sig för flyttningkostnaden, men hafva måst vika för pastors och öfrige upplystes goda vilja.» Någon »inmurning i kyrkväggen» blev icke av. Dybeck beskriver i *Sveriges runurkunder* stenens läge på följande sätt: »Redan Peringskiöld (1600-talet) nämner denne sten såsom varande, der han ännu är, i Näs kyrkas södra bogårdsmur, utantill. Hans läge i muren är så lågt att en fjerdedel af honom (högra sidan af ristningen) är under jorden. Dessutom har hela stenen tidtals varit dold i ditfördt grus, vid hvars årliga bortskofling ristningen tagit skada.» Stenen togs senare ut ur bogårdsmuren och restes på sin nuvarande plats.

Grå granit med svart inslag. Höjd 1,55 m., bredd 0,72 m. Ristningen är djupt men något ojämnt huggen. Stenen är upptill skadad, och även i vänstra kanten är ett stycke av ristningsytan bortslaget.

Inskrift:

styf - altr · auk · slaka · þair · litu · hkua merki · merilit auk · a - lauk · eftir · hunef · eftir · - - aiþ
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

Styfiadr (?) ok slaka þeir letu haggva mærki mær[k]ili[k]t ok Arnlaug æftir Onæf (?) æftir . . .

»Styvjald och **slaka** de läto hugga ett ståtligt minnesmärke och Arnlög efter Onäv» . . .

Till läsningen: Före 1 **s** finnes ej sk. 3 **y** är djupt stunget. Från undre bst i 4 **f** utgår snett nedåt höger en djup skåra, som med säkerhet är huggen. Efter 4 **f** finnes en grund och ojämn fördjupning, som icke är huggen. I r. 5 finnas grunda fördjupningar, som likna **b**-bst; den undre av dem träffar 6 **a**. Mellan 8 **t** och 9 **r** finnas i slingan två huggna linjer, som likna en **u**-runa. De utgöra emellertid säkerligen icke en runa utan äro ormhuvudets fortsättning. Ristaren har begått det felet att låta ramlinjerna korsa djurhuvudet. 11 **u** står på ett ställe där ristningsytan är ojämn och skadad; övre delen av hst och bst ha gått förlorade. 14 **l** är tydligt. Upptill t. v. är ristningsytan skrovlig och skadad; där finnas inga spår av huggning. I 16 **k**, som har förlorat toppen, finnes t. v. om hst en kort, grund och ojämn fördjupning, som knappast är spår av huggning. (Runan bör därför ej uppfattas som **m**.) 23 **i** är ej stunget. Mellan 24 **t** och 25 **u** finnas ornamentslinjer i slingan. 31 **e** och 36 **e** äro tydligt stungna. Runföljden 35—41 **merilit** är fullt säker. R. 46 är osäker; den förefaller snarast som ett **r**. 49 **u** är skadat upptill genom bortfall. 51 **e**, 59 **e** och 61 **e** äro stungna. Av r. 66 ser man en tydlig hst; t. h. om hst finnes en grund smal skåra, som icke gör intryck av att vara huggen. Därefter följer i slingan några linjer, vilkas utseende framgår av Pl. 97. Runföljden 68—70 **aiþ** är säker. — Bureus (Fa 5): **styfiatr auk × stia þair litu h . . . × merki × r** andra ormen **auk aslak aftir hunif eftir uisi**. — Hadorph: **styfbatr auk stia þair litiiu hkua merki merilit auk alauk iftir hunif . iftir iutip** — Dybeck: **styfbalt[i]r**

auk · sta[k]a · þair · litu · hkua · merki · meri lit [·] auk · aslauk · eftir · hunef · eftir · buta [·] ip. Dybeck kommenterar sin läsning på följande sätt: »Runan 1 uti inskriftens första namn har ett visst utseende af Π ; men åtminstone nedre delen af krokstreckket utgör en fin remna i stenen. Stafven å runan Ψ i $\Psi\Psi\Psi\Psi$ har äfven till venster tecken efter båge, som dock är osäkert.»

Inskriftens namn äro alla ovanliga. Runföljden 1—9 **styf - altr** återger sannolikt ett mansnamn *Styfiadr*, som är känt från tre svenska runinskrifter, nämligen Sö 3, Ög 66 och L 189 Hämlinge, Gamla Uppsala sn. Hit bör troligen också föras det *tufialtr* som förekommer på Sö 374. (Något namn *Styfbaltr* eller *Styfbaldr* är icke känt.)

I 13—17 **slaka**, som också måste ha varit ett mansnamn, tvingas man att räkna med felristning. Möjligen kunde man förmoda, att ristaren har avsett ett **slaki**, återgivande ett *Sla[k]ki*, *Slagi*, (*Slangi*) e. d. Ett namn, skrivet **slakui**, förekommer på Sö 346 och på en nyfunnen västmanländsk runsten; se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1948, s. 313. På Sö 353 förekommer ett **slaguis** (nom?). Om Carl Säves uppfattning av namnet se nedan.

Runföljden 45—50 **a - lauk** återger troligen det från hela Norden kända, men mycket sällsynta, kvinnonamnet *Ar[n]laug*.

Också 56—60 **hunef** erbjuder svårigheter. Det är frestande att sammanställa namnet med det mansnamn, som på U 328 har ristats **unif** (ack). Denna sammanställning försvåras emellertid av det förhållandet att **unif** sannolikt är felristat för **unim**, *Onæm* (ack.), se U 328.

Runföljden 30—41 **merki merilit**, som står utanför slingan, har varit föremål för diskussion. I ett brev till Richard Dybeck (¹⁸/₂ 1873) framlägger Carl Säve sin uppfattning av detta parti och av inskriften i dess helhet. Säve skriver: »En annan af Dig rättad inskrift har jag också mycket funderat på, näml. L. 734, D. I. 102. Det andra namnet synes mig snarare vara $\Psi\Psi\Psi\Psi$, än $\Psi\Psi\Psi\Psi$, då jag ej kan få det senare att betyda något i fråga om ett namn. Det första skulle betyda: den stammande, af Isl. *stamr*, i fl. Sv. Landskaps mål *stamm* = stammande. Du synes taga *meri* som ett namn: *Meri lit auk Aslauk*, d. ä. Meri och Aslaug lät (= de läto, nl. hugga märke) efter *Hunef*, efter bonde (ip, quid hoc?). Skulle då Hunef hafva varit man till både *Meri* och *Aslauk*? Jag ville snarare läsa så här: *Styfbaltir auk Stama, þair litu h[a]kua merki merili[k]t, auk Aslauk eftir Hunef (auk) eftir Butaiþ*, Styfbaltir och Stama, de läto hugga ett ypperligt (el. berömmeligt) minnesmärke, och (likaså) Aslaug efter Hunef (och) efter Buted. Allt detta är fullkomligen riktigt och oemotsägligt, med undantag allenast af den förargliga frånvaron af runan Ψ i *merilit*. Man har också ett analogt bruk af ett slikt adj. uti Kronogårds- el. Nöbbeleds-inskriften» [= Sm 16]. Säve tillägger slutligen: »Namnet *Hunef* är obegripligt, för mig; *Butaiþ* förekommer ofta i Gotl. inskrifter.»

Trots den lyckade parallel som Säve drar med Nöbbelestenens *kumbl kænnilikt* ställde sig G. Stephens tvivlande till förslaget att tolka **merki · merilit** som ett »ypperligt (el. berömmeligt) minnesmärke». Även på andra punkter avvisar han Säves tolkning. I ett brev till Dybeck (²⁷/₅ 1873) skriver Stephens bl. a.: »Det är förmänt för mig att sätta mig emot en läsning af vår grund-lärda vän och broder Carl Säve. Men jag kan icke följa honom i detta stycke. 1. På hans vis förklarar han icke den tydliga S till venster för A (i HKUA). 2. Dernäst få vi ett ord MERILIT, som är fysiskt omöjligt. Hans LIT för LIKT är tänkbart men föga troligt. Men MERI för MERKI, der K är hjerte-ljudet — Nej! Tackar ödmjukast!» Stephens »har alltid tagit det som följer (vers):

Styfbaltir auk Stama
þair litu hkua s (= stain);
auk Aslauk eftir Hunef,
eftir butai þeri, lit
merki m (= mikit).

Stüfbaltir och Stama de läto run-hugga denna sten, äfven Aslauk lät så göra, efter Hunef, efter deras husbonde (= deras kära hufvader och brödgifvare). Stort är detta graf-märke!» I ett brev till Dybeck ett par dagar senare (³¹/₅ 1873) återkommer Stephens till frågan: »Jag kan icke hjälpa det att Sävës läsning af Näs-stenen är alldeles oförsvarlig. Den förargliga frånvaron af runan Þ är ju nonsens. Det är 'den afgörande, fatale frånvaron' — utan att tala om mina andra viktiga inkast. Och då MERKILIKT icke finnas, kan det icke upplysas af någon KENILIKT eller något annat på andra stenar.»

I *UFT* (1879) översattes inskriften: »Stufbalt och Sten, de läto hugga berömliga minnesmärket efter Hunef, och Åslög (lät hugga) efter Bonded (eller sin make?)»

U 773 är icke ristad av någon framstående runmästare. Inskriften är dåligt beräknad på den för en runristning föga lämpade stenen.

Inskriftens senare del ger numera ingen säker mening.

774. Hjulsta, Enköpings-Näs sn.

Pl. 96, 97.

Litteratur: L 737, D 1:101. J. Bureus, Fa 6 s. 120 n:r 56 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 275, Fa 1 s. 62, Fa 10: 2 n:r 60, Ff 6 n:r 109; Ransakningarna 1667—84; O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam Svecanam* (1675), s. 31. J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 57; P. Elvius, *De Pierdhundria* (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617); s. 98 och 99; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 445, 2, s. 165; Fahle Burman, *Triga supplementorum ad runographiam Svio-Gothicam* (i: *Nova Acta Reg. Soc. Scient. Ups.*, Vol. 5, 1792), s. 306, n:r 26; R. Dybeck, *Berättelse för år 1861* (ATA; tryckt i *ATS* 1, s. 167—186), Näs socken 1862 (ATA); J. O. Fries och V. Karlsson, *Några ord till upplysning om bladet »Ängsö»* (1864), s. 51; *UFT* h. 8 (1879), s. 87; E. Brate, *Anteckningar 1898* (ATA), *Svenska runristare* (1925), s. 64; S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43* (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (i Ff 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* 4); Dybeck, D 1:101.

Runstenen står i kanten av en skogsbacke, 350 m. SÖ om Hjulsta kloster, 3 m. SV om vägen Hjulsta—Nybyholm, 25 m. ÖSÖ om en vägbro. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Ängsö».

Enligt Caspar Cohl (Fa 6) fanns stenen »J Hiulestads källare Mur i Näss Sockn». Samma uppgift återfinnes i Fa 5 (och Ff 6): »J Hiulestad i källarmuren.» — Enligt *Ransakningarna* 1667—84 fanns stenen »widh Hiulstads Gårdz kiällardöör»; om andra uppgifter i samma källa se U 773. På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »i Julsta källar swal. Näs sochn». (Träsnitten av runstenar från Enköpings-Näs sn medtagas ej i *Bautil*; L 737: »Hjelstads källaremur.») — I sin reseberättelse för år 1861 skriver Dybeck: »Under flere dagar sökte jag förgäfvat få reda på den icke afritade¹ runstenen, hvars inskrift finnes upptagen hos Liljegren (737) och som han uppgifver vara i *Hjelstads källarmur*, Näs socken. Något Hjelstad finnes der icke, men väl *Hjulstad*, i hvars källare ingen runsten syntes. Halfqvädda visor eggande till trägna spörsmål. Sent en söndagsafton slapp det ur en af starka drycker ankommen skräddare, som sade sig vara 'arg på Hjulstaherrn', att stenen kunde med framgång sökas på andra sidan gården, der han i två år legat såsom bro öfver ett stort afloppsdikey. Jag var snart på stället och fann runstenen. Han låg med nedvänd inskrift öfver två nyligen uppförda väldiga brofästen af sprängd gråsten. Förut läser han stått i alléen närmare gården, lutad mot ett trä. Stenens forsling från brofästen(!) och omvändning kostade tio Rdr Rmt. Han är stor och inskriften ännu utmärkt väl bibehållen. Ordet $\text{H}|\text{N}|\text{R}$, hvilket deri förekommer, är högst ovanligt. — Jag

¹ Anledningen till detta oriktiga påstående är givetvis, att Dybeck icke har känt till kopparsticket i Ff 6 och träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*. Då något träsnitt icke fanns i *Bautil*, tog Dybeck för givet, att avbildningar saknades.

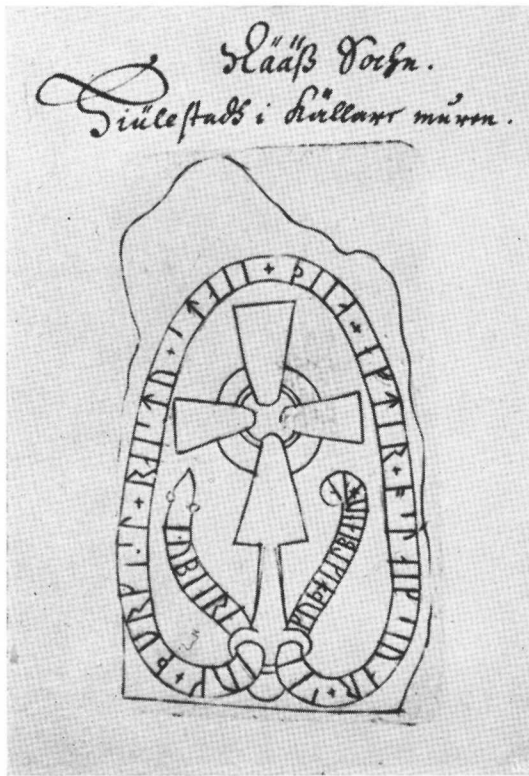

Fig. 213. U 774. Hjulsta, Enköpings-Näs sn. Efter kopparstick i F f 6.

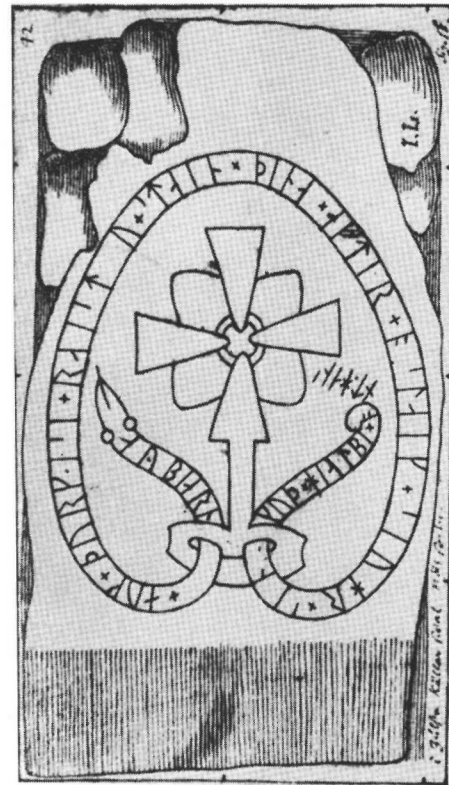

Fig. 214. U 774. Hjulsta, Enköpings-Näs sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta.

anser mig icke böra förtiga, att hans användande till broöfverliggare skett med gårds egarens vetskap. Denne är friherre Liljencrantz . . . Nuvarande Arrendatorn af Hjulstad, Kapten Björkenstam, har förklarar sig sinnad att resa stenen. Afritningar af denna runsten, en i Näs bogårdsmur [= U 773], samt af en i nästlidne December månad nyfunnen, märkelig runinskrift i ett berg på *Tjursåkers* egor [= U 771] skola inflyta i Runurkundernas nästa häfte.» Stenen restes redan året därpå, alltså 1862. I *Sveriges runurkunder* skriver Dybeck: »Under de sednare åren har denne Runsten, som på 1600-talet lär varit insatt i en källarmur, stått lutande mot ett trä invid gården, till dess nuvarande egaren för några år sedan lät lägga honom öfver ett nygrafdt ansenligt afloppsdike ett godt stycke öster ut från egendomen. Efter mycket letande fann jag honom med nedåtvänd ristning derstädes. Han lyftes då från brokistorna och fördes till östra sidan af diket, samt restes, året derefter, å en närliggande höjd genom benägen försorg af gårdens arrendator». Då Brate besökte platsen 1898, stod stenen fortfarande på samma ställe, »men den nuvarande ägaren af Hjulsta, frih. v. Kanzow har för afsikt att flytta den in i parken och ställa den på västra sidan om uppfartsvägen till manbyggnaden midt emot runstenen från Våppeby på den östra.» Denna plan blev emellertid aldrig satt i verket. Vid runinskriftsinventeringen 1941 lutade stenen framåt och hotade att falla omkull. Den restes genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1946.

Rödgrå granit. Höjd 1,80 m., bredd 1,19 m. Ristningen är tydlig, med breda, mjukt rundade linjer.

Inskrift:

aybiarn × auk × þurkisl + raistu + stain × pina × affir × oslaik + siuhr × sin kup × hialbi + ont × hans

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Öybiorn ok Þorgisl væistu stæin þenna æftir Aslæik, siuhr sinn. Guð hialpi and hans.

»Öbjörn och Torgils reste denna sten efter Åslek, sin svärfar (svåger?). Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Alla **a**- och **n**-runor ha ensidiga bst; **s**-runorna ha formen **l**. 2 **y** är tydligt stunget. I 7 **n** är bst nästan fullständigt försvunnen i en stor flagring. Efter 7 **n** är ett stycke av slingan ej utnyttjat för ristning; ytan var här tydligen olämplig på grund av sin skrovlighet. 14 **k** är ej stunget; en fördjupning mellan hst och bst är ej huggen. 15 **i** har förlorat nedre hälften genom flagring. Ovanför 17 **l** börjar en djup flagring, i vars kant dock **l**-bst kan spåras. Samma flagring har skadat sk efter 17 **l**. Avståndet mellan 22 **t** och 23 **u** är onormalt stort, 14 cm.; ytan har här tydligen varit otjänlig att rista, jfr avståndet mellan 7 **n** och 8 **a**. 38 **o** har bst endast t. h. om hst. 44 **s**—48 **r** äro tydliga. — Cohl (F a 6): 2 **u**; runföljden 29—32 har uteglömts; 44—48 läses riktigt **siuhr**. Inskriftens slut, runföljden 61—67, har utelämnats. — Bureus (F a 5): De av Cohl (i F a 6) glömda runföljderna 29—32 och 61—67 ha tillagts i marginalen. 61 **a**; sk överhoppat efter 63 **t**. — I F a 10:2 finnes endast rubriken; sidan är eljest tom. — Kopparsticket i F f 6 är på många ställen felaktigt: 2 **u**; bst i **a**- och **n**-runorna saknas flerstädes eller äro endast svagt antydda. 47 **a**. I slutet har ett försök gjorts att pressa in hela inskriften i slingan, trots att de sista sex runorna stå utanför densamma. Även i ornamentiken finnas talrika felaktigheter. — Hadorph och Leitz: Sk efter 14 **k** (·); 17 **i**; sk efter 63 **t** har getts formen av en punkt. — Dybeck (D 1:101): 35 **t** har hos Dybeck utseendet **†**; 42 **i** har försetts med en egendomligt placerad **n**-bst **‡**; sk efter 60 **i** och efter 63 **t** uppfattas som punkter. — Brate (1898): »Inskriften börjar utan skiljetecken. Efter **aybiarn** vidtager en skada, hvilken ock förstört kst. uti 7 **n**, men dettas sträckning framgår af skadans gräns. Denna skada tyckes icke hafva innehållit någon inskrift... R. i och l i **purkisl** äro skadade, på l är kst borta men dess sträckning synlig i skadan. Ordet **siuhr** är fullständigt i behåll. Uti **hialbi** är böjningen af kst till **‡** föga utpräglad. Det följande ordet är **ont**, icke **ant**. På stafvens vänstra sida i dess första runa finnes intet spår af kst, stafvens kant är alldeles tydligt oskadad och kst till **‡** äro tydliga.»

Om namnet *Öybiorn* se Sö 211; jfr Sö 255, där dock exemplet L 664 Litslena [= U 753] utgår. — *Þorgisl* var under vikingatid och medeltid ett vanligt namn i hela Norden. — *Aslæik*, *Aslæikr* har varit jämförelsevis ovanligt i Sverige — sex säkra belägg i svenska runinskrifter — men är »allmänt i Norge under hela medeltiden» (Lind). På L 219 Fjuckby förekommer namnet skrivet på samma sätt som på U 774.

Inskriftens egentliga svårighet ligger i runföljden 44—48 **siuhr**. Redan Dybeck anmärker, att ordet »är högst ovanligt». I *De Fierdhundria* (1717) återges ordet med *sweger* och översättes *affinis (sui)*. Burman återger ordet som *suar* och översätter det med *socero (suo)*. I *UFT* tolkas runföljden med tvekan som »frände» och av Brate i *Svenska runristare* (1925), som »svärfader». Troligt är, att ristaren har avsett att med **siuhr** återge det ord, som på tre andra uppländska runstenar U 846, L 179 och D 1:239 skrives **suir**, **suer**. I dessa senare är det självfallet fsv. *svær*, m., 'svärfar', 'svåger', som åsyftas. Att ljuden i detta i runinskrifterna ovanliga ord ha varit svåra att analysera för ristaren antydes måhända av U 590, vars **sauro** sannolikt skall återge samma ord. Också i **siuhr** måste man räkna med felristning, även om ristarens skicklighet tyckes strida mot ett sådant antagande. Man kunde tänka sig, att **h** är felhugget för **a**, d. v. s. att ristaren först har huggit ett **n**, som han sedan har rättat till **a**, varigenom ett **h** har uppstått. En liknande felristning finner man t. ex. på den möjligen av samme ristare utförda U 768. Om man räknar med en sådan felristning, måste man emellertid uppfatta i mellan **s** och **u** som återgivande en inskottvokal, vilket fonetiskt knappast är sannolikt. Antagandet av felristningen **h** för **a** försvåras dessutom av, att **a** och **n**-runorna i denna inskrift ha ensidiga bistavar. Andra möjligheter att förklara det egendomliga ristnings sättet förefalla ännu mindre troliga.

Brate har antagit, att U 774 har ristats av Erik, se *Svenska runristare* (1925), s. 64. Huruvida denna anonyma ristning verkligen har Erik till upphovsman är svårt att säga. Ristaren skulle då här ha t. ex. för en gångs skull använt den svensk-norska typen av s-runan. Huggningstekniken, ornamentiken och inskriftens stilisering lämna dock ett visst stöd åt Brates antagande. Man vågar dock knappast instämma med Brate i hans påstående, att de ristningar, som han tillskriver Erik, »hava en så enhetlig karaktär, att deras samhörighet knappt är tivelaktig.» Möjligen kan ett bestämdare svar på denna fråga lämnas, när samtliga till Erik hänfödda ristningar ha granskats; jfr U 762.

775. Väppeby, Enköpings-Näs sn. Nu vid Hjulsta.

Pl. 98.

Litteratur: L 736. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 57; N. R. Brocman, *Utdrag utur dagbok 1760* (i: J. G. Liljegren, *Samlingar av handskrifter rörande runstenar*, hs i ATA); R. Dybeck, *Reseberättelse för år 1858* (ATA), *Näs socken 1862* (ATA); J. O. Fries och V. Karlsson, *Några ord till upplysning om bladet »Ångsö»* (1862), s. 51; UFT h. 8 (1879), s. 86 f.; E. Brate, *Anteckningar 1898* (ATA), *Svenska runristare* (1925), s. 61; S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43* (ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* 4); Brate, foto 1898 (ATA).

Fig. 215. U 775. Väppeby, Enköpings-Näs sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds *Monumenta*.

Runstenen står 25 m. SÖ om Hjulsta kloster, 150 m. NÖ om Hjulsta huvudbyggnad. Den ursprungliga platsen, NNV om Väppeby vid gamla landsvägen, är utmärkt på Geologiska kartbladet »Ångsö»; jfr fig. 216.

I *Ransakningarna* 1667—84 omtalas, att »på Wäckby äger 2» runstenar finnas.¹ — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Wäckby Näs sochn» (L 736: »Dersammastädes», d. v. s. »Wäckby»). — N. R. Brocman antecknar i sin dagbok 1760: »¹/₄. mil från Svingarns kyrka utför Vettby wid vägen, en Runsten om 4. alnars Högd och 2. alnars Bredd, hwarutur likväl et Stycke på ena Sidan borta, med nedre Skriften til en del gömd i Jorden.» När Dybeck, hundra år senare (1858), besöker platsen, antecknar han: »Den store runstenen vid Väpby (Liljegren 736) blef för några år sedan störtad och sönderslagen af en bonde, hvars häst en mörk afton skenade, skrämnd, såsom mannen trodde, af stenen.» I sin förteckning över fornminnen i »Näs socken» (1862) skriver Dybeck: »I Weppeby skogsbacke förekomma här och der många forntidslemningar, de fleste mycket skadade. En bautasten af tre alnars höjd står ännu; flere äro fallne. Nära 20 grafkullar återstå oskadade, tillika med ena sidan af ett stenskepp, som tyckes varit 30 alnar långt. Dessutom något öfver hälften af en ansenlig stenkrets, hvars twärmått uppgår till femton alnar... Af de två runstenar, hwilka funnits wid Väppeby, återstå för närvarande endast förgrusade stycken bland de ofvannämnde hednagrafvarna. Den största af dem stod ännu oskadad för tolf år sedan, då en bonde, som befarade att hans fåle kunde skygga för stenen, söndersprängde honom.» — År 1898

¹ Om andra uppgifter i samma källa se U 773.

Fig. 216. Den ursprungliga platsen för U 775 vid gamla landsvägen N om Vätteby.

antecknar E. Brate: »Runstenen hittades under landsvägen straxt norr om Vätteby. Runsten[e]n, som är af granit men icke af den i orten vanliga stenarten, är sönderslagen och består af 3 större och 4 mindre stycken vid Hjulsta och ett stycke, som ännu ligger kvar vid fyndstället invid Vätteby.» — Runstenen sattes så småningom ihop med järnkrampor och restes på sin nuvarande plats. Genom Riksantikvarieämbetets försorg ändrades den äldre, klumpiga lagningen år 1946. Ännu samma år kunde folket på Vätteby utpeka stenens ursprungliga plats, som enligt uppgift är belägen 125 m. NV om den nya mangårdsbyggnaden på Vätteby n:r 2, i östra kanten av den gamla landsvägen; se fig. 216. En bautasten står rest i ett snår 75 m. SV om runstenens ursprungliga plats.

Grå granit. Höjd 2,50 m., bredd 1,34 m. Ristningen är djup och tydlig, huggen med breda rundade linjer. Runorna förefalla att vara något djupare huggna än ristningen i övrigt.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Hadorph):

u[i]tarfr · lit · rsa · stin · linsa · ifi[r] · asaair · a]uk · e[ft] suain auk · uiker · þau liti · litu · k . . . rki ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 t[þk]umi · risti · ru[nar] þis
 70 75 80 85

Vidiarfr let reisa stein þenna æftir Asgæir (?) ok æftir Svein, ok Vigerðr þau letu [gæra mæ]rki. Tíðkumi risti runar þess[ar].

»Vidjärv lät resa denna sten efter Åsger (?) och efter Sven, och han (Vidjärv) och Vigärd de läto göra minnesmärket. Tidkumi ristade dessa runor.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Efter 1 u är ristningsytan så skadad, att inga säkra spår av 2 i finnas. 3 t har förlorat nedre delen av hst. 7 r har förlorat vänstra bst. 9 i är ej stunget. 15 t har förlorat ett stycke i toppen. 16 i är ej stunget. 18 l är säkert. 19 i är ej stunget. Efter 25 i är ristningsytan avslagen 60 cm.; här har funnits plats för omkring nio runor. Därefter synes nedtill t. h. 34—35 uk. I 36 e finnes på mitten en rundad fördjupning, som sannolikt är huggen. Av runan 37 f återstår nu endast övre delen. Därefter är ristningsytan bortslagen 25 cm. Mitt på 50 e finnes en markerad, rund fördjupning, som troligen är huggen. 56 i och 60 i äro ej stungna. Av 63 k återstår endast ett kort stycke upptill av hst och bst; runan är dock säker. Detsamma gäller 64 r. Avståndet mellan 63 k och 64 r är 50 cm.; plats för omkring

sex runor. 65 **k** har förlorat nedre hälften. I 67 **t** har endast övre delen bevarats. Avståndet mellan 67 **t** och 71 **u** är 24 cm.; plats för tre runor. Före 71 **u** ser man vid ramlinjen en 5 mm. lång skåra, som säkert är en rest av bst i 70 **k**. Efter 86 **s** finnas inga spår av runor. — Hadorph: **uitaufn lit rsa · stia · linsa · ifir · asaair · auk · eft suain auk · uiker · þau liti · litu · k . . . iki · tipkumi risti · runar þis**. — Brocman (Dagbok 1760): **tarf · lit · rsa · stin linsa ifir asnnir . . . an uk nikar þau liti liti k . . . ki · tip kumi sisti** som kunde förklaras sålunda, at Tarf låtit resa Stenen efter sin Son, An och Vikar sedan låtit märka honom, och kumi ristat.» — Brate, som undersökte inskriften, då stenen var sönderslagen, lämnar följande utförliga beskrivning: »Det stycke, som innehåller inskriftens början, vill jag kalla st(ycket) 1, de öfriga st. 2, st. 3 o. s. v. i den ordningsföljd, som bestämmes af inskriften på dem, hvilken följd framgår af Peringskiölds teckning. — St. 1 är det största, 1,14 m. efter den sida, där slingan går; bredden på den ända, där slingan går, är 80 cm., bredden efter brottytan midtemot 79 cm. St. 2 är efter brottsidan 1 m. största bredden är 60 cm. Det lilla stycket 3 är efter nedre slinglinien 20 cm, det trekantiga st. 4 efter öfre slinglinien 22 cm. St. 5 1,24 m. största längden, bredden i storändan 68 cm. St. 6 är 65 cm långt. St. 7 är kvar i jorden vid Väfteby, st. 8 af ungefär samma storlek som st. 3 men utan inskrift, endast med ornament. — Af inskriftens början befinner sig på det största stycket, st. 1, blott de två första runorna **ui**, straxt bakom djurets hals i den med ett ormhufvud börjande slingan. Namnets senare del följer på st. 2 **tarf** men dess allra sista runa åter på st. 1 och den är ⱥ såsom Peringskiöld har, icke **r** som L. 736; nedre stafven och högra kst återstå, innanför hvilka en stor afflagning finnes; dessa återstoder äro blott förenliga med ⱥ , icke med R . Efter **· lit ·** följer **rsa** som Peringskiöld, icke **risa** som L. 736. St. 3 torde först innehålla h. kst. till ⱥ i **ifir**. Därpå följer s[k.] 6 och tydligt †^{N} och sedan den vänstra sidan af följande runa, som varit † , liksom Peringskiöld har, icke V som L. 736 föreslår, då v. kst. till † är fullständigt bevaradt. Det trekantiga st. 4 innehåller först slutet af det på st. 3 började namnet, nämligen ⱥ . Efter Peringskiölds teckning skulle en runa † vara bortfallen mellan de båda styckena. St. 4 innehåller äfven en liten del af första runan i det följande ordet, enligt Peringskiölds teckning $\text{†}^{\text{N}}\text{V}$; hvad som finnes, synes dock snarare tyda på † än på † . Enligt Peringskiölds teckning felas därpå orden **auk · eft**, hvarpå **suain** finnes bibehållet å st. 5 och slutar stenens ursprungliga högra slinga. Den vänstra slingans inskrift börjar med † efter ormhufvudet å st. 2, de två andra runorna i ordet **auk** stå på den lilla slingbiten å st. 1, som ock innehåller första leden **ui** af det följande namnet, hvars senare led **ker** jämte fortsättningen står på hufvudslingan å st. 2. Namnet är således $\text{N}^{\text{V}}\text{R}$ som Peringskiöld, icke **Vikerþ** som L. 736. Af det V , som hos Peringskiöld finnes efter **litu**·, är blott öfre delen af stafven jämte kst i behåll. Efter detta **k** har ett stycke af inskriften varit bortslagen redan på Peringskiölds tid. Efter det bortslagna följer N^{V} på st. 6, Peringskiöld har V , L. 736 intet motsvarande, sedan s[k.] 13 och † , första runan i namnet t[ipk]umi, hvaraf slutet finnes på st. 5 N^{V} jämte s[k.] 14 och **ri** och ⱥ . Det felande [**ti · runar**] finnes måhända på st. 7, ner i jorden vid Väfteby, slutet **þis** står på st. 5 — Inskriftens läsning är sålunda med nu alldeles saknade runor inom [] och || vid öfvergång till nytt stycke: St. 1 **ui** || St. 2 **tarf** || St. 1 **R · lit · rsa · stin · tinsa · ifi** || St. 3 **R · asa[a]** || St. 4 **ir · [auk · eft]** || St. 5 **suain** || St. 2 **a** || St. 1 **uk · ui** || St. 2 **ker · þau liti · litu · k** — || St. 6 **uki · t[ipk]** || St. 5 **umi · ris** || [**ti · runar**] St. 5 **þis**

Om namnet *Vidiarf* se U 511.

Runföljden 27—32 **asaair**, som innehåller ett personnamn, är sannolikt felristad för **askair**. Att namnet icke är felläst av Hadorph framgår av Brates bestämda uppgift, att vänstra »kst. till [29] **a** är fullständigt bevarad.» Om mansnamnet *Asgæirr* se U 350.

Runföljden 47—51 **uiker** återger utan tvivel kvinnonamnet *Vigerðr*; om skrivningen **-kerþ** se t. ex. U 351. 55—62 **liti · litu** beror på felristning; jfr **ritu rita** på U 847.

Inskriften är något otympligt formulerad men till innehållet fullt klar.

Om *Tiðkumi* och hans ristningar se U 733.